

CARITAS
INTERNATIONAL

„Informacije o zemlji“ je dio projekta Osnaživanje pomoći dobrovoljnom povratku koji implementira organizacija Caritas International Belgija. Caritas prikuplja i prosljeđuje ciljane i ažurne informacije o mogućnostima reintegracije za potencijalne povratnike i njihove savjetnike.

INFORMACIJE O ZEMLJI

BOSNA I HERCEGOVINA

Izjava o ograničenju odgovornosti

Ovaj dokument je isključivo informativnog karaktera i na osnovu njegovog sadržaja se ne mogu ostvariti prava.

Caritas International će nastojati da informacije u ovom dokumentu budu tačne, potkrijepljene, transparentne i ažurne, ali ne garantuje njihovu tačnost i potpunost. Stoga, Caritas International ne prihvaća odgovornost ni na koji način za informacije u ovom dokumentu i ne prihvaća nikakvu odgovornost za štete bilo koje vrste koje proizilaze iz korištenja podataka u ovom dokumentu.

Informacije u ovom dokumentu su preuzete u saradnji sa lokalnim partnerima.

Ovaj dokument sadrži linkove na internet stranice koje su napravile i održavaju druge organizacije. Caritas International ne preuzima nikakvu odgovornost za sadržaj ovih internet stranica.

Informacije o zemlji se prikupljaju uglavnom na osnovu informacija koje su javno dostupne uključujući i podatke koje prikupe lokalni partneri u državama o kojima je riječ, i povremeno se ažuriraju.

Naši lokalni partneri u Bosni i Hercegovini su:

- Vaša prava BiH
- Medica Zenica

1. Pristup teritoriji (iz zemlje azila u područja povratka)	5
1.1 Dokumenti	5
1.1.1. Putne isprave potrebne povratnicima	5
1.1.2 Dokumenti potrebni u zemlji povratka	5
1.1.3 Kako dobiti potrebe dokumente	6
1.1.4 Cijena potrebni dokumenata	6
1.2 Putovanje u zemlju porijekla	7
1.2.1 Zračnim putem	7
1.2.2 Kopnenim putem	8
1.2.3 Pomorskim putem	8
1.3 Procedura ulaska	9
1.3.1 Zračnim putem	9
1.3.2 Kopnenim putem	9
1.3.3 Pomorskim putem	9
1.4 Uticaj prethodnih djela i statusa po ulasku	Error! Bookmark not defined.
1.4.1. Uticaj prethodnog izbjegličkog ili supsidijarnog statusa zaštite	Error! Bookmark not defined.
1.4.2. Uticaj prethodnog neuspješnog zahtjeva za azil	Error! Bookmark not defined.
1.4.3. Uticaj prethodnog ilegalnog izlaska iz zemlje porijekla	Error! Bookmark not defined.
1.4.4. Uticaj zločina počinjenog izvan zemlje porijekla	Error! Bookmark not defined.
1.5 Carinski propisi	Error! Bookmark not defined.
1.6 Pristup području povratka	Error! Bookmark not defined.
1.6.1 Ograničenja za interna putovanja	Error! Bookmark not defined.
1.6.1.1 Administrativna ograničenja	Error! Bookmark not defined.
1.6.1.2 Prepreke u praksi	Error! Bookmark not defined.
1.6.2 Teritorije na koje je nemoguć ili opasan pristup	Error! Bookmark not defined.
1.6.3 Prevozna sredstva za interna putovanja	Error! Bookmark not defined.
2. Fizička sigurnost u području povratka	Error! Bookmark not defined.
2.1. Oružani sukobi u toku	Error! Bookmark not defined.
2.2. Područja sa izuzetno visokom stopom kriminala	Error! Bookmark not defined.
2.3. Kriminal	Error! Bookmark not defined.
2.3.1. Područja sa izuzetno visokom stopom kriminala	Error! Bookmark not defined.
2.3.2 Rizik za postajanje žrtvom trgovine ljudima	13
2.3.3 Rizik za postajanje žrtvom prisilne prostitucije	14
2.3.4. Efikasnost zaštite	16
2.3.4.1. Policijske snage	16
2.3.4.2 Pravosuđe	17
3. Socijalna sigurnost i zaštita	Error! Bookmark not defined.
3.1 Područja bez mogućnosti reintegracije i povratka	Error! Bookmark not defined.
3.2 Stanovanje i smještaj	19
3.2.1 Povrat imovine i/ili naknada	Error! Bookmark not defined.
3.2.2 Stambeni programi u područjima povratka	21
3.2.3 Mogućnosti za gradnju kuće	21
3.2.3.1 Uslovi za sticanje zemljišnog posjeda	22
3.2.3.2 Približne cijene	22

3.2.3.3 Dostupni krediti, subvencije i druge vrste pomoći	22
3.2.4 Mogućnosti za kupovinu nekretnine	23
3.2.4.1 Pravni uslovi	23
3.2.4.2 Moguće prepreke za pojedine gurpe	24
3.2.4.3 Približne cijene	24
3.2.4.4 Dostupni krediti i subvencije	24
3.2.5. Mogućnosti unajmljivanja kuće ili stana	25
3.2.5.1 Moguće prepreke za pojedine gurpe	25
3.2.5.2 Približne cijene	25
3.2.5.3 Dostupne subvencije	25
3.2.6. Privremeni- srednjoročni alternativni smještaj	25
3.2.7. Privremena skloništa	28
3.3 Izdržavanje – “preživljavanje”	31
3.3.1 Zapošljavanje	31
3.3.1.1 Nezaposlenost	31
3.3.1.2 Tržište rada	32
3.3.1.3 Uslovi tržišta rada	33
3.3.1.4 Dostupnost privremenih/povremenih poslova	36
3.3.1.5 Nedostatak (velika potražnja) određenih profesija	Error! Bookmark not defined.
3.3.1.6 Praktične informacije i kontakti	Error! Bookmark not defined.
3.3.2 Kontakt informacije vezane za pitanja priznavanja diploma	38
3.3.3 Obrazovanje i programi prekvalifikacije	39
3.3.3.1 Državni programi	40
3.3.3.2 Privatne firme	42
3.3.3.3 Međunarodne i nevladine organizacije	43
3.3.4 Pokretanje preduzeća	43
3.3.4.1 Pravni uslovi	44
3.3.4.2 Pristup kreditima i subvencijama	45
3.3.5 Socijalna zaštita	47
3.3.5.1 Materijalna i socijalna sigurnost za vrijeme nezaposlenosti	48
3.3.5.2 Prava iz socijalne zaštite	50
3.3.5.3 Porodični doplatak	52
3.3.5.4 Ostala prava iz socijalne zaštite	53
3.3.5.5 Posebne povlastice za povratnike	54
3.3.6 Humanitarne organizacije (usluge, kontakti)	54
3.3.7 Korisne informacije o troškovima života (cijena goriva, hrane itd.)	66
3.4 Zdravstvo	66
3.4.1 Opća zdravstvena situacija po regionima (epidemije itd.)	66
3.4.2 Pitka voda i sanitarno stanje po regionima; sistemi grijanja (ako je relevantno)	67
3.4.3 Sistem zdravstvene zaštite (uključujući psihološku pomoć)	69
3.4.3.1 Infrastruktura zdravstvene zaštite po regionima (bolnice, oprema itd.)	69
3.4.3.2 Kriteriji podobnosti i pristup zdravstvenoj zaštiti	74
3.4.3.3 Troškovi zdravstvene zaštite (troškovi liječenja, lijekova, podmićivanje doktora)	75
3.4.3.4 Diskriminacija u zdravstvu (etnička, vjerska, socijalna itd.)	75

<u>3.4.3.5 Zdravstvene usluge nevladinih subjekata (međunarodne i nevladine organizacije, vjerske zajednice)</u>	<u>76</u>
<u>3.4.3.6 Oboljenja koja se ne mogu uspješno liječiti u zemlji</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>
<u>3.4.3.7 Opskrba osnovnim lijekovima</u>	<u>78</u>

1. Pristup teritoriji (iz zemlje azila u područja povratka)

1.1 Dokumenti

1.1.1 Putne isprave potrebne povratnicima

Važeće putne isprave državljana BiH su: pasoš, diplomatski pasoš, službeni pasoš, zajednički pasoš, brodarska odnosno pomorska knjižica i putni list, osim ako sporazumima između BiH i susjednih država nije drukčije određeno.¹

1.1.2 Dokumenti potrebni u zemlji povratka

Svi državljani BiH, povratnici u BiH, moraju se obratiti nadležnim institucijama kako bi prijavili mjesto prebivališta. Građani mogu prijaviti samo jedno stalno mjesto prebivališta na teritoriji BiH.²

Prijava i odjava stalnog mjesta prebivališta i adrese stanovanja se podnosi:

U Republici Srpskoj (RS) u centrima javne sigurnosti pri Ministarstvu unutrašnjih poslova RS.

U Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) u policijskim upravama pri kantonalnom Ministarstvu unutrašnjih poslova.

U Brčko Distriktu (BD) u Javnom registru Vlade Brčko Distrikta, Pododjeljenje za lična dokumenta.

Tokom prijave stalnog mjesta prebivališta državljani moraju priložiti tačne i istinite podatke. Obrazac za prijavu stalnog mjesta prebivališta mora se predati nadležnom organu u roku od 60 dana od dana uspostave stalnog prebivališta. Lična karta ili neki drugi dokument koji dokazuje identitet moraju se priložiti uz zahtjev.

Lična karta je javna isprava kojom se dokazuje identitet, činjenica mjesta i datuma rođenja, prebivališta odnosno boravišta za raseljeno lice i državljanstva BiH.³

Svi državljani stariji od 18 godina moraju imati ličnu kartu.

---

¹ <http://www.granpol.gov.ba>. Web stranica sadrži (između ostalog i informacije kao što su saopćenja za javnost, oglase itd.) više informacija o Sporazumima između BiH i susjednih država i opće informacije o potrebnim putnim ispravama.

² Zakon o prebivalištu i boravištu državljana BiH objavljen u Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 32/01

³ Zakon o ličnoj karti državljana Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 32/01, 16/02).

Uz zahtjev za izdavanje lične karte prilaže se i uvjerenje o državljanstvu i dvije fotografije odgovarajuće veličine.

Zahtjev za zamjenu lične karte podnosi se najkasnije do 15 dana prije datuma isteka važnosti sadašnje lične karte, a u drugim predviđenim okolnostima zahtjev za zamjenu lične karte u roku od 60 dana od nastanka razloga za njenu zamjenu. Procedura zamjene i nadležnosti organa za zamjenu lične karte su isti kao i za izdavanje lične karte.

1.1.3 Kako dobiti potrebne dokumente

Putne isprave- pasoš

Državljeni koji borave u inostranstvu, a koji po prvi put podnose zahtjev za izdavanje putne isprave moraju priložiti rodni list i uvjerenje o državljanstvu ne starije od 6 mjeseci, jednu fotografiju veličine 3,5 x4,5 cm (ne starija od 6 mjeseci) i javnu ispravu iz koje se može utvrditi identitet, (npr. putna isprava, lična karta ili vozačka dozvola izdati od strane CIPS-a ili drugi važeći dokument sa fotografijom koji je izdat od strane nadležnih organa u okviru konzularnog područja).

Diplomatska i konzularna predstavništva BiH mogu izdati putne isprave građanima koji borave u inostranstvu tri mjeseca ili duže i ako im je pasoš istekao, oštećen, ukraden ili izgubljen.

Državljeni BiH koji borave u inostranstvu i koji imaju važeću putnu ispravu a čiji rok važenja ističe, nisu dužni da tokom podnošenja zahtjeva za izdavanje putnih dokumenta priložiti rodni list ukoliko njihova važeća putna isprava sadrži tačan jedinstveni matični broj.

Putni list

U slučaju da se putni dokumenti izgube ili ukradu, krađa se mora prijaviti policiji, a za izdavanje putnog lista ili ako je moguće novog pasoša obratiti se ambasadi uz izvještaj policije. Obavezujuće je dokazati identitet i državljanstvo i proglasiti nevažećom prethodnu putnu ispravu. Putni listovi se izdaju državljanima samo u hitnim slučajevima. Putni listovi se koriste samo za putovanje u jednom pravcu. Rok važenja putnog lista je 20 dana. Za izdavanje putnog lista potrebno je predati popunjen zahtjev za izdavanje putnog lista, original uvjerenje o državljanstvu i rodni list ne stariji od 6 mjeseci, jednu fotografiju 3,5 x 4,5 i poštansku taksu.

LIČNA KARTA

Izdavanje, poništavanje i zamjena lične karte radi se u:

U Republici Srpskoj u centrima javne sigurnosti pri Ministarstvu unutrašnjih poslova.

U Federaciji BiH u policijskim upravama pri kantonalnom Ministarstvu unutrašnjih poslova.

U Brčko Distriktu u nadležnom organu koji funkcionalno djeluje kao državna institucija.

1.1.4 Cijena potrebnih dokumenata

Cijene za putne isprave:

Pasoš za odrasle	241,19 BAM	123,31 Euro
Pasoš za djecu do 16 godina	148,12 BAM	75,73 Euro
Duplikat pasoša	426,00 BAM	217,81 Euro
Duplikat pasoša za dijete	234,00 BAM	119,64 Euro

Putni list	55,00 BAM	28,12 Euro
------------	-----------	------------

1.2 Putovanje u zemlju porijekla

1.2.1 Zračnim putem

U Bosnu i Hercegovinu može se doći zračnim putem preko 4 međunarodna aerodroma u Sarajevu, Mostaru, Banja Luci i Tuzli.

Letovi sa spomenutih aerodroma u zemlje Zapadne Evrope traju između 1 i 4 sata. Cijene se razlikuju zavisno od avio-kompanija i doba godine. Avio-kompanije preuzimaju odgovornost za prijavljenu prtljagu npr. prtljaga prijavljena na mjestu za prijavu gdje putnik dobija naljepnicu za prtljag. Putnik je odgovoran za ručni prtljag.

Količina prtljaga koja se može transportovati zavisi od avio-kompanije i putničke klase.

Sve informacije o prelasku granica, putnim ispravama, potrebnim dokumentima za vozila ili viznom režimu mogu se dobiti od službenika operativnog centra u Glavnom uredu Granične policije BiH.

Glavni ured Granične policije BiH

Telefon+387 33 755 300

www.granpol.gov.ba

Za više informacija o putovanju u BiH zračnim putem pogledajte sljedeće web stranice

J.P. Međunarodni aerodrom "Sarajevo" d.o.o. Sarajevo

Tel. + 387 33 289 100,289 267

E-mail: info@sarajevo-airport.ba

<http://www.sarajevo-airport.ba>

Međunarodna zračna luka Aerodrom Mostar d.o.o.

Mostar

Tel. + 387 36 350 212, 350 992

E-mail: info@mostar-airport.ba

<http://www.mostar-airport.ba>

Aerodrom Banja Luka

Tel. + 387 51 535 210

E-mail: info@banjaluka-airport.com

<http://www.banjaluka-airport.com>

Javno preduzeće Međunarodni aerodrom Tuzla za civilne letove otvoren 12.06.2008.

Tel. + 387 35 302 400

1.2.2 Kopnenim putem

Državna granica BiH može se prelaziti samo na graničnim prijelazima (koje je utvrdilo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine), sa važećom putnom ispravom i u vrijeme koje je određeno za prelazak granice, osim ako sporazumima između BiH i susjednih država nije drukčije određeno. BiH ima 52 granična prijelaza : 40 cestovnih prijelaza, 4 zračna i 8 željezničkih prijelaza.

Kontakt informacije za organizacione jedinice za sigurnost na graničnom prijelazu :

Glavni ured Granične policije BiH Sarajevo

Reufa Muhića 2A
Tel.+387 **33/755-300**

Terenski ured za sigurnost aerodroma Sarajevo

Reufa Muhića 2A
Tel. +387 **33/755-331**

Terenski ured Sjeveroistok Bijeljina

Tiršova 9
Tel. +387 **55/225-114**

Terenski ured Sjeverozapad

Bosanka Gradiška/Gradiška
Vuka Karadžića bb
Tel. +387 **51/825-664**

Terenski ured Zapad

Bosansko Grahovo
Vojislava Ivetića bb
Tel.+387 **34/851-015**

Terenski ured Jug Čapljina

Hrvatskih branitelja bb
Tel. +387 **36/811-014**

Terenski ured Istok Višegrad

Gavrila Principa bb
Tel. +387 **58/633-015**

1.2.3 Pomorskim putem

Nema važnosti.

1.3 Procedura ulaska

1.3.1 Zračnim putem

Putne isprave svih putnika moraju se provjeriti i ovjeriti pri ulasku u BiH. Ovo je zvanična procedura koja predstavlja registar podataka o povratku u BiH. Nijedna druga procedura ulaska se ne implementira.

U pogledu deportacije u BiH, osoba koja se deportuje u BiH može se vratiti sa ili bez pratnje. Pratnju će preuzeti Granična policija BiH. Po dolasku na aerodrom u BiH službenik Granične policije BiH će provjeriti bazu podataka kako bi se ustanovilo da li su krivične prijave za krivična djela podnijete protiv osobe, a ako jesu službenik piše zvanični izvještaj i obavještava nadležno tužilaštvo koje će poduzeti daljnje procedure.

Ukoliko ne postoje krivične prijave, Granična policija nije obavezna da zadrži osobu koja će umjesto toga biti upućena u njegovo/njeno mjesto prebivališta.⁴

1.3.2 Kopnenim putem

Prilikom prelaska u BiH sa automobilom potrebno je posjedovanje dokaza o registraciji vozila, dokaza o vlasništvu nad vozilom i dokaza o posjedovanju osiguranja od automobilske odgovornosti koji vrijedi za teritoriju BiH.

Da bi se odobrio prelazak državne granice, potrebno je da osoba (vozač) kao i vozilo ispunjavaju uvjete za prelazak državne granice.

Ukoliko državljanin Bosne i Hercegovine prilikom ulaska u Bosnu i Hercegovinu upravlja vozilom stranih registarskih tablica koje ne ispunjava propisane uvjete za prelazak granice, toj osobi se može dopustiti ulazak u Bosnu i Hercegovinu ukoliko to želi, ali bez tog vozila.

Glavni ured Granične policije BiH Sarajevo
Reufa Muhića 2A
Tel: +387 33 755 300

1.3.3 Pomorskim putem

Bez važnosti.

---

⁴ Informacije prikupljene 11.07.2008. godine iz intervjua sa Robertom Perićem, komandrom Granične policije na aerodromu u Mostaru i Nijazom Bajatom.

1.4 Uticaj prethodnih djela i statusa po ulasku

1.4.1 Uticaj prethodnog izbjegličkog ili supsidijarnog statusa zaštite

Situacija je takva da ne postoje podaci koji se odnose na eventualno nepoželjan uticaj vlasti u BiH prema osobama koje se vraćaju u zemlju gdje su imale status izbjeglica ili status osobe pod supsidijarnom zaštitom⁵.

1.4.2 Uticaj prethodnog neuspješnog zahtjeva za azil

Ne postoje dostupne informacije koje se odnose i na jedan problem uzrokovan prethodnim bezuspješnim zahtjevom za azil.⁶

1.4.3 Uticaj prethodnog ilegalnog izlaska iz zemlje porijekla

Povratnici koji su napustili BiH ilegalno i koji se sada vraćaju po proceduri ponovnog prihvata nisu predmet nikakvih pravnih procedura.⁷

1.4.4 Uticaj zločina počinjenog izvan zemlje porijekla

Krivična djela ili prekršaji počinjeni izvan BiH kao i presude o zatvorskoj kazni ili poništene ili odslužene zatvorske kazne ne utiču na osobe u procesu povratka. Te osobe neće biti suočene sa pravnim posljedicama u BiH.

1.5 Carinski propisi

Graničnu kontrolu obavlja granična policija na području graničnog prijelaza ali pod posebnim okolnostima kada se predviđa da će kontrola osoba, stvari ili prijevoznog sredstva duže trajati ili kada je to potrebno radi zaštite dostojanstva osobe, kontrola se obavlja na za to određenom mjestu na području graničnog prijelaza.⁸ Na zahtjev carinskog službenika svaki putnik je dužan da prijavi sva dobra koja on/ona unosi u BiH.⁹ Državljeni BiH kao i strani državljani nemaju ograničenja na unos efektivnog novca ili drugih sredstava plaćanja ukoliko je iznos manji od 10,000.00 BAM (približno 5100 EURA). Ukoliko je iznos veći, kontrolu sprovode carinski službenici na graničnim prijelazima.

Državljeni BiH koji se vraćaju iz inostranstva mogu biti oslobođeni plaćanja carine za ličnu imovinu koja je bila u njihovom vlasništvu najmanje 6 mjeseci prije odjavljivanja prebivališta u zemlji iz koje dolaze i koju prenose iz inostranstva u BiH sa namjerom da

---

⁵ U prilogu: potpisana izjava i odobrenje za objavljivanje od strane službenika UNHCR Sarajevo i uposlenika u Ministarstvu sigurnosti Bosne i Hercegovine. Izjava potpisana u avgustu 2008. godine. Istraživač: Nedžmija Kukrićar „Vaša prava BiH“ Sarajevo.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Pravilnik o načinu obavljanja granične kontrole (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj: 10/06) objavljen 14.02.2006. godine stupio na snagu 7.12.2005. godine na dan izdavanja.

⁹ Zakon o carinskoj politici Bosne i Hercegovine (Službeni Glasnik Bosne i Hercegovine broj 57/04), Zakon objavljen 16.12.2004, stupio na snagu 12.12.2004, primjenjuje se od 01.05.2005. godine.

koriste tu imovinu u mjestu prebivališta u BiH.¹⁰ Ako se cijela porodica vraća iz inostranstva, pravo na carinske olakšice ima samo jedan član porodice. Svi predmeti koji su oslobođeni plaćanja carine su također oslobođeni plaćanja poreza na dodatnu vrijednost (PDV)¹¹.

1.6 Pristup području povratka

1.6.1 Ograničenja za interna putovanja

Ne postoje ograničenja za interna putovanja na teritoriji BiH. U sklopu svojih redovnih aktivnosti službenici Ministarstva unutrašnjih poslova oba entiteta kontroliraju i osiguravaju slobodu kretanja kroz BiH. Također, dodatnu kontrolu slobode kretanja provode i članovi Operativnog tima za vezu (LOT- Liaison Observation Team) koji je uspostavio EUFOR, a koji obezbjeđuju terenske informacije na njihovoj web stranici: <http://www.euforbih.org/eufor/index.php>.

1.6.1.1 Administrativna ograničenja

U BiH ne postoje administrativna ograničenja za kretanje osoba i stvari. Zvanična lična karta ili važeća putna isprava su potrebni dokumenti koji se koriste za dokumentovanje identiteta i mjesta prebivališta.

1.6.1.2 Prepreke u praksi

Svakodnevni saobraćaj u BiH se odvija bez ikakvih poteškoća. Sve informacije o stanju na putevima, saobraćajnim ograničenjima i zastojevima u BiH mogu se dobiti na web stranici [bosanskohercegovačkog Auto-moto kluba](http://www.bihamk.ba/mapa/news.aspx) <http://www.bihamk.ba/mapa/news.aspx>.

1.6.2 Teritorije na koje je nemoguć ili opasan pristup

BiH je zemlja najviše zagađena minama u regionu Jugoistočne Evrope sa ukupnom miniranom površinom od 1755 km² što predstavlja 3,42% ukupne teritorije. Procjenjuje se da će deminiranje postojećih minskih polja biti završeno do 2019. godine. Informacije o miniranim područjima i aktivnostima deminiranja su dostupne na web stranici BH MAC <http://www.bhmac.org/ba/stream.daenet?kat=1>.

1.6.3 Prevozna sredstva za interna putovanja

Željeznički saobraćaj u BiH se odvija preko dva javna preduzeća: Željeznice Federacije BiH sa sjedištem u Sarajevu i Željeznice Republike Srpske sa sjedištem u Banja Luci. Bosanskohercegovačka javna korporacija rukovodi infrastrukturom željeznica. Glavne željezničke linije su : Ploče-Mostar-Sarajevo-Zenica-Doboj-Bosanski Šamac- Vinkovci (prelazi u Republiku Hrvatsku) i dalje prema Centralnoj i Istočnoj Evropi. Bosanski Novi (u vezi sa Hrvatskom)–Bihać-Prijedor-Banja Luka- Doboj Tuzla (sa odvajanjem za Brčko Distrikt/Luka Brčko-Zvornik-Republika Srbija).

Kontakt informacije za željezničke usluge:

¹⁰ Više informacija u Glavnom uredu Granične policije BiH, Reufa Muhića 2A, Tel. +387 33 755 300

¹¹ Zakon o porezu na dodatnu vrijednost (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj:9/05), Zakon je objavljen 24.02.2005. godine, stupio na snagu 11.03. 2005. godine a primjenjuje se od 01.07.2005. godine.

Željeznice BiH glavni ured Mostar
Tel. + 387 33 657 313

Željeznice Republike Srpske A.D. Doboj
Svetog Save 71 74000 Doboj Republika Srpska, BiH Tel.:+387 53 241 368, 209 000
Fax: +387 53 222 247, 224 743

Auto-moto klub Bosne i Hercegovine (BiHAMK) pruža informacije o stanju na putevima.

Tel. +387 33 212 772, +387 33 207 658, <http://www.bihamk.ba>

50 operativnih jedinica Auto-moto kluba Bosne i Hercegovine u cijeloj BiH 24 sata dnevno vrši sljedeće usluge:

- Popravak tehnički neispravnog vozila
- Prevoz tehnički neispravnih vozila unutar granica BiH
- Prevoz u saobraćajnoj nezgodi havarisanih vozila
- Izvlačenje vozila
- Uklanjanje i izvlačenje teretnih vozila

Cjenovnik usluga Auto-moto kluba Bosne i Hercegovine je jedinstven za cijelo područje Bosne i Hercegovine. Za članove kluba usluge tehničke pomoći na cesti i prevoza su besplatne.

POZIVNI CENTAR(Stanje na cestama)

Tel.: +387 33 1282
Fax: +387 33 282-121
E-mail: info@bihamk.ba
Auto-mot klub Republike Srpske
Tel. +387 51 1285
E-mail: ams-rs@blic.net
Info tel. + 387 51 319 571.

2. Fizička sigurnost u području povratka

2.1 Oružani sukobi u toku

U Bosni i Hercegovini nema oružanih sukoba u toku.

2.2. Područja sa izuzetno visokom stopom kriminala

BiH nema područja sa posebnim sigurnosnim rizicima.

2.3. Kriminal

2.3.1. Područja sa izuzetno visokom stopom kriminala

U BiH ne postoje područja sa izuzetno visokom stopom kriminala.

2.3.2 Rizik za postajanje žrtvom trgovine ljudima

Prikupljanje tačnih i pouzdanih podataka je teško zbog sigurnosne situacije kao i zbog činjenice da je trgovina ljudima podzemna kriminalna aktivnost, a trgovci ljudima se koriste izuzetno sofisticiranim metodama koje je teško pratiti. Međutim, jedan broj ustaljenih trendova trgovine ljudima u BiH je prepoznat kako slijedi:

- BiH je zemlja porijekla, tranzita i odredišta trgovine ljudima.
- Broj domaćih žrtava trgovine iz BiH je u porastu dok se bilježi izvjestan pad broja stranih žrtava.
- Povećan broj maloljetnika/ica kojima je pružena pomoć kao žrtvama trgovine i kao djeci žrtava.
- Iako je seksualna eksploatacija glavni vid trgovine ljudima u BiH, bilježi se povećan broj trgovanih pojedinaca za ostale namjene, uključujući prisilni rad i prosjačenje.
- Povećan broj žrtava trgovine ne može se reintegrirati u društvo na održiv način zbog slabih ili nepostojećih servisa pomoći reintegracije, te se zbog toga nalaze u ponovnom riziku od porodičnog nasilja, ponovne trgovine, i/ili radne eksploatacije.
- Povećan broj žrtava trgovine treba specijalističku psihijatrijsku pomoć, odvikavanje od droga i ostale vidove posebne pomoći. Nedostatak ovih vidova pomoći ima negativan uticaj na mogućnosti socijalne i ekonomske reintegracije za žrtve trgovine ljudima.

Analize podataka dostupnih u arhivi Ureda državnog koordinatora BiH pokazuju da su najranjivije kategorije za postajanje žrtvama trgovine maloljetnice (djeca¹²) od 13 do 16 godina. Od ukupnog broja domaćih žrtava trgovine kojima je pružena pomoć, 65 % su djeca iz gore navedene kategorije. Žene, državljanke BiH su svakodnevno izložene rizicima za postajanje žrtvom trgovine ljudima. U 2007. godini, od ukupnog broja identifikovanih žrtava trgovine 44% su bile maloljetnice državljanke BiH¹³¹⁴.

Sljedeće osobe i institucije su uključene u borbu protiv trgovine ljudima:

Samir Rizvo, državni koordinator

Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnu migraciju

Ured državnog koordinatora

Trg BIH 1

---

¹² U skladu sa Palermo protokolom sve osobe starije od 18 godina su djeca

¹³ Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj migraciji u BiH, Izvještaj o Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima u BiH- 2007, Ured državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u BiH- 2008

¹⁴ Svi podaci se odnose na žrtve trgovine koje su bile seksualno eksploatisane. U BiH informacije koje se odnose na druge forme trgovine ljudima nisu dostupne.

71000 Sarajevo
Tel/fax: +387 (0)33 710 530
Tel: +387 (0)33 218 905
E-mail: ureddk@BIH.net.ba
www.anti-trafficking.gov.ba

Saliha Džuderija
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
Odjel za ljudska prava
Tel: + 387 33 206 - 655
E-mail: ljudprav@mhrr.gov.ba
www.mhrr.gov.ba

Više informacija dostupno na:
<http://www.tuzilastvobih.gov.ba/?id=8&jezik=e&kat=3&opcija=sadrzaj>

Na osnovu iskustva Medice Zenica u 2009. godini i cjelokupnoj statistici evidentan je porast broja žrtava trgovine ljudima a one su pretežno maloljetnice državljanke Bosne i Hercegovine. „Generalno gledano, kako je to prezentirano u okviru izvještaja o stanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovni, slučajevi trgovine ljudima su obično prekogranične prirode. BiH je u njima uglavnom zemlja tranzita ili odredišta za žrtve koje dolaze iz zemalja Istočne Evrope. Međutim, u proteklih nekoliko godina pojavio se novi fenomen – trgovina ženama i djevojčicama koje se vrbuju u lance trgovine ljudima na lokalnom nivou, s ciljem seksualne eksploatacije u drugim dijelovima zemlje, dok je broj identificiranih stranih žrtava trgovine ljudima u stalnom opadanju a broj građanki BiH koje su identificirane kao žrtve trgovine u BiH do ove godine (2009.) je u stalnom porastu.“

Za više informacija pogledajte Univerzalni periodični pregled stanja ljudskih prava u BiH, novembar 2009, nacrt Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, dostupan na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/upr%20prijedlog%201-English.pdf

Više informacija o žrtvama trgovine bit će dostupno u izvještaju Ureda državnog koordinatora maj -juni 2010.

2.3.3 Rizik za postajanje žrtvom prisilne prostitucije

Prisilna prostitucija je 2003. godine uvedena u Krivični zakon Federacije BiH i Brčko Distrikta.

Prostitucija kao specifičan socijalni problem nalazi se u „sivoj zoni“ bosanskohercegovačkog zakonodavstva, niti je zabranjena niti legalizirana. Postoji samo zabrana prisilne prostitucije i ako se otkrije na javnom mjestu počinioci mogu biti predani na prekršajni sud zbog kršenja Zakona o javnom redu.

Procesuiranje prisilne prostitucije i trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije je dodatno otežano zbog promjenljivih oblika eksploatacije i zbog činjenice da su sve aktivnosti premještene u privatne kuće i stanove sa strogom provjerom potencijalnih klijenata koju vrše trgovci ljudima. U 2007. godini nevladine organizacije koje pružaju podršku i zaštitu žrtvama trgovine ljudima su zbrinule više od 50 osoba. Ovaj broj

uključuje i žrtve trgovine ljudima koje su identificirane u proteklim godinama kao i one koje su identificirane u 2007. godini. Analizom informacija prikupljenih od nevladinih organizacija, policijskih agencija i tužilaštava, 41 osoba je identificirana kao žrtva trgovine ljudima/navođenje na prostituciju. Od ovog broja 24 osobe su prihvatile smještaj i pomoć sigurnih kuća. Od ukupnog broja novo-identifikovanih žrtava 73% su državljanke BiH.¹⁵

Korisne kontakt informacije

Institucija	Kontakt	
Tužilaštvo BiH	Kraljice Jelene br.88, Sarajevo Glavni tužilac: Jurčević Marinko Tel:033/707-400 Fax:033/707-463 E-mail: info.tuzilstvobih@gov.ba	Trg Bosne i Hercegovine br.1, Sarajevo Tel/fax: 033/710-530 E-mail: ureddk@bih.net.ba
Tužilaštvo RS	Vladike Platona bb, Banja Luka Glavni tužilac :Bukić Amor Tel/Fax :051/316-168 E-mail: rjt@inecco.net	
Javno tužilaštvo Brčko Distrikt	Trg Pravde br:10 Brčko Tel: 049/217-227 Fax: 049/ 219-088 E-mail: jtbd@jtbd.ba	
Tužilaštvo FBiH	Valtera Perića br.15, Sarajevo; Tel/Fax:033/442-614	
SIPA (Državna agencija za istrage i zaštitu)	Adema Buće br.102, Sarajevo Tel:033/702-400 Fax:033/702-485	
Granična policija BiH	Vuka Karadžića bb,Lukavica-Istočno Sarajevo Tel:057/320-300 Fax:057/320-340	
Ministarstvo sigurnosti BiH	Državni koordinator BiH	Trg Bosne i Hercegovine br.1, Sarajevo, Državni koordinator: Rizvo Samir Tel/fax:033/710-530 ureddk@bih.net.ba
Služba za strance Policijska služba za strance	Obala Kulina Bana br 4, Sarajevo Tel:033/563-600 Fax:033/563-632	
Federalna uprava policije FBiH	Mehmeda Spahe br.7,Sarajevo Tel:033/280-020 Fax:033/207-606	

¹⁵ Ibid.

Uprava policije RS	Desanke Maksimović br.4,Banja Luka Tel.051/334-306 Fax:051/334-304 E-mail: mup@mup.vladars.net
Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	Maršala Tita br.9,Sarajevo Tel:033/664-245 Fax:033/664-246
Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS	Vladike Platona bb,Banja Luka Tel:051/216-599 Fax:051/216-601 e-mail: mszs@mszs.vladars.net

2.3.4 Efikasnost zaštite

Iako je u proteklih nekoliko godina učinjen neki napredak ipak korupcija i organizovani kriminal prisutni se u zemlji a ratni zločinci su još uvijek na slobodi¹⁶. Tokom 2007. godine samo 14 slučajeva korupcije je otkriveno što je jako malo u poređenju sa javnom percepcijom ovog problema.¹⁷

Prisutan je problem maloljetničke delikvencije koji je u porastu a maloljetnici sve češće učestvuju u teškim krivičnim radnjama kao što su ubistvo i krađa.

Ubistvo Denisa Mrnjavca iz Sarajeva početkom februara je prouzrokovalo osudu javnosti i proteste hiljada ljudi¹⁸.

Postoje značajni propusti u proceduri zaštite svjedoka i nedostatak adekvatne pomoći za žrtve seksualnog nasilja¹⁹.

2.3.4.1 Policijske snage

Policijske snage u BiH su organizovane na nivou entiteta, kantona i Brčko Distrikta.

Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) je prva policijska agencija na nivou države koja u skladu sa Zakonom o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu i drugim odredbama obavlja različite zadatke u okviru svojih ovlasti širom Bosne i Hercegovine. SIPA provodi akcije hapšenja osoba osumnjičenih za ratne zločine, istrage krivičnih djela pranja novca, organiziranog kriminala, terorizma i pružanja podrške i zaštite svjedocima. SIPA ima preko 850 uposlenika u 11 organizacionih jedinica unutar sjedišta i 4 regionalna ureda²⁰.

U periodu od 19. do 03. 2007. godine, delegacija Vijeća Evrope- Komitet za prevenciju torture (CPT) je zvanično posjetio BiH kako bi provjerio uslove smještaja i tretmana zatvorenika u mnogobrojnim zatvorima u zemlji. Tokom posjete delegacija je prikupila značajan broj izvjava koje se odnose na zlostavljanje od strane policije, a što često

¹⁶ Obraćanje specijalnog predstavnika Evropske Unije, Christian Schwarz-Schilling-a, na Drugoj konferenciji u BiH o saradnji policije i tužiteljstva, objavljen 23.05.2007. godine, posljednji put pristupljeno 24.07.2008. godine <http://www.eusrbih.eu/media/speeches/1/Template.aspx?cid=1025,2,1>

¹⁷ Informacija o sigurnosnoj situaciji u Bosni i Hercegovini objavljena u martu 2008. godine, pristupljeno 24.07. 2008. godine

http://www.msb.gov.ba/home/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=36&lang=hr

¹⁸ UNDP Prvi kvartalni izvještaj januar- mart 2008. godine, pristupljeno 25. 07. 2008. godine.

¹⁹ Izvještaj Amnesty International, objavljen u prvoj polovini 2008. godine, pristupljeno 08.07. 2008. godine. <http://thereport.amnesty.org/eng/regions/europe-and-central-asia/bosnia-and-herzegovina>

²⁰ Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), pristupljeno 08.07.2008. godine <http://www.sipa.gov.ba/hr/uvod.html>

uključuje udaranje i šutiranje kao i udaranje palicom. Većina ovih slučajeva se pojavila tokom ispitivanja osumnjičenih od strane kriminalnih inspektora. Delegacija je istakla da bejzbol palice, metalne šipke i drugi neprikladni predmeti moraju biti pod hitno odstranjeni iz prostorija gdje policija ispituje osumnjičene²¹.

2.3.4.2 Pravosuđe

Sudovi u BiH su uređeni na nivou entiteta, kantona i Brčko Distrikta kao i na državnom nivou.

Ustavni sud BiH je najviša i posljednja instanca u pravnim pitanjima. Sud BiH je nadležan za ratne zločine, organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju.²²

Ponekad, u politički osjetljivim slučajevima, političke stranke se miješaju u rad sudova. Početkom jula 2007. godine Visoki predstavnik Miroslav Lajčak je smijenio policijske službenike RS zbog pravnog uplitanja, a u vezi sa saradnjom sa Međunarodnim sudom za ratne zločine u Hagu. Također, u julu 2007. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova RS je suspendiralo 35 policajaca jer ih je Komisija za Srebrenicu Vlade RS imenovala kao osobe povezane sa masovnim ubistvima u Srebrenici 1995. godine²³.

Korupcija u pravosuđu, policijskim snagama i javnim ustanovama predstavlja značajnu prepreku za uspostavljanje vladavine zakona u BiH. Sudije koje su nezavisne u svom radu su izložene različitim oblicima zastrašivanja²⁴.

Sudovi u BiH imaju dva miliona neriješenih slučajeva. Ministarstvo pravde BiH je vodeće tijelo za koordinaciju nadležno za rješavanje problema mnogobrojnih neriješenih slučajeva²⁵.

3. Socijalna sigurnost i zaštita

Pravni dokumenti u BiH, koji se odnose i tretiraju osnovne principe socijalne sigurnosti i zaštite su: Ustav BiH, Ustav FBiH, Ustav RS i Statut Brčko Distrikta²⁶.

---

²¹ Izvještaj Vijeća Evrope, Komitet za prevenciju torture (CPT), objavljeno tokom druge polovine 2007. godine, pristupljeno 08.07. 2008. godine http://www.ecoi.net/file_upload/1226_1190735846_2007-34-inf-eng.pdf

²² Sud Bosne i Hercegovine, pristupljeno 28.07. 2008. godine. <http://www.sudbih.gov.ba/?opcija=sadržaj&id=3&jezik=b>

²³ Country Reports on Human Rights Practices for 2007, objavljen od strane Ureda za demokraciju, ljudska prava i rad, 11.03. 2008. godine, pristupljeno 04.07. 2008. godine.

²⁴ Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2007. godinu, organizacija Freedom in the World, objavljeno početkom 2008. godine, pristupljeno 24.07. 2008. godine.

²⁵ Objavljeno 2007. godine, pristupljeno 28.07. 2008. godine <http://www.mpr.gov.ba/hr/str.asp?id=4>

²⁶ Ustav Bosne i Hercegovine (Annex 4 Općeg mirovnog sporazuma, iniciran u Dejtonu 23.11.1995. godine potpisan u Parizu 14.12.1995. godine), Član III- Obaveze i odnosi između institucija Bosne i Hercegovine, paragraf 2 Obaveze entiteta – tačka b, Ustav Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj: : 01/94 od 30.03. 1994. godine), Član II- Ljudska prava i fundamentalne slobode, podstavka A.- Opće odredbe, Član 2, paragraf 1, tačka n.

Na nivou države BiH nema jedinstveni zakon ali socijalna sigurnost i zaštita je uređena kroz sistem socijalne sigurnosti i zaštite koji je u nadležnosti entiteta Federacije BiH i RS kao i Brčko Distrikta BiH.

Sistem socijalne sigurnosti i zaštite je sproveden putem kantonalnih zakona u FBiH, dok je to u RS na opštinskom nivou a u Brčko Distriktu u legislativi BD-a.

U BiH postoje različite vrste socijalne zaštite. One nisu usklađene zbog velikog broja odredbi u ovom području (entitetski zakon, kantonalni zakoni itd.), ali najčešće vrste socijalne zaštite su: finansijska i druga materijalna pomoć, obuka za posao i život, smještaj u različite porodice/domaćinstva, smještaj u institucije socijalne zaštite, socijalni i drugi stručni servisi, kućna njega i pomoć u kući itd.

Situacija u BiH u pogledu socijalne sigurnosti i zaštite je veoma teška. Razlozi za ovakvu situaciju su što i pored mnogobrojnih zakona, nema adekvatnih budžetskih sredstava za ovu namjenu, ima mnogo korisnika socijalne zaštite, male socijalne naknade kao i nepravilnosti u plaćanju socijalnih naknada.

3.1 Područja bez mogućnosti reintegracije i povratka

U BiH ne postoje područja gdje povratak i reintegracija nisu mogući.

Nakon rata, obnovljeno je 260.388 stambenih jedinica što je 58% od svih stambenih jedinica koje su uništene ili oštećene tokom sukoba. 43.000 porodica ili 135.000 osoba još uvijek čeka na povratak. Situacija je dodatno složenija zbog kolektivnih centara u kojima je još uvijek smješteno 2.540 porodica ili 7.000 osoba²⁷. Samo 0,3% slučajeva još uvijek nije riješeno.

Sigurnosna situacija u BiH, sa stanovišta neeksploziviranih ubojitih naprava, je takva da još uvijek postoje nedeminirane mine, a u toku su aktivnosti uklanjanja istih kao i strategija za uklanjanje mina i neeksploziviranih ubojitih naprava do 2019²⁸.

Sigurnosna situacija u BiH, sa stanovišta lične sigurnosti povratnika je dobra i stabilna.²⁹

Ustav Republike Srpske ("Službeni glasnik Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" broj: 03/92 od 16.03.1992. godine, 03/92 od 16.03.1992), Paus I – Osnovne odredbe, Član 5, paragraf 1, tačka 3, Paus III- Ekonomski i socijalni odnosi,

Statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj: 9/00 od 06.04. 2000) Paus I - Opće odredbe; Funkcije i nadležnosti Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Član 9., paragraf 1, tačka 10.

Ustavi Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Statut Brčko Distrikta su bili predmet mnogobrojnih izmjena i dopuna ali ih nećemo spominjati jer se promjene nisu odnosile na socijalnu zaštitu.

²⁷ <http://www.civilnodrustvo.ba/v2/index.php?opcija=vijesti&kat=&id=319Centar> za promociju civilnog društva – Vijesti sa prvog Kongresa izbjeglica, raseljenih lica i povratnika u Bosnu i Hercegovinu. Kongres je održan 13. 06. 2007. Istraživač pronašao tekst na pomenutoj adresi 25.07.2008. godine.

²⁸ <http://www.bhmac.org/ba/stream.daenet?kat=1>

Nova opća procjena minske situacije u Bosni i Hercegovini- Strategija protivminskog djelovanja za period 2009-2019- tekst objavljen tokom 2007. godine. Istraživač našao tekst na pomenutoj adresi 28.07. 2008. godine.

²⁹ http://www.bih-rss.net/article_bezbjednosna_situacija_u_bih_stabilna_77218.htm.

U nekim područjima BiH (posebno u udaljenim selima) problem infrastrukture nije riješen što je jedan od faktora koji ometa povratak. Najveća prepreka za dosadašnji povratak je nepostojanje tzv. održivog povratka³⁰. Održivi povratak ne uključuje samo fizički povratak u prije-ratno mjesto već uključuje i pravo na rad, zaposlenje, zdravstveno osiguranje i medicinsku njegu, obrazovanje, penzije, pristup javnim servisima itd. U praksi održivi povratak nije u potpunosti sproveden zbog toga što uvijek postoje neka prava koja povratnici ne mogu ostvariti. Najčešće to se odnosi na povrat prijeratnog radnog mjesta, ali nejednak pristup pravima također se može manifestirati i u drugim pomenutim područjima.

3.2 Stanovanje i smještaj

Tokom rata i u post-ratnom periodu postojao je veliki broj tzv. „kolektivnih centara“ gdje su bila smještena interno raseljena lica. Od 1995. godine pa do danas većina ljudi je napustila ovu vrstu smještaja. Neki su uspjeli da izvrše povrat imovine (ako su je posjedovali), ostali su se preselili u posebne kuće/stanove koji su obezbijedeni za invalide i porodice poginulih boraca. Čak i zvaničnici ponekad kažu da BiH nema kolektivne centre za interno raseljena lica, a neki od njih još uvijek rade (u jako lošim uvjetima) i smještaju pretežno starije ljude koji nemaju novca za stanarinu da kupe vlastiti stan ili kuću ili nemaju nikoga da se brine o njima.

3.2.1 Povrat imovine i/ili naknada

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, Aneks 7 Ustava BiH u Članu 1 predviđa za izbjeglice i raseljena lica pravo na slobodan povratak u svoje domove tj, na povrat imovine koje su lišeni tijekom neprijateljstava 1991. godine i na naknadu imovine koja se ne može vratiti.³¹

Ova odredba je bez sumnje regulisala pravo na nadoknadu za imovinu koja se ne može vratiti jer je uništena. Međutim BiH do danas nije donijela zakon koji bi regulisao ovo pitanje.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je pokrenulo inicijativu za reviziju Strategije BiH za implementaciju Aneksa 7. U pripremi sudjeluje 70 institucija,

---

EUFOR je ocijenio situaciju u Bosni i Hercegovini kao stabilnu. Vijest objavljena 13.11.2007. godine.

Istraživač pronašao tekst na pomenutoj stranici 27.07. 2008. godine.

³⁰ <http://www.sarajevo-x.com/clanak/080620154>

Predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija za ljudska prava i raseljena lica, Walter Klein, tokom posjete Bosni i Hercegovini istakao je da Bosna i Hercegovina napreduje ali da još uvijek postoje ozbiljne prepreke za održivi povratak, zbog čega vlasti u Bosni i Hercegovini treba da preuzmu više odgovornosti za projekte održivog povratka. Vijest objavljena 20.06.2008. godine. Istraživač pronašao tekst na pomenutoj stranici 28.07. 2008. godine.

³¹ Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, iniciran u Dejtonu 25.11. 1995. godine, potpisan u Parizu 14.12. 1995. godine.

nevladinih organizacija i međunarodnih institucija. Strategija između ostalog definiše i naknadu štete.³²

Sušтина zakona o vlasništvu je obaveza podnošenja zahtjeva za povrat stana koji se morao podnijeti općinskim organima za stambena pitanja u okviru striktno utvrđenih rokova, u Federaciji prije 4.07.1999. godine i Republici Srpskoj prije 19.06. 2000. godine. Za stanove koje nadležni općinski organi nisu zvanično proglasili napuštenim kao i za stanove koji su djelimično ili potpuno devastirani u toku rata i za osobe koje su imale tzv. produženje stambenog fonda npr. zamjena stambenih jedinica, u Federaciji je rok za podnošenje zahtjeva za povrat stanova bio produžen do 04.11.1999. godine.

Nosioci stanarskog prava koji nisu predali zahtjev za povrat stana u pomenutom roku su trajno izgubili svoje stanarsko pravo. Općine su raspolagale ovim stanovima i stanovi su bili korišteni za alternativni ili privremeni smještaj za izbjeglice i raseljena lica do 2005. godine kada je donesen Zakon o povratu, dodjeli i prodaji stanova.³³ Na osnovu ovog Zakona općine moraju izvršiti povrat.

Ukoliko je preduzeće koje je vlasnik stana privatizirano sa više od 51% privatnog kapitala ili je izbrisano iz registra preduzeća onda takvi stanovi će ostati na raspolaganju općini koja može dodijeliti stan članovima porodica poginulih boraca, ratnim vojnim invalidima ili socijalno ugroženim građanima u svrhu stambenog zbrinjavanja. U praksi, u manjem broju slučajeva, općine su dodijelile ove stanove svojim uposlenicima koji nisu imali riješeno stambeno pitanje.

Veoma bitno je spomenuti da je ovaj Zakon donesen samo u FBiH, dok u RS to još uvijek nije slučaj. Radna grupa za izradu Nacrta Zakona o stanovima u državnom vlasništvu bez stanarskog prava je formirana u RS-u 20.05.2008.godine i kada se donese, ovaj Zakon će regulisati pomenuta pitanja.

Rokovi za povrat privatne imovine ne postoje. Osobe čija je imovina oštećena ili uništena tokom rata mogu se obratiti Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH ili entitetskim ili kantonalnim ministarstvima nadležnim za izbjeglice i raseljena lica direktno ili preko općinskih službi (u Federaciji), tj. Odjelu Ministarstva za izbjeglice (u RS-u). U praksi zahtjevi za obnovu se predaju nakon poziva objavljenog u novinama, a uz zahtjev prilažu se i dokumenti koji dokazuju status raseljenog lica i stepen oštećenja kuće. Pomoć za obnovu može biti dodijeljena u obliku besplatnog građevinskog materijala ili besplatnih građevinskih radova od strane izvođača radova. U praksi često međunarodne organizacije ili nevladine organizacije finansiraju dio projekta obnove, kroz finansijsku pomoć ili građevinski materijal ili kroz finansiranje građevinskih radova. Osobe čija je imovina djelimično oštećena lakše i brže dobijaju pomoć za obnovu nego osobe čija je imovina potpuno uništena zbog toga što takva obnova

---

^{32 32} <http://sirlbih.org/>

Savez udruženja izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika u Bosnu i Hercegovinu . Saopćenje sa sastanka u Mostaru o reviziji Aneksa 7. Vijest objavljena 28.02. 2008. godine. Istraživač pronašao tekst 26.07.2008. godine

³³ Zakon o povratku, dodjeli i prodaji stanova (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj: :28/05 od 11. 05. 2005. godine na snazi od 19.05. 2005.godine

zahtijeva mnogo više novca. Zbog toga, trenutno osobe čija je imovina potpuno uništena najviše trebaju pomoć za obnovu.

Trenutno u BiH u toku su mnogobrojni projekti obnove. Jedan od značajnijih projekata je projekt vrijedan 24.000 000 BAM (približno 15 401 398 Eura) kojim je predviđena obnova širom BiH. Pomenuti projekat djelimično finansira Razvojna banka Vijeća Evrope a djelimično je finansiran od lokalnih sredstava. Prioritet će se dati korisnicima kolektivnih centara.³⁴

3.2.2 Stambeni programi u povratničkim područjima

U BiH još uvijek postoje raseljene osobe koje nisu vratile svoju imovinu većinom zbog toga što je uništena ili demolirana. Povratnici iz inostranstva koji nisu uspjeli da vrate svoju imovinu će izgubiti status izbjeglica, ali će imati status raseljenih lica dok ne vrate svoju imovinu. Raseljena osobe (raseljena lica koja nikad nisu napustila BiH i povratnici koji su dobili status raseljenog lica) imaju pravo na privremeni smještaj. Privremeni smještaj ne može trajati duže od 6 mjeseci ali se može produžiti. Pravo na privremeni smještaj utvrđuju općinske službe za stambena pitanja (u FBiH) tj. Ministarstvo za izbjeglice (u RS-u). Stanovi za koje nije podnesen zahtjev za povrat tokom zakonskog roka i koji još uvijek nisu vraćeni vlasnicima (nositeljima prava na dodjelu), stanovi za koje nije podnesen zahtjev u zakonskom roku a koji su na raspolaganju općinama i kolektivni centri mogu se koristiti za privremeni smještaj, a privremeni smještaj također može biti osiguran i kroz finansijsku subvenciju. Finansijska subvencija se refundira za plaćanje stanarine za stan koji raseljena osoba unajmljuje kao podstanar a troškove snosi općina (u Federaciji) tj. Ministarstvo za izbjeglice u RS.

Do kraja 2006.godine postojao je prijelazni prihvatni centar za državljane BiH koji su deportovani iz inostranstva, smješten u Sarajevu naselje Stup u općini Ilidža, ali je zatvoren u novembru 2006.godine. Stoga, smještaj u povratničkim mjestima može se ostvariti na jedan od gore pomenutih načina, a samo mali broj osoba je smješten u kolektivnim centrima koji će uskoro biti u potpunosti zatvoreni.

3.2.3 Mogućnosti za gradnju kuće

Za gradnju kuće mora se imati kvalifikacija građevinskog zemljišta što znači da je to izgrađena ili neizgrađena zemlja predviđena za gradnju u skladu sa odredbama zakona.

Postoje dvije vrste građevinskog zemljišta:

- Gradsko građevinsko zemljište tj. zemljište u gradovima koje može biti u privatnom ili državnom vlasništvu
- Ostalo građevinsko zemljište tj. zemljište koje je predviđeno za gradnju van gradova.

---

³⁴ <http://www.fondzapov.gov.ba/projekti2.php>

Fond za povratak, Tekst postavljen 2007.godine bez tačnog datuma. Istraživač pronašao tekst na pomenutoj adresi 31.07.2008.godine.

Tri su načina sticanja prava na građevinsko zemljište koje se može koristiti za legalnu gradnju kuće:

- Dodjelom građevinskog zemljišta gdje općina putem javnog tendera dodjeljuje fizičkim ili pravnim licima zemljište za gradnju
- Prodajom privatnog građevinskog zemljišta na osnovu potpisanog ugovora o prodaji između vlasnika zemljišta i kupca, koji mora sačiniti notar.³⁵

Tek kada je pitanje građevinskog zemljišta riješeno osoba dobija pravo na gradnju objekata tj. kuće, a koje veličine i oblika zavisi od finansijskih sredstava izvođača radova i urbanističko -tehničkih uslova koje nalaže nadležno općinsko tijelo na osnovu urbanističkog plana za to područje.

3.2.3.1 Uslovi za sticanje zemljišnog posjeda

Za državljane BiH ne postoje posebni uslovi za sticanje imovine, što znači da svi državljani BiH mogu slobodno kupiti nekretninu u skladu sa tržišnim pravilima i u zavisnosti od ponude i platežne moći kupca.

3.2.3.2. Približne cijene

Cijena građevinskog zemljišta ili kuće zavisi od lokacije, da li je u gradu, gradsko područje ili je izvan grada, blizina infrastrukture a cijena se također razlikuje i u kojem dijelu BiH se nalazi građevinsko zemljište ili kuća. Na tržištu je veoma je mala ponuda gradskog građevinskog zemljišta, a postoji potražnja za takvim zemljištem te stoga i cijena oscilira. Cijena gradskog građevinskog zemljišta koje je udaljeno od gradskog područja iznosi 100.00 Eura po kvadratnom metru (1m²) a bliže gradskog područja cijena dostiže i do 400.00 Eura po 1m².

Cijena po 1m² za građevinsko zemljište izvan grada varira između 15,00 Eura do 25,00 Eura po 1m², ali bliže većim gradovima ta cijena je za 50% viša.

Cijena za gradnju kuće, prosječnog kvaliteta je 400.00 Eura po 1m². Cijene kuća zavise prvenstveno od lokacije kuće. Kuća od 100 m² u gradu košta 100 000.00 Eura ali u gradskim područjima cijena je za 50% viša.

Cijene kuća izvan grada su 50% niže nego cijene u gradovima.

3.2.3.3 Dostupni krediti, subvencije i druge vrste pomoći

U BiH ministarstva na nivou države i entiteta kao i međunarodne humanitarne organizacije dodjeljuju građevinski materijal i druga sredstva potrebna za gradnju kuća za izbjeglice, raseljena lica i povratnike. Zainteresirane osobe se pozivaju putem

---

³⁵ Služba notara je javna služba koja je počela sa radom od 4.05.2007.godine u Federaciji Bosne I Hercegovine a u Republici Srpskoj od 13.03.2008. godine. Zbog ispravnosti, pravni dokumenti koji se odnose na prijenos i sticanje prava vlasništva ili drugih stvarnih imovinskih prava moraju biti notarski obrađeni, više detalja : Zakon o notarima Federacije Bosne I Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne I Hercegovine broj:" number 45/02, od 20.09.2002, na snazi od 28.09.2002); Zakon o notarima Republike Srpske, ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj 86/04 od 24.09. 2004na snazi od 2.10. 2004, izmjene i dopune broj 2/05 od 29.12. 2004 na snazi od 07.01. 2005, broj: 74/05 od 26.07., 2005 na snazi od 3.08. 2005, broj: 91/06 od 30.08. 2006 na snazi od 7.09. 2006 i broj: 37/07 od 2.05., 2007).

obavještenja u novinama da se prijave za dodjelu donacija. U praksi prioritet se daje interno raseljenim licima u BiH ali je veoma važno spomenuti da se broj ovakvih poziva značajno smanjio. Ista je situacija i po pitanju socijalnog smještaja.

Banke koje daju kredite za izgradnju ili kupovinu nekretnina prvo zahtijevaju da je klijent zaposlen. Kako bi bio odobren njegov/njen zahtjev za kredit do 15.384,00 Eura, korisnik treba da ima jednog ili više žiranata. Za kredite koji prelaze 15.384,00 Eura korisnik može da aplicira za hipotekarni kredit ali korisnik mora da dokumentuje namjeru za koju će kredit biti iskorišten. Stoga, ukoliko korisnik kredita gradi kuću, on/ona mora imati jasnu dokumentaciju od izvođača radova, sve planove i potrebne dozvole koje dokazuje da će kuća biti izgrađena.

3.2.4 Mogućnosti za kupovinu nekretnine

Ponuda gradskog građevinskog zemljišta na tržištu je mala dok je znatno veća ponuda ostalog građevinskog zemljišta izvan gradova.

Situacija je slična i sa kupovinom kuća, a po pitanju gradnje kuća mnoge građevinske firme stoje na raspolaganju.

3.2.4.1 Pravni uslovi

Pisani oblik ugovora o kupovini mora se poštovati tokom kupovine nekretnine kako bi ugovor bio validan.

Prijenos prava vlasništva mora uraditi notar, tokom čega notar ovjerava ugovor i provjerava da li su ispunjeni svi uslovi za ispravnost ugovora o kupovini.

Porez za prenos kapitala je 5% od vrijednosti nekretnine.

Cijene notarskih usluga:

Vrijednost predmeta od EUR	Vrijednost predmeta do EUR	Nagrada bodova
0	255,6	75
225,6	511,3	120
511,3	1.278,23	150
1.278,23	2.556,46	200
2.556,46	5.112,92	250
5.112,92	10.225,84	320
10.225,84	15.338,76	400
15.338,76	20.451,68	450
20.451,68	25.564,59	500
25.564,59	30.677,51	550
30.677,51	40.903,35	600
40.903,35	51.129,19	700
51.129,19	76.693,78	800
76.693,78	102.258,38	900
102.258,38	127.822,97	1.000
127.822,97	153.387,56	1.200
153.387,56	204.516,75	1.400
204.516,75	255.645,94	1.600
255.645,94	383.468,91	2.000
383.468,91	511.291,88	2.500

Množenjem broja bodova sa koeficijentom 0,8 dobija se iznos koji korisnik mora da plati za notarsku obradu ugovora. Na primjer, ako je vrijednost nekretnine od 0 do 255,6 Eura, nagrada bodova iznosi 75. Množenjem broja 75 sa koeficijentom 0,8 dobija se iznos koji korisnik mora da plati za notarsku obradu ugovora.

Tek nakon što su svi gore pomenuti uslovi ispunjeni, kupac može da se upiše kao vlasnik nekretnine tako što preda zahtjev za upis pri nadležnom sudu i on/ona postaje vlasnik nekretnine nakon upisa u zemljišnu knjigu.

3.2.4.2 Moguće prepreke za pojedine grupe

Za državljane BiH ne postoje prepreke za sticanje imovine .

3.2.4.3 Približne cijene

Cijena nekretnina u BiH je prošle godine porasla za 100% na osnovu riječi eksperata i vlasnika agencija nekretninama.

Trenutno kvadratni metar novo-izgrađenog stambenog prostora u centru Sarajeva košta i do 2.500 Eura. Stari stanovi u centru Sarajeva koštaju od 1.000 do 2.000 Eura. Poslije Sarajeva, Banja Luka je najskuplji grad . U poređenju sa prošlom godinom cijene su znatno porasle, te sada kvadratni metar u staroj zgradi u centru grada košta i do 1.000 Eura, manji stanovi do 1.100 Eura. Novi stanovi u centru Banja Luke koštaju između 1.400 i 1.500 Eura po 1m².

Cijene nekretnina u BiH u mjesecu maju 2008. godine :

Grad	Cijena EUR/m ²
Sarajevo	do 1.000 (stari stanovi) 1.000 – 2.000 (stari stanovi u centru grada) 1.000 – 2.500 (novo-izgrađeni stanovi)
Banja Luka	do 1.000 (stari stanovi u centru grada) 1.400 – 1.500 (novo-izgrađeni stanovi)
Mostar	600 – 750 (stari stanovi) preko 1.000 (novo-izgrađeni stanovi)
Zenica	650 – 750
Tuzla	750 (stari stanovi) 1.000 (novo-izgrađeni stanovi)
Trebinje	oko 750 (stari stanovi) do 1.000 (novo-izgrađeni stanovi)

3.2.4.4 Dostupni krediti i subvencije

Investiciono -razvojna banka Republike Srpske upravlja imovinom Republike Srpske koja je podijeljena u 6 fondova. Jedan od tih fondova jeste i Fond stanovanja Republike Srpske. Sredstva iz ovog fonda se distribuiraju u formi stambenih kredita putem jedanaest banaka. Krediti su namijenjeni za kupovinu, izgradnju, obnovu i proširenje stambenih jedinica. Krediti u iznosu od 2.500 do 25.000 Eura dodjeljuju se za obnovu i proširenje stambenih jedinica, a od 5.000 do 50.000 Eura za kupovinu i izgradnju prve stambene

jedinice u vlasništvu sa rokom otplate do 20 godina. Kamatna stopa za porodice poginulih boraca, ratne vojne invalide I-IV kategorije i porodice sa četvero ili više djece iznosi 4%. Mladi bračni parovi sa visokom stručnom spremom (oboje) i porodice sa troje djece plaćaju kamatnu u iznosu od 4,70 % dok mladi bračni parovi od kojih jedan supružnik ima visoku stručnu spremu i porodice sa dvoje djece plaćaju kamatu od 5.20 %. Svi ostali plaćaju osnovnu kamatnu stopu od 6,00 %.

U Federaciji BiH subvencije za stanovanje ne postoje i zbog toga se kredit dobija direktno putem banaka gdje kamatne stope iznose od 7,50 % do 10 % i više.

3.2.5. Mogućnosti unajmljivanja kuće ili stana

Cijene najamnina za kuće ili stanove se konstantno mijenjaju zbog velikog broja raseljenih lica i migracije stanovništva iz sela u grad. Nekretnine se pretežno iznajmljuju na osnovu usmenog dogovora, što znači da ni najamodavac a ni unajmitelj nemaju punu pravnu zaštitu.

3.2.5.1 Moguće prepreke za određene grupe

Za unajmljivanje stana ili kuće u BiH ne postoje nikakve prepreke ni za jednu grupu.

3.2.5.2 Približne cijene

Cijene unajmljenih stanova i kuća se razlikuju zavisno od lokacije, veličine, opremljenosti i kvaliteta nekretnine. Cijene se kreću između 75 do preko 500 Eura mjesečno.

3.2.5.3 Dostupne subvencije

Raseljena lica, izbjeglice i povratnici čija je imovina uništena i još nije ostvaren povrat, imaju pravo na alternativni smještaj i subvenciju od nadležnih ministarstava za najamninu u iznosu od 50 do 100 Eura.

3.2.6. Privremeni- srednjoročni alternativni smještaj

Zvanične mogućnosti srednjoročnog alternativnog smještaja ne postoje u BiH. Postoji veliki broj ljudi koji spadaju u posebnu kategoriju izbjegličkih i raseljenih porodica kao i povratničkih porodica koje su podstanari. Stanarina varira širom BiH i zavisi od socio-ekonomskih uslova u zemlji, vrste i veličine unajmljene stambene jedinice, lokacije (urbana ili ruralna sredina, veći ili manji grad, kanton, region, entitet...), broja članova porodice itd.

Na osnovu grube procjene stanarina u BiH iznosi od 100 KM (51.28 Eura) do 1000 KM(512.82 Eura)³⁶

Od raseljenih lica u BiH, najveći broj živi u privatnim stambenim jedinicama drugih osoba a drugi najveći broj ljudi su korisnici alternativnih centara. Velika većina porodica

---

³⁶ Navedene informacije su preuzete iz intervjua sa izbjeglicama i povratnicima u BiH u julu 2008. godine. Sadržaj intervjua kao i imena intervjuisanih osoba su dostupna u arhivi Medice Zenica.

koristi stanove izgrađene sa posebnom namjerom za smještaj raseljenih lica u BD a nakon toga i općinske stanove/stanove za koje nije tražen povrat i privatnu imovinu drugih ljudi.³⁷

Više informacija dostupno na

<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UporednaAnalizaHrvatski.pdf>

ili

<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UporednaAnalizaEngleski.pdf>

U 2008. godini bilo je približno 45.000 zahtjeva za obnovu stambenih jedinica što znači da više od 140,000 ljudi želi se vratiti i čeka pomoć. Više informacija dostupno na <http://www.bh-hchr.org>.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je objavilo da „Socijalno stanovanje je trogodišnji pilot projekat sa budžetom preko 3,5 miliona Eura, koji će obezbijediti stanove za najmanje 130 porodica u tri općine u BiH“. Više informacija dostupno na <http://www.fojnica.ba/2008/07/25/crs-projekat-socijalno-stanovanje-u-BIH.html>.

Informacije o uslovima povratka u BiH kao i uslovima povratka u općine su dostupne u sljedećim ministarstvima, odjelima i institucijama:

Resorno ministarstvo na državnom nivou:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice

Sektor za izbjeglice iz BiH i raseljena lica u BiH, tel. +387 33 665 899

Sektor za programa i projekte, tel. +387 33 443 015

Sektor za ljudska prava, tel. +387 33 206 655

Više informacija dostupno na <http://www.mhrr.gov.ba>.

Resorna ministarstva na nivou FBiH:

Ministarstvo za raseljena lica i izbjeglice FBiH

Tel:+387 33 667 977

E-mail: cabinet@fmroi.gov.ba

[Http://www.fBIHvlada.gov.ba](http://www.fBIHvlada.gov.ba)

Ministarstvo zdravstva

tel: +387 33 664 245; 664 246

E-mail: kab.moh@BIH.net.ba

Ministarstvo obrazovanja i nauke

Mostar, tel. +387 36 355 700;

Ured u Sarajevu, tel: +387 33 276 380

E-mail: fmonks@BIH.net.ba, fmon@BIH.net.ba

Uslovi i mogućnosti povratka za stara lica

---

³⁷ Brošura „Uporedna analiza pristupa pravima izbjeglica i prognanika“ objavljena od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo, decembar 2005, je jedini potpuno sistematičan izvor koji je bio dostupan Meidici Zenica po pitanju izbjeglica, raseljenih lica i povratnika u BiH. Ovaj izvor je dostupan na web stranici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, stoga se može zaključiti da Ministarstvo još uvijek smatra ovaj izvor relevantnim imajući na umu da su informacije objavljene u decembru 2005. godine a javnosti su bile dostupne početkom 2006. godine i koriste se sve do danas. Posljednji put pristupljeno 17. Februara 2010. godine

Smještaj u dnevnim centrima u BiH

Dnevni centri su socijalno-gerontološke institucije otvorenog tipa čija misija je da starim osobama obezbijede potpunu integraciju u zajednici, pomognu im u razvijanju njihovih funkcionalnih mogućnosti i da rade na ispunjavanju njihovih potreba³⁸. Postoje tri centra u Banja Luci, Dubravama i Trebinju. Više informacija o ova tri centra je dostupno na sljedećim web stranicama: <http://www.forumgradiscanaca.org/vijesti.htm>
<http://www.csr-trebinje.com/prava.html>
<http://www.csrbl.org/Latinica/vijesti/vijesti44.html>

Smještaj u staračkim domovima u BiH

Mnogo ljudi se nalazi na listama čekanja za smještaj u staračke domove. Mjesečna cijena smještaja iznosi od 370KM (189.19 EUR) do 650 KM (332.34 EUR). Više informacija je dostupno na <http://www.nezavisne.com/medjeljne/vijesti/17026/Staracki-domovi-prepuni-liste-cekanja-sve-duze.html>

U Bosni i Hercegovini postoji 17 staračkih domova za stara i bolesna lica. Starački domovi se nalaze u Sarajevu, Zenici, Tuzli, Novom Travniku, Travniku, Goraždu, Sanskom Mostu, Mostaru, Jablanici, Banja Luci, Prijedoru, Istočnom Sarajevu, Tomislavgradu, Novoj Biloj. Više informacija o kriterijima prijema i smještaja u staračke domove dostupno na:

Starački dom za socijalnu i zdravstvenu njegu Sarajevo, tel. +387 (0) 61 484 996,
Starački dom za stara lica, Zenica, tel. +387 (0) 32 406 022,
Penzionerski dom Tuzla, tel. +387 (0) 35 270 002,
Javna ustanova Starački dom Goražde, tel. +387 (0) 38 228 443,
Starački dom Mostar, tel. +387 (0) 36 576 361,
Socijalno-gerijatrijski centar Banja Luka, tel. +387 (0) 51 305 399,
Penzionerski i starački dom, Istočno Sarajevo, tel. +387 (0) 57 342 980.

Privatni smještaj

Veliki broj³⁹ raseljenih lica u BiH koristi kuće, dijelove kuća ili stanove koji su u privatnom vlasništvu drugih osoba. Njihove porodice su dobile stambene jedinice na privremeno korištenje npr. dok se ne stvore uslovi da vlasnik proda stambenu jedinicu. Neke porodice su dobile stambene jedinice na privremeno korištenje od svojih rođaka i prijatelja dok se ne stvore uslovi za njihov povratak. Porodice održavaju te stambene jedinice jer bi u suprotnom iste bile prazne, napuštene ili bez nadzora.

Tekući projekti usmjereni na održivi povratak u BiH:

- SWISS Assisted Vulnerable Return (SWISS AVR), obezbjeđuje organizaciju povratničkog putovanja u BiH, smještaj u BiH (privremeni ili dugoročni), pomoć

³⁸ „Dnevni centri za starije građane BiH i njihovo finansiranje“ prof. dr. Vahid Kljajić, Ilidža 2005

³⁹ Ovaj broj je jako teško utvrditi jer se mijenja tokom procesa povratka a na osnovu dostupnih izvora nema novijih informacija

- pri zapošljavanju ili podsticaj za mali biznis, posebno tražen medicinski tretman, ostvarivanje penzije i usluga zdravstvene zaštite.
- Privremeni povratak visokoobrazovanih bosanskohercegovačkih državljana (TRQN) sa stalnim boravištem u Holandiji i prenos njihovog znanja u bh. kompanijama, NVO-ima i institucijama.
  - "Kruh sv. Ante", pored programa obnove kuća i poljoprivrednih imanja (stoka, poljoprivredna mašine) također obezbjeđuje povratnike i sa osnovnim stvarima za život.
- Više informacija na http://www.kruhsvante.org/hr/pomoc_povratnicima.html.

Više informacija o projektima za povratnike kao i o problematici povratka izbjeglica i raseljenih lica u BiH dostupno na <http://www.unhcr.org/48fdecbf2.html>
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH Sektor za programe i projekte,
Tel. + 387 33 443 – 015
[Http://www.mhrr.gov.ba](http://www.mhrr.gov.ba)

Ministarstvo za raseljena lica i izbjeglice,
Tel: +387 51 338 642
E-mail: mirl@mirl.vladars.net

3.2.7. Privremena skloništa

U BiH postoji 12 sigurnih kuća za žene i djecu, žrtve traume i nasilja (Sarajevo, Doboj-Jug, Mostar (3 sigurne kuće), Tuzla, Zenica, Bihać, Bijeljina, Modriča, Banja Luka i Prijedor). Ukoliko su povratnici žene i djeca žrtve traume i nasilja oni se mogu smjestiti u jednu od 12 sigurnih kuća.

Usluge koje pružaju sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja⁴⁰:

Udruženje "Žena BIH" Mostar :

Tel/fax: +387 (0) 36 550 – 339

Kontakt: Azra Hasanbegović, izvršna direktorica

[Http://www.zenabih.ba](http://www.zenabih.ba)

Sklonište za nesretne žene i djecu "Mirjam" – Mostar

Tel: +387 (0) 36 328 – 916

Kontakt: Mirjana Vlaho

Centar za terapiju i rehabilitaciju "Vive žene" Tuzla

Tel: +387 (0) 35 224 – 310

Kontakt: Jasmina Zečević, direktorica

[Http://www.vivezene.ba](http://www.vivezene.ba)

---

⁴⁰ 40 kratko pobrojanih usluga gore pomenutih sigurnih kuća su preuzete iz izvještaja „Analiza stanja i rada sigurnih kuća u BiH“ napisan u junu 2008 godine sa informacijama dobijenim od strane NVO-a koje imaju svoje sigurne kuće. Neke od navedenih informacija u ovom dijelu su prikupljene kroz direktne telefonske intervju sa predstavnicima (voditeljima i ostalim uposlenicima) sigurnih kuća u periodu od 14.do 28. Julu 2008.godine. Ranije spomenuti izvještaj je dostupan u arhivi Medice Zenica.

Udruženje “Žene sa Une” Bihać:
Tel/fax: +387 (0) 37 220 – 855
Kontakt: Hatidža Pečenković, izvršna direktorica
[Http://www.zenesaune.ba](http://www.zenesaune.ba)

“Fondacija lokalne demokratije” – Sarajevo:
Tel: +387 (0) 33 237 – 240
Kontakt: Jasmina Mujezinović, izvršna direktorica
[Http://www.fld.ba](http://www.fld.ba)

Udruženje građana Medica Zenica :
Direktna podrška i zaštita u savjetovalištu i sigurnoj kući
Tel: +387 (0) 32 463 – 920
Kontakt: Sabiha Husić, direktorica
[Http://www.medicazenica.org](http://www.medicazenica.org)

Međunarodni forum solidarnosti Doboju-Jug i Sarajevo
Ured Gračanica: Tel. +387 (0) 35 726 020
Ured Tuzla: Tel. +387 (0) 35 310 601, fax: +387 (0) 35 310 600
Ured Sarajevo: Tel. +387 (0) 33 715 235, fax: +387 (0) 33 715 236
[Http://www.mfs-emmaus.ba](http://www.mfs-emmaus.ba)

Udruženje građana. “Budućnost” Modriča:
Tel : +387 (0) 53 820 – 700
Kontakt: Gordana Vidović, izvršna direktorica

“Udružene žene” -Banja Luka
Tel: + 387 (0) 51 462 – 146
Kontakt: Nada Golubović, predsjednica
[Http://www.unitedwomenbl.org](http://www.unitedwomenbl.org)

“ Fondacija za obrazovanje, razvoj i socijalnu zaštitu” –Prijeđor
Tel: + 387 (0) 65 828 – 524
Kontakt: Milka Lončar

Fondacija za prevenciju trgovine ljudima “La Strada” - Mostar
Tel: + 387 (0) 36 557 – 191
Kontakt: Fadila Hadžić, direktorica
[Http://www.lastrada.ba](http://www.lastrada.ba)

Organizacija žena “Lara” Bijeljina
Tel: + 387 (0) 55 220 – 255
Kontakt: Radmila Žigić- direktorica
[Http://www.online-lara.com](http://www.online-lara.com)

Psihosocijalna i zdravstvena podrška u okviru NVO sektora za preživjele žrtve ratne torture

“Vive žene“ Tuzla, “Medica Zenica” i Centar za žrtve torture Sarajevo su nevladine organizacije koje za ciljnu grupu imaju i preživjele ratne torture, ratnih silovanja i ostalih oblika ratnog traumatskog iskustva. Vive žene i Medica Zenica raspolažu sigurnim kućama gdje po potrebi mogu smjestiti i žrtve ratne traume.

Kontakt:

Centar za žrtve torture – Sarajevo,

Ul. Branilaca Sarajeva 11/1

71 000 Sarajevo

Tel. +387 (0) 33 222-867

E-mail: ctvmost1@bih.net.ba or ctvmost2@bih.net.ba

[Http://www.ctvbih.com/](http://www.ctvbih.com/)

SOS telefoni u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini postoje dvije SOS telefonske linije. SOS telefonska linija 1264 je jedinstvena linija na području RS a SOS linija 1265 je jedinstvena linija na području FBiH. Obje SOS telefonske linije pokrivaju problematiku nasilja u porodici i zajednici⁴¹.

Sve nevladine organizacije (NVO) na području cijele BiH u okviru područja svog djelovanja imaju sigurne kuće za žene, djevojke i djecu žrtve nasilja i u okviru svojih misija pružaju usluge za raseljena lica i povratnike u BiH. Nvladine organizacije gdje jednu od njihovih ciljanih grupa čine žrtve trgovine ljudima, također pružaju svoje usluge i stranim državljanima. Dodatno, Međunarodni forum solidarnosti posjeduje sklonište za stara i iznemogla lica sa nizom aktivnosti za samoodrživost i radionicama za mlade.

Situacija u sigurnim kućama u BiH je neizvjesna sve do danas zbog nedostatka institucionalizirane finansijske podrške. U 2009. godini Nacrt standarda za pomoć žrtvama nasilja i torture je izrađen na državnom nivou a isti predlaže sistematičnu i institucionalnu podršku sigurnim kućama

Inicijativa „Gender odgovorno budžetiranje“ je pokrenuta s ciljem podizanja svijesti o odgovornosti vlade vezano za gender budžete na lokalnom i državnom nivou. Za više informacija molimo posjetite <http://www.fgenderc.com.ba/bh/aktuelnosti.html>

U 2009. godini nekoliko NVO-a je učestvovalo u istraživanju „Finansiranje sigurnih kuća“ i izradilo nacrt modela finansijske podrške sigurnim kućama od strane Vlade Federacije BiH.

Više informacija dostupno na <http://www.unitedwomenbl.org/docs/Sigurne-kuce09.pdf>

---

⁴¹ Informacija preuzeta iz materijala – «SOS telefoni koji se koriste u Bosni i Hercegovini» podaci namijenjeni za pripremu obrasca o stanju nasilja u porodici, na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja, u Bosni i Hercegovini». Materijal datira iz mjeseca juna, 2008. god. a sačinile su ih predstavnice NVO-a u BiH, koje u svom sastavu imaju SOS-telefone. Materijal je dostupan u arhivi Medice Zenica.

3.1 Izdržavanje- „preživljavanje“

3.3.1 Žapošljavanje

3.3.1.1 Nezaposlenost

Nezaposlena osoba je osoba koja ispunjava zakonske uvjete i koja je prijavljena u nekom od Biroa za zapošljavanje. U Bosni i Hercegovini je sa 31. 05.2008.godine ⁴². (entiteske institucije i Distrikt) bilo 493.765 nezaposlenih osoba. Procjenjuje se da je oko 150.000 osoba prijavljeno na zavodima za zapošljavanje ali neki od njih su prijavljeni samo kako bi ostvarili povlastice za nezaposlene a ustvari su zaposleni na crno.

Nadležni zavodi za zapošljavanje proveli su dodatna istraživanja o radnoj snazi u BiH na osnovu kojih je zaključeno da od više od 2.7 miliona radno sposobnih osoba oko 1,2 miliona je klasificirano kao ekonomski aktivno a 1,6 miliona kao ekonomski neaktivno. A stopa neaktivnosti od 43% prema međunarodnim standardima⁴³ je jako niska.

Uzimajući u obzir međunarodne instrumente i regionalne standarde ,može se reći da oko 50% stanovnika BiH (u oba entiteta i Distriktu) je “siromašno ili skoro siromašno” i stoga skloni su siromaštvu ukoliko se njihov dohodak ili poslovne mogućnosti smanje. Opće činjenice upućuju da je stvarna stopa nezaposlenosti bliža 30% nego 40%. Za veliki dio radne snage u BiH može se reći da:

- Se oni nalaze tik iznad granice siromaštva i savladavaju prepreke pomoću različitih nesigurnih strategija preživljavanja
- Imaju nesigurne poslove ili rade na crnom tržištu bez osiguranja
- Rade na veoma lokalizovanim tržištima rada sa malo stabilnosti u razvoju
- Imaju male mogućnosti za povećanje dohotka
- Ugroženi su privatizacijom, gubitkom lokalnog tržišta, smanjenjem plata kroz direktne uplate međunarodne zajednice ili gubitak povjerenja od strane investitora

Glavne kategorije u riziku od siromaštva u BiH su:

- Povratnici u mjesta sa manjinskim povratkom
- Romi,
- Osobe sa poteškoćama
- Mladi i stare osobe⁴⁴

Zapošljavanje mladih

Na osnovu procjena, 60% mladih ljudi i 30% tinejdžera i adolescenata bili su nezaposleni u 2007⁴⁵. godini.

---

⁴² Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine
<http://www.agenrzbh.gov.ba/bosanski/statistike.html>.

⁴³ Centar za promociju civilnog društva i UNDP: Analiza nezaposlenosti in Bosni i Hercegovini, Sarajevo, maj 2007

⁴⁴ Razvojni fond Ujedinjenih Naroda (UNDP):

⁴⁵ Zavodi za zapošljavanje, 2007

3.3.1.2 Tržište rada

Politika aktivnog zapošljavanja, kao jedna od ključnih funkcija zavoda i biroa za zapošljavanje (kao državnih institucija) u BiH, sprovodi se u skladu sa postojećim pravnim propisima entiteta i BD-a, u Zavodu za zapošljavanje RS-a, Federalnom Zavodu za zapošljavanje i Zavodu za zapošljavanje Brčko distrikta, koje su dalje organizirane kroz kantonalne službe, terenske urede i biroe. Nadležno tijelo je Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine.⁴⁶

U RS-u poslove vezane za zapošljavanje, kao npr. posredovanje u zapošljavanju, savjetovanje tokom izbora zanimanja i edukacija i priprema za zaposlenje, pored Zavoda za zapošljavanje može da obavlja druga osoba sa potrebnom kvalifikacijom (Služba za zapošljavanje)⁴⁷. U ovom entitetu u 2008. godini aktivan je projekat sufinansiranja zapošljavanja nezaposlenih osoba. Projekat obuhvata kategoriju demobilisanih boraca armije RS-a, i osobe čiji su članovi domaćinstva nezaposleni⁴⁸.

S ciljem podrške održivom povratku u BiH Ministarstvo za rad i socijalnu politiku zajedno sa Federalnim Zavodom za zapošljavanje realizuje projekat samozapošljavanja i zapošljavanja nezaposlenih osoba (povratnika) kroz sufinansiranje poslodavaca. Projekat predviđa sufinansiranje povratnika i podsticanje samozapošljavanja, kao i sufinansiranje povratnika i drugih nezaposlenih osoba u pokretanju poljoprivrednih dobara i seoskog turizma⁴⁹. Postoji još jedan projekat podrške zapošljavanju, pod nazivom SESP čiji je fokus sufinansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja, finansiranje edukacija i javnih radova. Projekat predviđa zapošljavanje 2000 nezaposlenih osoba na području FBiH⁵⁰.

U okviru realizacije programa politike aktivnog zapošljavanja Brčko Distrikta, i sprovođenja programa rada, Zavod za zapošljavanje BD-a sprovodi dva projekta sufinansiranja zapošljavanja nezaposlenih osoba sa biroa⁵¹.

Trenutna prisutnost aktivnih programa na radnom tržištu u oba entiteta i Distriktu je jako ograničena, sa fokusom na programe kao što su subvencioniranje ličnih dohodaka i kreditiranje preduzeća. Međunarodna iskustva pokazuju da su ove dvije vrste programa najneisplativije. U isto vrijeme, jednostavniji i isplativiji programi, kao što su

---

⁴⁶ Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, Sarajevo, juli 2008. godine
<http://www.agenzrbh.gov.ba/bosanski/koordinirajuca.html>.

⁴⁷ Zakon o radu, „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 54/05, 1.6.2005. godine, na snazi od 10.6.2005. godine, i izmjene i dopune br. 64/06, 14.6.2006. godine, na snazi od istog datuma
http://www.zzrs.org/zakoni/zakon_02.asp

⁴⁸ Zavod za zapošljavanje Republike Srpske <http://www.zzrs.org/pozivi/POZIV2008/POZIV2008.asp>

⁴⁹ Brazda – internet portal Bosne i Hercegovine, 5.7.2008. godine
<http://www.brazda.ba/Arhiva/tabid/81/articleType/ArticleView/articleId/7610/Program-samozapoljavanja-i-zapoljavanja.aspx>

⁵⁰ Zavod za zapošljavanje FBiH http://www.fzzz.ba/onama/program/Mjere_sufinansiranja_SESP.htm

⁵¹ Zavod za zapošljavanje Brčko Distrikta, 30.4.2008. godine
http://www.bdcentral.net/Members/zaposhljavanje/Vijesti/JavniPoziviZZ30042008?set_language=bs

savjetovanje tokom odabira posla i osnovni poslovi povezivanja poslodavaca i nezaposlenih osoba ne postoje ili su zanemareni⁵².

Programi samozapošljavanja

Ostali servisi koje podržava Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine su sajmovi zapošljavanja na kojima se nude radna mjesta i virtualne agencije za zapošljavanje. U trendu su virtualne agencije za zapošljavanje jer nude informacije o zapošljavanju u zemlji i regiji. Postoji i mogućnost direktnog zapošljavanja kod određenog poslodavca preko oglasa.

Dodatna edukacija i prekvalifikacija se organizira u saradnji sa školama koje su ovlaštene za obuke visokog kvaliteta i znanja i koje mogu izdati certifikat za određeni nivo edukacije.

3.3.1.3 Uslovi tržišta rada

Kao i u ostalim zemljama, u BiH se moraju plaćati doprinosi i porezi na platu. Zakoni postoje na nivou oba entiteta i BD-a.

	Republika Srpska	Federacija Bosne and Hercegovine	Brčko Distrikt
Prosječna plaća za maj 2008/BAM	758.00 ⁵³ 387,56 EUR	751.82 ⁵⁴ = 384,4 EUR	740.29 ⁵⁵ =378,50 EUR
Ukupna stopa doprinosa	42-57 % ⁵⁶	69 % ⁵⁷	47 % ⁵⁸

Odredbe Zakona o radu Distrikta i entiteta Bosne i Hercegovine su u skladu sa međunarodnim standardima iz Konvencije Međunarodne organizacije rada. Ovi zakoni regulišu:

- Pravna osnova radnog odnosa je ugovor između zaposlenika i poslodavca i prema tome oblik i obavezni sadržaj ugovora o radu su određeni
- Radno vrijeme (40 sati sedmično), pauze, odmori i odsustva (najmanje 18 radnih dana godišnje), mjere zaštite žene i materinstva, kao i zaštita osoba sa invaliditetom

⁵² Centar za promociju civilnog društva i UNDP: Analiza nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, maj 2007. godine

⁵³ Republički Zavod za statistiku, Mjesečni pregled statistike, Banja Luka, maj 2008 <http://www.rzs.rs.ba>

⁵⁴ Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, maj 2008 <http://www.fzs.ba>

⁵⁵ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Senija Fačić, šef terenskog ureda Brčko, 17.7.2008, tel. +387 (0) 49 218 952

⁵⁶ Centar za istraživačko novinarstvo, "Radnici krše zakon uz odobrenje vlasti", 2.2.2007. godine, Sarajevo, http://www.cin.ba/Stories/P11_Labor/?cid=691,2,1

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

Poslodavac je obavezan da zaposleniku isplaćuje plaću, koja ne smije biti niža od plaće utvrđene kolektivnim ugovorom. Zaposlenik ima pravo na naknadu plaće tokom godišnjih odmora, državnih praznika i privremene nesposobnosti za rad ili profesionalne bolesti.

Zaposlenici imaju pravo, po svom slobodnom izboru organizirati sindikat. Zaposlenik ima pravo na štrajk u skladu sa međunarodnim standardima prisutnim u Zakonu o štrajku.

Zaposlenik je osoba opće zdravstvene sposobnosti. Osoba mora biti starija od 15 godina i mora ispunjavati ostale kriterije za određeno radno mjesto u skladu sa zakonom i zahtjevima poslodavca. Ugovor o radu se može zaključiti na neodređeno i određeno vrijeme. Ako je ugovor o radu zaključen na određeno vrijeme i produžuje se kroz period od 24 mjeseca kod istog poslodavca, taj ugovor postaje ugovor na neodređeno vrijeme. Svake kalendarske godine, zaposlenik (koji je radio najmanje 6 mjeseci neprekidno) ima pravo na najmanje 18 dana godišnjeg odmora.

Tokom odsustva zbog državnih praznika, godišnjih odmora, plaćenog odsustva, privremene nesposobnosti za rad zbog ozljede na poslu ili profesionalne bolesti, te prekida rada zbog toga što poslodavac nije uspostavio sigurnosne mjere, zaposlenik ima pravo na punu nadoknadu plaće.

Zaposlenik ima pravo na povećanu plaću za najmanje 30% za prekovremeni rad. U skladu sa zakonom maloljetnici, trudnice, majka odnosno usvojilac sa djetetom do tri godine života i samohrani roditelj odnosno usvojilac sa djetetom do šest godina života ne mogu raditi prekovremeno. Zabranjen je noćni rad maloljetnih zaposlenika, žena u šestom i više mjeseci trudnoće i majki sa jednim djetetom.

Socijalno osiguranje za zaposlene majke

Žena u radnom odnosu u BiH ima pravo na 12 mjeseci porođajnog odsustva. Tokom tog perioda, žena u radnom odnosu ima pravo na punu naknadu plaće ili naknadu plaće određenu zakonskim propisima RS-a, kantonalnih vlada u FBiH i BD-a. Nažalost, neki kantoni ne dodjeljuju sredstva za uplatu porođajnog odsustva tako da u tim kantonima porođajno odsustvo nije osigurano.⁵⁹

Osnovne informacije o razlikama u pravu na porodiljsko odustvo u BiH u 2007. godini (u KM)⁶⁰:

	Trajanje odsustva (mjeseci)	Iznos prosječne naknade (% plaće osiguranice)
Republika Srpska	12	100
Unsko-sanski kanton	12	50

⁵⁹ „Ko krši naša prava“ Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u poštivanju i razvoju ekonomskih i socijalnih prava u 2007. godini u okviru procesa EU integracija sa preporukama, ALDI (agencija za lokalne razvojne inicijative) uz podršku Fonda Otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, 28.2.2008. godine, Goražde <http://www.aldi.ba>

⁶⁰ Ibid

Posavski Kanton	-	-
Tuzlanski Kanton	12	90
Zeničko-dobojski Kanton	12	80
Bosansko-podrinjski	12	80
Srednjobosanski Kanton	12	80
Hercegovačko-neretvanski Kanton		
Zapadno-hercegovački Kanton	12	70
Kanton Sarajevo	12	60
Herceg-bosanski Kanton	12	80
Brčko Distrikt ⁶¹	12	100

Zakoni o radu u oba entiteta samo deklarativno štite prava žena tokom trudnoće i nakon rođenja djeteta, ali u praksi poslodavci često krše ta prava⁶².

Zapošljavanje stranih državljana

Stranac može dobiti radnu dozvolu na zahtjev poslodavca. U zavisnosti od mjesta boravka i sjedišta poslodavca, radnu dozvolu izdaje organ nadležan za poslove zapošljavanja stranaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Republike Srpske ili Brčko Distrikta BiH. Radna dozvola se izdaje za tačno određenu poziciju i/ili određenu vrstu posla. Trajanje radne dozvole ne može biti duže od godine dana.

Stranac ne može početi sa radom na osnovu radne dozvole prije nego što dobije dozvolu za privremeni boravak u BiH. Privremeni boravak prestaje 15 dana nakon isteka radne dozvole, ukoliko je odobren na osnovu radne dozvole⁶³.

Porez na dohodak

U RS-u porez na dohodak se reguliše Zakonom o porezu na dohodak. Lični dohoci koji podliježu oporezivanju su neto plaća i svi finansijski i nefinansijski prihodi, naknade i profiti koje poreski obveznik ostvari po bilo kojem osnovu, osim ako su oslobođeni poreza u skladu sa ovim zakonom, ili se oporezuju na drugi način⁶⁴.

⁶¹ Zakon o radu Brčko Distrikta BiH («Službeni glasnik Brčko distrikta BiH» broj: 7/00, 2.11.2000, na snazi od 10.11.2000. i izmjene i dopune br. 8/03, 14.4.2003. na snazi od 21.4.2003. i br. 33/04, 8.9.2004. na snazi od 15.9.2004., br. 29/05, 31.10.2005. na snazi od 8.11.2005. i br. 19/06, 17.7.2006. na snazi od 25.7.2006. godine http://skupstinabd.ba/sr/index.php?option=com_weblinks&catid=28&Itemid=30

⁶² „Zaštita materinstva“, Dragišić Goran, Magazin Vaša prava, septembar 2006 <http://vasaprava.org/Home.htm>

⁶³ Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu („Službeni glasnik BiH br.18/08, 16.4.2008. godine na snazi od 24.4.2008.)

⁶⁴ Zakon o porezu na dohodak („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 91/06, 3.8.2006. na snazi od 1.1.2007. godine i izmjene i dopune br. 128/06, 21.12.2006. na snazi od istog datuma) <http://www.narodnaskupstinars.net/lat/zakoni/arhiva.php>

U Federaciji se trenutno radi na usvajanju novog zakona o porezu na dohodak, prema kojem će se plaće veće od 300 KM oporezivati jednakom stopom poreza 10% od januara 2009. godine⁶⁵.

U RS-u godišnji dohodak do iznosa kojeg čini dvanaest najnižih plaća utvrđenih Opštim kolektivnim ugovorom, se ne oporezuje. Na godišnji dohodak preko 12 najnižih plaća do iznosa od četiri prosječne godišnje neto plaće u prethodnoj godini primjenjuje se poreska stopa od 10 %.

Na godišnji dohodak iznad četiri prosječne plaće primjenjuje se poreska stopa od 15 %. Godišnji porez na dohodak fizičkog lica plaća se na osnovu godišnje poreske prijave fizičkog lica na dohodak ostvaren u kalendarskoj godini⁶⁶. Generalno među entitetima je fiskalna neusklađenost. Prema tome, usklađivanje osnovne stope za dohotke i fiskalna politika se može očekivati u narednom periodu⁶⁷

3.3.1.4 Dostupnost privremenih/povremenih poslova

Raspoložive privremene poslovne prilike se objavljuju putem medija od strane poslodavaca ili agencija za zapošljavanje i javnih zavoda.

3.3.1.5 Nedostatak (velika potražnja) određenih profesija

Postoji potražnja za sljedećim zanimanjima:

- Građevinski radnik (zidar, stolar, čeličar, i dr.)
- Keramičar
- Vodoinstalateri za centralno grijanje
- Profesionalni zavarivači

Kad je upitanju visoka stručna sprema potražnja je za sljedećim profesijama:

- Farmaceut
- Građevinski inženjeri
- Inženjeri elektronike i telekomunikacija
- Inženjeri govedezije

Potražnja za sezonskim zanimanjima:

- Specijalista prodaje
- Trgovac i turistički radnik

---

⁶⁵ Zavod za zapošljavanje, 14.3.2008. Sarajevo
<http://www.pokreniposao.ba/index.php?user=8b519f088cc9b6418c3e005b27e47ff2&ID=516&katID=1&pkatID=0&off=0>

⁶⁶ Zakon o porezu na dohodak („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 91/06, 3.8.2006. na snazi od 1.1.2007. godine i izmjene i dopune br. 128/06, 21.12.2006. na snazi od istog datuma)

⁶⁷ Međunarodni monetarni fond, Bosna i Hercegovina, Član IV konsultacija, 23.7.2007. godine, Sarajevo
<http://www.vijeceministara.gov.ba/srpski/saopstenja/index.php?clanak=827>

- Konobar i kuhar⁶⁸

3.3.1.6 Praktične informacije i kontakti

Kao i u ostalim zemljama, obaveza Zavoda za zapošljavanje u BiH je da registruju nezaposlene osobe, regulišu osiguranje u slučaju nezaposlenosti i da realizuju programe tržišta rada za nezaposlene. Ostale agencije takođe mogu posredovati u zapošljavanju, ili pružati savjetodavne usluge vezano za odabir profesije i edukacija i priprema za zaposlenje. Te agencije ne smiju naplaćivati svoje usluge nezaposlenim osobama.

Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine
Đoke Mazalića 3
71000 Sarajevo

E-mail: agenrzbh@agenrzbh.gov.ba <http://www.agenrzbh.gov.ba>

Aktivnosti: Koordinira rad entitetske i kantonalnih Službi za zapošljavanje. Na ovoj internet stranici možete naći adrese svih entitetskih i kantonalnih Službi za zapošljavanje i Zavoda za zapošljavanje Brčko Distrikta u BiH.

Agencija za državnu službu Federacije BiH
Dola 15
71000 Sarajevo <http://www.adsfbih.gov.ba>

Agencija za državnu upravu
Vladike Platona bb, 78000 Banja Luka,
<http://adu.vladars.net/cyrl/?page=82>

Relevantne internet stranice:

Tražite posao?

<http://www.konkursi.ba>

Bolji Posao Društvo za internetni marketing d.o.o
Ramiza Jašara 17., 71210 Ilidža - Sarajevo

E-mail: bih.support@boljiposao.com Tel. +387 (0) 33 773 331 <http://bih.boljiposao.com>

Spektar, agencija za posredovanje pri zapošljavanju
Vase Pelagića 18, 78000 Banja Luka

E-mail: info@agencijaspektar.com

Tel. +387 (0) 51 321 930 <http://www.agencijaspektar.com>

Posao.ba

Hamdije Čemerlića 2/10, 71000 Sarajevo

E-mail: info@posao.ba

---

⁶⁸ Nezavisne novine, intervju sa direktorom Zavoda za zapošljavanje FBiH, g. Miralemom Šarićem, 21.6.2008. godine <http://www.nezavisne.com/nejeljne/vijesti/24930/Nemoguće-spriječiti-nelegalni-odlazak-radnika-u-inostranstvo.html>

Tel. +387 (0) 33 703 877 <http://www.posao.ba>

Zaposlite.ba

Dejzina Bikića 14-L, 71000 Sarajevo

Tel. +387 (0) 33 201 215 <http://www.zaposlite.ba>

3.3.2 Kontakt informacije vezane za pitanja priznavanja diploma

Procesi nostrifikacije diploma koje su stečene izvan BiH se razlikuju u entitetima i BD.

Republika Srpska

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske⁶⁹

Trg Republike Srpske br. 1

Tel. + 387 (0) 51 338 474

Fax: + 387 (0) 51 338 893

E-mail: s.miljkovic@mp.vladars.net

Federacija BiH

Univerzitet u Sarajevu, <http://www.unsa.ba>, tel. +387 33 6682 50 – adekvatni fakultet

Univerzitet u Tuzli, <http://www.untz.ba>, tel. +387 35 300 500 – adekvatni fakultet

Univerziteti u Mostaru, <http://www.unmo.ba>, tel. +387 36 570 727; <http://www.sve-mo.ba>, tel: +387 36 310 778 – adekvatni fakulteti

Univerzitet u Zenici, <http://www.unze.ba>, tel. +387 32 444 420 – adekvatni fakultet

Univerzitet u Bijaču, <http://www.unbi.ba>, tel. +387 37 222 022 – adekvatni fakultet

Pri Ministarstvu prosvjete i kulture RS-a u proceduri je usvajanje Podzakona na osnovu kojeg će taksa za nostrifikaciju diploma stečenih u inostranstvu iznositi oko 200,00 KM.

U FBiH nostrifikacija diploma je regulisana starim Zakonom iz 1988. godine na osnovu kojeg su fakulteti ili Univerziteti nadležna tijela. Ukoliko dobijete odbijenicu za nostrifikaciju diplome, žalbu možete podnijeti Ministarstvu. Troškove nostrifikacije diploma utvrđuju nadležna kantonalna Ministarstva. Troškovi postupka nostrifikacije diplome o naučnom stepenu magistra nauka trenutno iznose oko 1000,00 KM⁷⁰ (511, 30 EUR).

Proces nostrifikacije diploma u FBiH bi trebalo da traje maksimalno 60 dana ali u praksi proces na nekim fakultetima Univerziteta u Sarajevu traje više od godinu i pol dana⁷¹.

---

⁶⁹ Vlada Republike Srpske, 17.02.2010 <http://www.vladars.net/sr-sp-cyrl/vlada/ministarstva/mpk/Pages/Splash.aspx>

7. **Novinski članak“ Magistar u inostranstvu osnovac u BiH », Nezavisne novine , 14.04.2008. godine <http://www.nezavisne.com/nedjeljne/vijesti/8500/Magistar-u-inostranstvu-osnovac-u-BiH.html>. posljednji put pristupljeno 17.02.2010. godine**

⁷¹“ Mišljene o državi i problemima vezanim za proces nostrifikacije diploma”, Zijad Pašić, Ministar obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine , decembar 2006. godine, Sarajevo Minister of Education in the Federation of Bosnia and Herzegovina, December 2006, Sarajevo.

Nostrifikacija diploma stečenih vani

Većina kantona/županija u FBiH je donijela svoje odredbe koje regulišu pitanja ekvivalencije i nostrifikacije stranih diploma i dokumentacije (dokumentacije izdate izvan BiH).

Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke provodi procedure nostrifikacije stranih školskih svjedočanstava /diploma za djecu povratnike i strane državljane koji nastavljaju obrazovanje ili traže zaposlenje na području Sarajevskog kantona, Zeničko-dobojskog i Bosansko- podrinjskog kantona. Procedura nostrifikacije dokumenata se provodi u skladu sa odredbama Zakona o nostrifikaciji i ekvivalenciji inozemnih školskih svjedodžbi- prečišćeni tekst⁷².

U skladu sa odredbama iz Člana 10 Zakona o nostrifikaciji i ekvivalenciji inozemnih školskih svjedodžbi- prečišćeni tekst (Službene novine SR BiH, broj 7/88) osoba uz zahtjev za nostrifikaciju svjedodžbi predaje sljedeće dokumente:

1. svjedodžba o obrazovanju u inozemstvu, i to u originalu ili duplikat odnosno svaki drugi primjerak koji u potpunosti zamjenjuje original u skladu sa propisima zemlje u kojoj je izdata svjedodžba,
2. ovjeren prijevod svjedodžbe o obrazovanju u inozemstvu ovjeren od strane sudskog prevodioca za jezik na kojem je sačinjen originalni dokument, u tri primjerka;
3. svjedodžba o stečenom obrazovanju u Bosni i Hercegovini prije obrazovanja u inozemstvu.
4. Kopija identifikacijske isprave

3.3.3 Obrazovanje i programi prekvalifikacije

U BiH na državnom nivou ne postoji nadležno ministarstvo za obrazovanje. U skladu sa Ustavom BiH organizacija i koordinacija obrazovnog sistema je decentralizovana na nivo entiteta i BD-a. Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke je nadležno za područje obrazovanje u FBiH. Ministarstvo određuje politiku za ovo područje i koordinira rad 10 kantonalnih Ministarstva obrazovanja na nivou FBiH.

Ministarstvo prosvjete i kulture je nadležno za obrazovanje u RS-u koje je nadležno i za praćenje, planiranje i provođenje politike.

Vlada Brčko Distrikta je nadležna za obrazovanje u BD-u- Odjel za obrazovanje

---

⁷² Zakon o nostrifikaciji i ekvivalenciji inozemnih školskih svjedodžbi, Službene novine SRBiH, broj 7/88, Službene novine RBiH broj 20/93.

Potpisivanjem Privremenog sporazuma o zadovoljenju posebnih potreba i prava djece povratnika⁷³ i usvajanjem Okvirnog zakona⁷⁴, nadležni organi za obrazovanje su napravili značajan iskorak u pružanju mogućnosti učenicima izbjeglicama i povratnicima za ostvarivanje njihovih prava na obrazovanje. Sve odredbe utvrđene Okvirnim zakonom i dalje definisane na nižim nivoima vlasti djeluju u pravcu ostvarivanja i zaštite prava na obrazovanje za svu djecu uključujući izbjeglice i povratnike.

Neki od problema u praksi u pogledu obrazovanja u BiH

- Sistemsko i kontinuirano izučavanje nacionalne grupe predmeta nije omogućeno u područjima gdje je broj učenika ispod pedagoških standarda
- Praksa premještanja učenika u multi-etničke škole izvan njihovog gravitacijskog područja (kruga škole) još uvijek nije zaustavljena.
- Dosljedna implementacija zakonskih odredbi o etničkom sastavu školskih odbora još uvijek nije obezbijeđena.
- Još uvijek postoje kolektivni i prelazni centri u kojima su smještena i školska djeca koju je teško uključiti u redovni nastavni proces.
- Procedura priznavanja svjedočanstava iz inostranstva je još uvijek kompleksna i neujednačena.
- Primjer još uvijek prisutne diskriminacije učenika u praksi (čak i učenika izbjeglica i povratnika) je postojanje velikog broja tzv. "dvije škole pod jednim krovom" (od 52 škole u FBiH samo su dvije zakonski i administrativno ujedinjene).
- Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u BiH je živjelo 8.864 Roma. Romske nevladine organizacije su prikupile podatke koji kažu da se ovaj broj kreće između 60.000 i 80.000 Roma. Romi, koji su najveća manjina u BiH, su ranjiva kategorija u pogledu obrazovanja i zapošljavanja. 60% romske populacije je napismeno, 90% romske populacije nema zdravstveno osiguranje a 80% romske populacije nema nikakve kvalifikacije.

Za više informacija o reformi obrazovanja u BD molimo pogledajte izvještaj Misije OSCE-a u BiH, Odjel za obrazovanje (oktobar 2007. godine) dostupan na <http://www.oscebih.org/documents/9994-eng.pdf>.

3.3.3.1 Državni programi

Pretškolsko obrazovanje je sastavni dio obrazovnog sistema. Detaljno je regulisano kroz entitetsko i kantonalno zakonodavstvo, te zakone Brčko Distrikta, u skladu sa principima i standardima propisanim Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH.

Osnovno obrazovanje je obavezno za svu djecu. Obavezno obrazovanje počinje u onoj kalendarskoj godini u kojoj dijete navršava šest godina starosti do 01.04. i nastavlja se najmanje sljedećih osam godina.

⁷³ Privremeni sporazum o zadovoljenju posebnih potreba i prava djece povratnika- potpisan 05.03, 2002.godine u Banja Luci.

⁷⁴ Okvirni Zakon o obrazovanju- potpisan 30.06.2003. godine- Službeni glasnik, br,18/03, dostupan na <http://www.oscebih.org/documents/14-eng.pdf>- posljednji put pristupljeno 17.02.2010. godine

Devetogodišnje osnovno obrazovanje je stupilo na snagu u oba bh. entiteta u septembru 2004. godine, u okviru reforme, koju je FBiH počela sprovoditi, a koja je u RS-u bila pokrenuta jednu školsku godinu prije.

Obavezno obrazovanje je besplatno. Besplatno osnovno obrazovanje se obezbjeđuje za svu djecu. Srednje obrazovanje je dostupno prema uspjehu u osnovnoj školi, prema osobnom interesu i mogućnostima. Srednje obrazovanje u javnim ustanovama je takođe besplatno.

Obrazovne ustanove u BiH⁷⁵

U Bosni i Hercegovini postoji 8 javnih (6 u FBiH i 2 u RS) i 6 privatnih univerziteta (1 u FBiH i 5 u RS). Pored toga ima 11 privatnih fakulteta i koledža (3 u FBiH i 8 u RS). U okviru javnih univerziteta u BiH, postoji 96 fakulteta i koledža. Približno 95% od ukupnog broja studenata studira na javnim univerzitetima.

Za detaljnije informacije o univerzitetima i fakultetima u BiH i upisninama posjetite: <http://www.sus.ba/ba/publikacije.php>

Za nostrifikaciju/ekvivalenciju obrazovne isprave potrebno je platiti federalnu administrativnu taksu od 35 KM (17,94 EUR)⁷⁶.

Federacija BiH je dobila sredstva od Međunarodne razvojne agencije (IDA) za zapošljavanje/samozapošljavanje/prekvalifikaciju nezaposlenih osoba preko 40 godina starosti koje su prijavljene u kantonalnim službama za zapošljavanje, odnosno općinskim biroima rada.⁷⁷

Programi i mogućnosti prekvalifikacije/dokvalifikacije su veoma slabi u BiH, budući da ne postoji zakon koji reguliše takvo nešto. Trenutno bh. Službe za zapošljavanje realiziraju projekat kojeg finansira Svjetska banka čiji je fokus realizacija programa prekvalifikacije osoba između 40 i 45 godina starosti kako bi im se pomoglo da steknu uslove za penziju.⁷⁸

Edukacije i programi prekvalifikacije pri Službama za zapošljavanje (Federalni zavod za zapošljavanje)⁷⁹

---

⁷⁵ Prof. dr. Mustafa Omanović „Status visokog obrazovanja“, Organizacija, metode i procjena naučnog istraživanja i razvoja, 2004 Zenica. Ovaj izvor je korišten jer je procijenjen kao važan i objektivan.

⁷⁶ Federalnu administrativnu taksu, u iznosu od 35,00 KM, možete uplatiti uplatnicom na broj računa Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine 3389002211529491, vrsta prihoda 722112, prema tarifnom broju 56 Zakona o federalnim upravnim taksama i tarifi federalnih upravnih taksi (“Službene novine Federacije BiH”, br. 6/98 i 8/00)

⁷⁷ <http://www.fzzz.ba/onama/> – February 17,2010..

⁷⁸ Informaciju je dostavio IOM i primio Stevan Jugović koji vodi program podrške dobrovoljnom povratku i reintegraciji, 15.07.200. Informacija je dostupna u bazi podataka Medice Zenica.

⁷⁹ http://www.fzzz.ba/onama/program/Program_povratnika.htm, samozapošljavanje i zapošljavanje povratnika, 17.02.2010.

Federalni zavod za zapošljavanje je 2008. godine objavio javni poziv za učešće u programu samozapošljavanja i zapošljavanja povratnika. Program obuhvata sve nezaposlene osobe – povratnike u svoja prijeratna mjesta prebivališta na teritoriji FBiH, koji su prijavljeni na birou najmanje 30 dana prije podnošenja zahtjeva. Cilj ovog programa jeste podsticaj samozapošljavanja i zapošljavanja povratnika koji su prijavljeni na Federalnom zavodu za zapošljavanje, kao i poticanje održivog povratka na teritoriji cijele BiH.

Federalni zavod za zapošljavanje je krajem 2009. godine kantonalnim službama za zapošljavanje doznačio 50 posto ukupno predviđenih sredstava za implementaciju Programa obuke, dokvalifikacije i prekvalifikacije osoba sa evidencije nezaposlenih. Cilj ove mjere, koju će implementirati kantonalne službe za zapošljavanje, jeste osposobiti nezaposlene osobe za potrebe tržišta rada, odnosno razviti programe obuke, dokvalifikacije i prekvalifikacije radi sticanja novih znanja, vještina, zanimanja i sposobnosti nezaposlenih osoba.

Za više informacija posjetite web stranicu:

http://www.biznis-monitor.com/biznis/bhnovosti/fzz_obuka_dokvalifikacija_i_prekvalifikacija_nezaposlenih.html

3.3.3.2 Privatne firme

Edukacija u Mercatoru

Mercator je jedan od najvećih lanaca supermarketa u jugoistočnoj Evropi. Zanimanja od interesa za zapošljavanje u Mercatoru su:

- Trgovac, mesar, pekar, kuhar, konobar/konobarica
- Menadžer maloprodaje
- Administrativno osoblje
- Profesionalci – knjigovođe, informatički stručnjaci, inženjeri prehrambene industrije

Kako bi imali kvalificirano osoblje, Mercator organizuje redovne treninge i edukacije, te učenje uz rad. Tek zaposlenom osoblju se obezbjeđuje upoznavanje sa radnom sredinom pod profesionalnim vođstvom predavača, trenera, savjetnika i instruktora. Jedna od tih edukacija se organizuje u Sarajevu pod nazivom „Pokretanje vlastitog biznisa“. Ovu edukaciju je uspješno završilo 95 nezaposlenih osoba. Edukacija u polju informatičke pismenosti je u toku za 400 nezaposlenih osoba prijavljenih na birou rada. Prva grupa od 100 osoba je počela sa edukacijom u septembru 2007 godine.⁸⁰

Za više informacija posjetite: <http://www.mercator.ba/>.

BHM Zenica je privatna kompanija koja je počela sa radom 2004. godine a čiji je glavni fokus edukacija, konzalting usluge i primjena računara u različitim poljima djelovanja.

---

⁸⁰ <http://www.ks.gov.ba> - 17.02.2010. godine

Od osnutka BHM Zenica jedna od njihovih najvažnijih aktivnosti je edukacija.⁸¹ Edukacija iz informatičke pismenosti uključuje kurs i polaganje testa za ECDL certifikat (European Computer Driving Licence) i ECDL Start. Druge vrste kurseva koje pruža BHM su kursevi engleskog, njemačkog i italijanskog jezika.

Za više informacija posjetite: <http://www.bhm.ba/>.

3.3.3.3 Međunarodne i nevladine organizacije

Neke od međunarodnih organizacija i lokalnih nevladinih organizacija organizuju edukacije i treninge za posebne ciljne grupe (manjine, žene u ruralnim područjima, i žrtve nasilja u porodici). One većinom pružaju kurseve jezika i računara, samo nekolicina pružaju svojim korisnicima adekvatnu obuku za zanimanja. Već 17. godinu za redom Medica Zenica organizira obuke za sljedeća zanimanja: krojenje, šivenje, tapaciranje i frizerski kurs. Obuke su dostupne ženama i djevojkama i traju 6 mjeseci. Nakon 6 mjeseci edukacije, učesnice polažu finalni ispit nakon kojeg dobijaju certifikat. Certifikat izdaje Služba za zapošljavanje Ze-do kantona i registruje se u radnu knjižicu svake učesnice.⁸²

Druge međunarodne organizacije, NVOi i neprofitne organizacije koje nude dodatnu edukaciju:

- Trening i konsalting organizacija "Izbor Plus" <http://www.izborplus.ba/>
- Udruženje za istraživanje i organizacioni razvoj (RODA) <http://www.rod-a.com>
- ABF Asocijacija za obrazovanje odraslih u Zenici i Busovači
- Dom Mladih Zenica <http://www.domladih.zenica.ba>
- Fondacija ženskih inicijativa BiH <http://www.bhwifoundation.com.ba>
- Agencija za razvoj lokalnih inicijativa <http://www.aldi.ba/>
- TALDi trening i konsultantski servisi http://www.taldi.ba/index_ba.php?id=9
- Centar za omladinski razvoj PRONI <http://www.pronibrcko.ba/index.php>

„RAZRED - RAzvoj Zajednice kroz Rad i EDukaciju” nudi kurseve za dobijanje ECDL certifikata (European Computer Driving Licence), čiji su fokus IT vještine. Centar se nalazi u Brčkom, a adresa je Ulica Branislava Nušića 24. Neki od drugih edukativnih programa uključuju projekte „Edukacija upravnika stambenih zgrada” (certificirano obrazovanje i prekvalifikacija), „Mladi preduzetnik“ - osnivanje omladinskih preduzeća. Za više informacija posjetite <http://www.razred.org>.

U 2009. godini Medica Zenica je realizirala projekat ekonomskog osnaživanja žena i djevojaka u ruralnim sredinama uz psihološku podršku i pravnu pomoć. Žene i djevojke su pohađale kurseve za zanimanja, nakon kojih su dobile certifikate koji su upisani u njihove radne knjižice. Za više informacije posjetite internet stranicu www.medicazenica.org

3.3.4 Pokretanje preduzeća

---

⁸¹ <http://www.bhm.ba> - 17.02.2010

⁸² Medica Zenica, Obuke za zanimanja – krojenje, šivenje, tapaciranje, frizerski kurs; informacija dobijena od osoblja Medice Zenica 16.08.2008. godine

3.3.4.1 Pravni uslovi

Registracija:

R.b.	Procedura	Vrijeme	Trošak
1.	Sačinite osnivački akt i ovjerite ga u Općini	7 dana	BAM 300
2.	Potvrda iz komercijalne banke o uplaćenom ukupnom kapitalu; uplatite taksu za registraciju na račun budžeta kantonalnog suda	1 dan	Besplatno
3.	Potvrda iz poreske uprave da osnivači preduzeća nemaju poreskih dugova	1 dan	Besplatno
4.	Sudska registracija na Općinskom sudu	15 dana	BAM 405 (registracijska taksa) + BAM 150 (taksa za oglas u službenim novinama)
5.	Kupite pečat preduzeća	1 dan	BAM 40
6.	Zahtjev za rješenje od tržišne inspekcije kod nadležne Općine	1 dan	BAM 300- 1000
7.	Zahtjev za upotrebnu dozvolu od kantonalnog Ministarstva privrede	15 dana	BAM 150
8.	Zahtjev za dodjelu poreskog identifikacionog broja u Poresku upravu	15 dana	Besplatno
9.	Otvaranje stalnog računa u banci	1 dan	Besplatno
10.	Prijava zaposlenih Zavodu za penziono osiguranje	1 dan	BAM 1 (prijavni obrazac)
11.	Prijava zaposlenih Zavodu za zdravstveno osiguranje	1 dan	BAM 1 (prijavni obrazac)
12.	Usvojite i objavite Pravilnik o radu po pitanju nadoknada, organizacije rada, discipline i drugih propisa za uposlene	1 dan	Besplatno, ali minimalno KM 250 ukoliko ga sačinjava pravnik, što zavisi od kompleksnosti

Notarski sistem prema Zakonu o javnim preduzećima FBiH⁸³; Zakon o notarima FBiH⁸⁴ je usvojen u maju 2007. Izmjene Zakona o privrednim društvima zahtijevaju da sva pravna lica usklade svoje poslovne aktivnosti sa novim Standardom klasifikacija djelatnosti. Prema Zakonu o notarima, sva dokumentacija potrebna za registraciju preduzeća mora biti sačinjena i ovjerena od strane javnog bilježnika/notara. Preduzeća se automatski registruju kao članovi privredne komore na državnom, entitetskom,

1 ⁸³ Zakon o javnim preduzećima u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH”, broj 2/95 i 8/96)

⁸⁴ Zakon o notarima FBiH („Službene novine Federacije BiH”, broj 45/2002)

kantonalnom i regionalnom nivou. Od 2004. godine članstvo u Privrednoj komori Federacije BiH i Privrednoj komori Republike Srpske je dobrovoljno. Zahtjev za upotrebnu dozvolu se podnosi Kantonalnim inspekcijama (sve se inspekcije nalaze na jednom mjestu), i zavisno od poslovne aktivnosti, nadležni inspektori vrše kontrolu prostorija preduzeća i daju „saglasnost za obavljanje poslovnih aktivnosti”.

Za više informacija posjetite:

<http://www.doingbusiness.org/ExploreTopics/StartingBusiness/Details.aspx?economyid=26>.

3.3.4.2 Pristup kreditima i subvencijama

Zbog teške ekonomske situacije pristup kreditima je otežan. Banke zahtijevaju najmanje dva žiranta i potvrdu da je lični dohodak najmanje tri puta veći od kreditne rate. Pored toga, državne kreditne linije su dostupne samo budžetskim korisnicima⁸⁵ i onima čiji lični dohodak prelazi određenu granicu. U tom pogledu, državne kreditne linije⁸⁶ nisu dostupne povratnicima i raseljenim licima. Mikro-kreditne organizacije većinom nisu zahtjevne kao banke, međutim njihove kreditne linije su daleko manje i nema olakšica za reintegraciju povratnika u bosanskohercegovačko društvo.⁸⁷

30. septembra, 2007. godine, u BiH su poslovale 32 banke⁸⁸. Od 32 banke, 29 su privatne a 3 su javne banke. Ukopni dodijeljeni krediti su procentualno: stanovništvo – 50%, privatna preduzeća – 45%, javna preduzeća – 2%, državne institucije – 1% i ostali sektori – 2%. Prosječna kamatna stopa za namjenske kredite komercijalnih banaka bio je: 8,99%-10,49% - bez hipoteke i 8% sa hipotekom.

Za više informacija o pojedinačnim bankama posjetite sljedeće internet stranice:

Sparkasse Bank dd BiH

Web site: <http://sparkasse.ba/>

Raiffeisen Bank d.d. BiH

Web site: <http://www.raiffeisenbank.ba>

Investicijska banka Federacije BiH

Web site: <http://www.ibf-BIH.ba/>

Hypo Alpe Adria Bank d.d. Mostar

Web site: <http://www.hypo-alpe-adria.ba>

Volksbank BH d.d.

Web site: <http://www.volksbank.ba>

---

⁸⁵ Budžetski korisnici su sva ministarstva i druga administrativna tijela, državne institucije i ustanove koje se finansiraju iz budžeta

⁸⁶ Kreditna linija za dugoročne kredite

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ <http://cbbh.ba> – pristupljeno 17.02.2010.

Komercijalna banka a.d. Banja Luka
Web site: www.kombank-bl.com

Pavlović International Bank a.d. Bijeljina
Web site: www.pavlovic-banka.com

Drugi način dobijanja potrebnih sredstava je putem kredita od mikrokreditnih organizacija. Ove organizacije su se počele razvijati u postratnom periodu u okviru programa za pomoć pri zapošljavanju i ekonomske rehabilitacije kroz mikrokreditiranje. Korisnici mikrokreditnih organizacija imaju mogućnost za brzi i jednostavan pristup kreditima, što je važnije od rate kredita i drugih uslova.

Za više informacija posjetite internet stranicu Udruženja mikrofinansijskih organizacija u Bosni i Hercegovini: www.amfi.ba

Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁹

Razvojna banka FBiH će početi sa radom 1. jula 2008. godine kao sljednik Investicijske banke Federacije BiH d.d. Sarajevo. Banka će podsticati razvoj ekonomije i društva uopće. Kroz 3 godine banka će imati oko 500 miliona KM na raspolaganju. Razvojna banka FBiH će imati povoljnije kamate i jeftiniji bankovni kapital nego komercijalne banke. Ova banka će takođe omogućiti duži rok otplate. Razvojna banka se neće služiti socijalnim politikama, ali će podržavati realne razvojne projekte. Protokol „Nova kreditna ulaganja u poljoprivredu” je potpisan u maju 2008. godine.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je objavilo poziv izbjeglicama iz BiH, raseljenim osobama u BiH i povratnicima za registriranje prijave za dobivanje pomoći za rekonstrukciju i povratak koji ostaje otvoren neodređeno vrijeme. Sve informacije se mogu naći na internet stranici.⁹⁰

„Poduzetnika koji skupi sredstva potrebna za pokretanje biznisa očekuju drugi izazovi. Registracija preduzeća je skupa i može trajati mjesecima.

Potrebna su 54 dana i više od 4.000 KM za registraciju preduzeća u BiH. U ovo nije uračunata kupovina ili zakup poslovnog prostora, niti obezbjeđenje građevinske i urbanističke dozvole.“⁹¹

Za više informacija o procesu registriranja posjetite:

---

⁸⁹ <http://rbfbih.ba/razvojna/bs/index.php#> 16.02.2010. godine

⁹⁰ http://www.mhrr.gov.ba/PDF/javni_poziv.pdf

⁹¹ Citat iz internet članka “Sumorna atmosfera za pokretanje biznisa u BiH” Centra za istraživačko novinarstvo 17.12.2007. godine. Cjelokupan članak je dostupan na http://www.cin.ba/Stories/P16_SME/?cid=783,2,1 Pristupljeno 17.02.2010. godine

<http://www.doingbusiness.org>
http://www.acips.ba/bos/index.php?option=com_content&view=article&id=247:qvodi-za-registraciju-mikrobiznisaq&catid=6:publikacije&Itemid=14

Donedavno Zakoni o porezu na dobit Federacije i RS-a nisu bili usaglašeni. Prema Zakonu o porezu na dobit Republike Srpske⁹², porez na dobit iznosi 10%, a u Federaciji je iznosio 30%. Vlada Federacije je usvojila novi Zakon o porezu na dobit⁹³ koji stupa na snagu 1.1.2008. godine i prema kojem porez na dobit iznosi 10%. Jedan od ciljeva ovog zakona jeste da omogući skoro jednake uslove za pravna lica bez obzira u kojem dijelu BiH posluju.

Početkom 2010. godine, Porezna uprava Federacije BiH je objavila obavijest za porezne obveznike – fizička lica o mogućnosti podnošenja godišnje prijave za obračun poreza na dohodak po osnovu dobrovoljnog životnog, zdravstvenog i penzionog osiguranja, stvarnih troškova za zdravstvene usluge i nabavku ortopedskih i protetičkih pomagala i kamata za stambeni kredit kojim prvi put rješavaju stambeno pitanje uz predočenje vjerodostojne dokumentacije.

Za više informacije posjetite: <http://www.pufbih.ba/vijest.php?id=269>

3.3.5 Socijalna zaštita

BiH je razvila sistem socijalne zaštite koja uključuje osnovno penzijsko osiguranje i naknada za nezaposlenost, zdravstvena i socijalna zaštita i zaštita djece.

Sljedeća tabela prikazuje procenete naknade koja se isplaćuje za različite vrste socijalne zaštite:

	Republika Srpska	Federacija Bosne i Hercegovine	Brčko Distrikt
<i>Penzijsko i invalidsko osiguranje (PIO)</i>	24 %	35.30 %	≈ 24 % ⁹⁴
Zaštita djece	2 %	-	0 %
Zdravstvo	15 %	25 %	12 %
Osiguranje za nezaposlene	1 %	3.68 %	1.5 %
Porez na dohodak	0 – 15 %	5 %	10 %
Ukupna stopa	42- 57 % ⁹⁵	69 % ⁹⁶	47 % ⁹⁷

⁹² Zakon o porezu na dobit ("Sl. glasnik RS", br. 25/2001, 80/2002, 43/2003 i 84/2004)

⁹³ Zakon o porezu na dobit („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br: 97/07 i 14/08)

⁹⁴ Iznos provizije za penzijsko-invalidsko osiguranje zavisi od fonda koji isplaćuje. U Republici Srpskoj trenutno iznosi 24% neto plaće, a u FBiH iznosi 17+7 bruto plaće (izračunate koeficijentom 1.55). Direkcija finansija Brčko Distrikta, šef centralnog registra, g. Esef Jusufović, 23.7.2008.

⁹⁵ Centar za istraživačko novinarstvo „Poslodavci krše zakon uz saglasnost vlasti“, 2.2.2007., Sarajevo http://www.cin.ba/Stories/P11_Labor/?cid=691,2,1

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

doprinosa			
-----------	--	--	--

3.3.5.1 Materijalna i socijalna sigurnost za vrijeme nezaposlenosti

Osoba između 15 i 64 godina starosti koja ne obavlja nikakvu djelatnost za koju mogu dobiti plaću ili naknadu i koja aktivno traži zaposlenje ima status nezaposlene osobe i kao takva ima pravo na neki nivo socijalne zaštite.

NOVČANE NAKNADE

Brčko Distrikt u Bosni i Hercegovini⁹⁸

Nezaposlena osoba ima rok 30 dana da se prijavi Zavodu za zapošljavanje Brčko Distrikta BiH od prvog dana prestanka radnog odnosa ili prestanka osiguranja. Nezaposleni kome je, u smislu Zakona o radu, prestao radni odnos bez njegovog zahtjeva, saglasnosti ili krivice, ili kome je osiguranje prestalo na drugi način, a koji ima najmanje osam mjeseci neprekidnog staža osiguranja u posljednjih 12 mjeseci, ili 12 mjeseci s prekidima u posljednjih 18 mjeseci, ima pravo na:

- novčanu naknadu;
- zdravstveno osiguranje;
- penzijsko i invalidsko osiguranje

Novčana naknada zavisi od dužine staža osiguranja nezaposlenog, i može iznositi neprekidno najviše:

- tri mjeseca, za staž osiguranja do pet godina;
- šest mjeseci, za staž osiguranja od pet do 15 godina;
- devet mjeseci, za staž osiguranja od 15 do 25 godina;
- 12 mjeseci, za staž osiguranja preko 25 godina

Novčana naknada takođe zavisi od prosječne plaće nezaposlenog lica u posljednja tri mjeseca rada:

- za nezaposleno lice koje ima do 10 godina staža osiguranja 35% od prosječne plaće koje je to lice ostvarilo u posljednja tri mjeseca rada;
- za nezaposleno lice koje ima više od 10 godina staža osiguranja 40% od prosječne plaće koje je to lice ostvarilo u posljednja tri mjeseca rada.

Iznos novčane naknade iz prethodnog stava ne može biti niži od 20% prosječno isplaćene neto plaće u Distriktu, niti viši od iznosa jedne prosječne neto plaće u Distriktu, u mjesecu koji prethodi donošenju rješenja.

Federacija Bosne i Hercegovine⁹⁹

⁹⁸ Zakon o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti („Službeni glasnik Brčko Distrikta u Bosni i Hercegovini“, br: 33/04, 08.09.2004, na snazi od 1.1.2005. godine) http://skupstinabd.ba/sr/index.php?option=com_weblinks&catid=86&Itemid=30

⁹⁹ Publikacija „Prava po osnovu nezaposlenosti“ Federalni zavod za zapošljavanje, <http://www.fzzz.ba>

Nezaposlena osoba podnosi zahtjev za priznavanje prava na novčanu naknadu u nadležnoj kantonalnoj službi za zapošljavanje u roku od 30 dana od dana prestanka radnog odnosa. Federalni zavod za zapošljavanje koordinira rad kantonalnih službi za zapošljavanje. Nezaposlena osoba koja u trenutku prestanka radnog odnosa ima najmanje 8 mjeseci rada neprekidno ili 8 mjeseci sa prekidima u posljednjih 18 mjeseci stiče pravo na:

- novčanu naknadu
- doprinose za zdravstveno i
- penzijsko osiguranje

Visinu novčane naknade čini 40% prosječne neto plaće isplaćene u Federaciji BiH u posljednja tri mjeseca prije prestanka radnog odnosa nezaposlene osobe, koju objavljuje Federalni zavod za statistiku.

Novčana naknada isplaćuje se nezaposlenoj osobi:

- 3 mjeseca ako je provela na radu od 8 mjeseci do 5 godina
- 6 mjeseci ako je provela na radu od 5 do 10 godina
- 9 mjeseci ako je provela na radu od 10 do 15 godina
- 12 mjeseci ako je provela na radu od 15 do 25 godina
- 15 mjeseci ako je provela na radu od 25 do 30 godina
- 18 mjeseci ako je provela na radu od 30 do 35 godina
- 24 mjeseca ako je provela na radu više od 35 godina

Republika Srpska¹⁰⁰

Službe za zapošljavanje rade na poslovima zapošljavanja i njihov rad koordinira Zavod za zapošljavanje Republike Srpske. Nezaposleno lice je, u smislu Zakona o radu, lice kojem je prestao radni odnos bez njegovog zahtjeva, saglasnosti ili krivice, a koje ima najmanje osam mjeseci neprekidnog radnog staža osiguranja u posljednjih 12 mjeseci, ili 12 mjeseci sa prekidima u posljednjih 18 mjeseci. Nezaposleno lice treba da se prijavi Zavodu u roku od 30 dana od dana prestanka radnog odnosa, a ako se prijavi Zavodu nakon isteka tog roka, prava mu počinju teći od dana prijavljivanja Zavodu. Nezaposleno lice ima pravo na:

- novčanu naknadu,
- zdravstveno osiguranje,
- penzijsko i invalidsko osiguranje

Novčana naknada se isplaćuje na sljedeći način:

---

¹⁰⁰ Zakon o zapošljavanju („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 54/05, 1.6.2005. na snazi od 10.6.2005. i izmjene i dopune br. 65/06, 14.6.2006. na snazi od istog datuma) http://www.zzrs.org/zakoni/zakon_02.asp

- za staž osiguranja do pet godina ..... - tri mjeseca,
- za staž osiguranja od pet do 15 godina .....- šest mjeseci,
- za staž osiguranja od 15 godina do 25 godina - devet mjeseci,
- za staž osiguranja preko 25 godina .....- 12 mjeseci.

Iznos novčane naknade ne može biti niži od 20% prosječno isplaćene neto plaće u Republici, u mjesecu koji prethodi donošenju rješenja.

3.3.5.2 Prava iz socijalne zaštite

Prava iz socijalne zaštite u FBiH¹⁰¹:

a) Novčana i druga materijalna pomoć koja se sastoji iz stalne novčane potpore, novčane naknade za potporu i njegu od strane druge osobe, i druge materijalne potpore. Pravo na stalnu novčanu i drugu materijalnu potporu imaju osobe i obitelji, pod sljedećim uvjetima: da su nesposobni za rad, odnosno spriječeni u ostvarivanju prava na rad¹⁰², da nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje, da nemaju članova obitelji koji su po zakonu obvezni da ih izdržavaju ili ako ih imaju, da te osobe nisu u mogućnosti da izvršavaju obvezu izdržavanja.

Kad je riječ o ostvarivanju ovih prava, u praksi se često dešava da osobe čiji status zahtijeva stalnu novčanu potporu dobiju jednokratnu novčanu pomoć¹⁰³ koja je najniža vrsta pomoći i u kantonima Federacije BiH ona nije veća od 100 KM (51,13 EUR¹⁰⁴).

b) Osposobljavanje za život i rad

¹⁰¹ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije BiH br. 36/99 objavljen 9.9.1999. na snazi od 14.9.1999., Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom objavljenog u Službenim novinama FBiH br. 54/04, 16.4.2004. na snazi od 1.1.2005., br. 39/06 objavljen 26.7.2006. na snazi 1.9.2006. godine

¹⁰² Nesposobnim za rad, odnosno spriječenim u ostvarivanju prava na rad, glede ovog zakona, smatra se osoba: potpuno nesposobna za samostalni rad i privređivanje, osoba starija od 65 godina (muškarac), odnosno 60 godina (žena), žena za vrijeme trudnoće, porođaja i poslije porođaja, sukladno propisima o radu, roditelji, očuh, maćeha ili usvojitelj koji se stara o jednom ili više djece do jedne godine života, a nema članove obitelji ni srodnike koji su po zakonu obvezni da ga izdržavaju ili ako ih ima, da te osobe nisu u mogućnosti da izvršavaju obvezu izdržavanja, dijete do navršene 15 godine života, a ako je na redovnom školovanju do navršene 27 godine života, osoba sa trajnim smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju, osoba koja u obitelji njeguje osobu sa invaliditetom ili teško oboljela osoba, ukoliko je utvrđeno da je toj osobi prijeko potrebna pomoć i njega od strane druge osobe. Vidi Član 23 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije BiH br. 36/99 objavljen 9.9.1999. na snazi od 14.9.1999., Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom objavljenog u Službenim novinama FBiH br. 54/04, 16.4.2004. na snazi od 1.1.2005., br. 39/06 objavljen 26.7.2006. na snazi 1.9.2006. godine

¹⁰³ http://www.avaz.biz/index.php?option=com_content&task=view&id=8718&Itemid=229 pristupljeno 20.8. 2008. godine

¹⁰⁴ www.xe.com

Osposobljavanje za život i rad ostvaruju djeca ometena u psihofizičkom razvoju i odrasle osobe sa umanjenim psihofizičkim sposobnostima, bez obzira na uzrok nastanka invalidnosti odnosno radne nesposobnosti, ako to pravo ne mogu ostvariti po nekom drugom temelju, a koja se prema psihofizičkim sposobnostima i godinama života, mogu osposobiti za rad.

c) Smještaj u drugu obitelj

Smještaj u drugu obitelj mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna briga i potpora radi zadovoljavanja njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u krugu vlastite obitelji ili na drugi način¹⁰⁵.

d) Smještaj u ustanovu socijalne zaštite

Smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasle osobe kojima je potrebna stalna briga i potpora u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj obitelji ili na drugi način.

e) Kućna njega i potpora u kući

Kućna njega i potpora u kući je organizirano pružanje raznih usluga, kao što su: prehrana, obavljanje kućnih i drugih potrebnih poslova i održavanje osobne higijene osobama starijim od 65 godina (muškarac), odnosno 60 godina (žena), i osobama sa trajnim smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju, kada te osobe nisu u stanju da se same staraju o sebi.

f) Temeljna prava osoba sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom i osobe sa otežanim fizičkim i psihičkim razvojem imaju sljedeća prava:

- osobnu invalidninu,
- dodatak za njegu i potporu od strane druge osobe,
- ortopedski dodatak,
- obiteljsku invalidninu,
- dodatak na djecu,
- potporu u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala,
- osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, pre-kvalifikacija i dokvalifikacija),
- prioritarno upošljavanje.

Osobna invalidnina određuje se srazmjerno stepenu oštećenja, na osnovu nalaza i mišljenja ljekarske komisije u skladu sa međunarodnom klasifikacijom oštećenja, invaliditeta i hendikepa Svjetske zdravstvene organizacije. U priznavanju ovih prava evidentno je da sama procedura traje duže nego što je predviđeno Zakonom o upravnom postupku FBiH¹⁰⁶, a postoje i situacije da period od podnošenja zahtjeva do izdavanja privremenog rješenja potraje više od godine dana, te da se isplate urade retroaktivno čak i do 15 mjeseci.

---

¹⁰⁵ Ovo pravo se ostvaruje u skladu sa odredbama Članova 32 i 40 spomenutog Zakona.

¹⁰⁶ Zakon o upravnom postupku ("Službene novine Federacije BiH", br.: 2/98 i 48/99) – ovaj zakon reguliše da postupak istrage traje najduže 60 dana i nakon isteka tog roka donosi se privremeno rješenje.

U skladu sa odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske¹⁰⁷, prava socijalne zaštite su sljedeća:

a) Pravo na materijalno obezbjeđenje i dodatak za pomoć i njegu drugog lica
Osobe sa fizičkim oštećenjima i oštećenjima osjetila, lica višestruko ometena u razvoju sa teškom i težom mentalnom ometenošću, osobe sa kombinacijom ovih problema, osobe sa autizmom i osobe sa hroničnim mentalnim oštećenjem koje nisu u stanju da rade, koje se ne mogu kretati i zadovoljiti svoje osnovne životne potrebe bez njege i pomoći treće osobe, imaju pravo na dodatak za pomoć i njegu drugog lica pod uslovom da ne mogu ostvariti ovo pravo po nekoj drugoj osnovi i da ne koriste pravo na smještaj u instituciju socijalne zaštite. Ovo pravo se priznaje na osnovu ljekarskog nalaza i mišljenja ljekarske komisije i utvrđen je mjesečni iznos od 41 KM (20,96 EUR) po pojedincu.

b) Pravo na pomoć za osposobljavanje za rad
Pravo na pomoć za osposobljavanje za rad odnosno obrazovanje i osposobljavanje za rad imaju djeca i omladina ometena u razvoju i odrasla invalidna lica koja se, prema psihofizičkim sposobnostima i godinama života, mogu osposobiti za određen rad i to pravo ne mogu da ostvare po drugom pravnom osnovu.

c) Pravo na pomoć u kući, dnevni boravak, smještaj u ustanovu socijalne zaštite ili drugu porodicu
Pravo na pomoć u kući, dnevni boravak, smještaj u ustanovu ili drugu porodicu priznaje se licu kome porodica ne može da obezbijedi odgovarajuću zaštitu i licu bez porodičnog staranja kada se na drugi način ne može obezbijediti odgovarajuća zaštita. Korisnici ovih prava učestvuju u plaćanju troškova smještaja u ustanovu socijalne zaštite ili drugu porodicu kroz svoje prihode, koji se umanjuju za iznos potreban za zadovoljavanje njihovih potreba.

3.3.5.3 Porodični doplatk

Pravo na stalni porodični doplatk i druge vrste materijalnog obezbjeđenja imaju osobe i porodice koje zadovoljavaju sljedeće kriterije: nesposobni su za rad, ili su spriječeni da ostvaruju pravo na rad, nemaju dovoljno prihoda da izdržavaju sami sebe, nemaju članova porodice koji su pravno obavezni ili su onesposobljeni da ih izdržavaju. Dodatak za njegu i pomoć drugog lica mogu ostvariti stare i bolesne osobe koje zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju trebaju trajnu njegu i pomoć drugog lica kako bi zadovoljili svoje osnovne životne potrebe. Trajna finansijska pomoć pojedincima iznosi od 50 KM (25, 60 EUR)¹⁰⁸ do 120 KM (61, 36 EUR)¹⁰⁹ u kantonima Federacije BiH. Druga materijalna pomoć je privremena jedokratna ili druga finansijska pomoć ili robna pomoć materijalno neosiguranim osobama i porodicama koje se nađu stanju socijalne

¹⁰⁷ Službeni glasnik Republike Srpske br. 5/93, 30.4.1993. na snazi od 8.5.1993. i izmjene i dopune br. 19/96, 8.7.1996. na snazi 16.7.1996., br. 110/03 20.12.2003. na snazi od 28.12.2003. i br. 33/08 10.4.2008. na snazi od 18.4.2008. godine

¹⁰⁸ Naprimjer Unsko-Sanski Kanton, Hercegovacko-Neretvanski Kanton, Zeničko-Dobojski Kanton

¹⁰⁹ Sarajevski Kanton.

potrebe uslijed posebnih okolnosti zbog pretrpljene prisilne migracije, repatrijacije, elementarne nepogode, smrti jednog ili više članova porodice, povratka sa liječenja, otpuštanja sa izdržavanja kazne zatvora ili izvršavanja odgojne mjere. Pored toga, osnovna prava koja ostvaruje porodica sa djecom su: dodatak na djecu, naknada umjesto plaće ženi - majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće¹¹⁰, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoce i porođaja žene - majke koja nije u random odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu i trudnica, smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima¹¹¹.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske¹¹² takođe predviđa pravo na novčanu pomoć kao i pravo na jednokratnu pomoć. Pojedinaac, koji je nesposoban za rad, nema prihoda ili srodnika koji je, prema Zakonu o braku i porodicnim odnosima, dužan da učestvuje u njegovom izdržavanju ili ukoliko ta osoba živi u porodici koja ostvaruje prihode ispod nivoa socijalne sigurnosti. Pravo na jednokratnu pomoć obezbjeđuje se licu koje se iznenada ili trenutno nađe u stanju socijalne potrebe zbog rata, nemogućnosti da nađe posao, elementarne nepogode, migracije, repatrijacije, smrti jednog ili više članova porodice, povratka sa liječenja, otpuštanja sa izdržavanja kazne zatvora se isplaćuje dva puta godišnje za domaćinstvo i ne može biti veća od pet iznosa trajne novčane pomoći u slučajevima gdje, zbog posebnih okolnosti, je potrebno odobriti veći iznos u kom slučaju šef institucije koja donosi ovakve odluke mora donijeti odluku.

3.3.5.4 Ostala prava iz socijalne zaštite

Zakoni na nivou entiteta imaju listu korisnika socijalne zaštite i kriterije za ostvarivanje osnovnih prava za te korisnike¹¹³.

Prema zakonima u entitetima civilna žrtva rata je lice kod koga je nastupilo tjelesno oštećenje od najmanje 60% zbog rane, povrede i ozljede zadobivene tokom ratne opasnosti ili druge vrste zlostavljanja koja uključuje psihičke povrede kao i i lice koje je poginulo, umrlo ili nestalo. Civilne žrtve rata i članovi njihovih porodica imaju, po ovim zakonima, sljedeća prava: ličnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoc od strane drugog

¹¹⁰ Vidi poglavlje 3.3.1.3, <http://www.bljesak.info/content/view/13833/158/>, pristupljeno 20.8.2008.

¹¹¹ Članovi 90 i 93 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH, vidi fusnotu 31

¹¹² Zakon o socijalnoj zaštiti ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 5/93, 15/96 i 110/03)

¹¹³ Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije BiH br. 36/99 objavljen 9.9.1999. na snazi od 14.9.1999., Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom objavljenog u Službenim novinama FBiH br. 54/04, 16.4.2004. na snazi od 1.1.2005., br. 39/06 objavljen 26.7.2006. na snazi 1.9.2006. godine

Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata ("Službeni glasnik Republike Srpske" br. 25/93, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske br.32/94, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske br. 37/7, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske br. 60/7 na snazi od 4.7.2007. godine

lica, ortopedski dodatak, porodičnu invalidninu, dodatak na djecu, pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala, osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, pre-kvalifikacija i dokvalifikacija), prioritarno zapošljavanje, smještaj, psihološku i pravnu pomoć.

U Federaciji BiH kao i u RS-u status civilne žrtve rata se utvrđuje na osnovu dokaza u pisanoj formi uključujući i medicinsku dokumentaciju koju izdaju resorne institucije u trenutku kada se desilo tjelesno oštećenje. U FBiH civilne žrtve rata koje su zadobile tjelesna oštećenja su bile obavezne priložiti medicinsku dokumentaciju o liječenju nakon zadobijenih povreda skupa sa zahtjevom u roku od tri mjeseca nakon što je zakon stupio na snagu, odnosno do 6.12.1999. godine.

Zakonom o civilnim žrtvama rata RS također je propisano da to pravo po ovom zakonu ne mogu ostvariti lica koja su bila pripadnici neprijateljskih formacija, odnosno, pomagači neprijatelja, što je očigledan vid diskriminacije.

Ovim zakonom definisan je rok za priznavanje prava civilne žrtve rata i to rok od 5 godina od dana početka primjene ovog zakona, odnosno od dana kada je lice pod okolnostima ovog zakona, zadobilo oštećenje organizma. Zahtjev za priznavanje ovog prava na osnovu ubistva ili smrti osobe može se podnijeti u roku od 5 godina od dana kada je osoba ubijena ili umrla. Zahtjev za priznavanje ovog prava na osnovu nestanka osobe može se podnijeti u roku od 5 godina od dana kada je osoba nestala, odnosno dana kada su završene okolnosti pod kojima je osoba nestala ili u roku od jedne godine od dana ekshumacije i identifikacije ostataka nestale osobe.

3.3.5.5 Posebne povlastice za povratnike

U BiH nisu predviđene posebne povlastice za povratnike. Državni zakon i zakoni entiteta određuju osnovna prava za povratnike i način ostvarivanja tih prava¹¹⁴.

3.3.6 Humanitarne organizacije (usluge, kontakti)

U BiH postoje sljedeće humanitarne organizacije:

CRVENI KRIŽ FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Adresa: Titova 9A/V

71000 Sarajevo

tel / fax: 033 207 513

033 213 907

033 206 439 www.ckfbih.co.ba

---

¹¹⁴ **Zakon o izbjeglicama** iz BiH i raseljenim osobama u BiH "Sl.glasnik BiH" broj:23/99, 23.12.1999. na snazi od 30.12.1999., **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izbjeglicama** iz BiH i raseljenim osobama u BiH "Sl.glasnik BiH" br. 21/03 na snazi od 31.7.2003., **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izbjeglicama** iz BiH i raseljenim osobama u BiH "Sl.glasnik BiH" br. 33/03, 5.11.2003. na snazi od 12.11.2003

Zakon o raseljenim licima, povratnicima i izbjeglicama u Republici Srpskoj. (Službeni glasnik RS, br. 42/05 od 26. aprila 2005. god.),

Zakon o raseljenim licima i povratnicima u Federaciji Bosne i Hercegovine i izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 15/05, 16.5.2005. na snazi od 23.5.2005. godine)

e-mail: hqrcfbih@bih.net.ba
Generalni sekretar: Namik Hodžić

KANTONALNI CRVENI KRIŽ/KRST:

UNSKO-SANSKI KANTON CRVENI KRIŽ

Branislava Đurđeva bb
77000 Bihać
tel/fax: 037 226 087
e-mail: ckkantus@bih.net.ba
Sekretar: Senka Vuković

POSAVSKI KANTON CRVENI KRIŽ II

Ulica 2a
76270 Orašje
tel/fax: 031 754 876
e-mail: ckzuppo@tel.net.ba
Sekretar: Pejo Doknjaš

TUZLANSKI KANTON CRVENI KRIŽ

Džafer mahala 15
75000 Tuzla
tel/fax: 035 318 630
e-mail: ckkanttz@bih.net.ba
Sekretar: Jadranka Duraković

ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON CRVENI KRIŽ

Zmaja od Bosne 40
72000 Zenica
tel/fax: 032 246 090
e-mail: ckkantzd@bih.net.ba
Sekretar: Miroslav Vukelić

BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON CRVENI KRIŽ

Zaima Imamovića 27
73000 Goražde
tel/fax: 038 221 128
e-mail: ckkantgo@bih.net.ba
Sekretar: Ibrahim Čaušević

SREDNJO-BOSANSKI KANTON CRVENI KRIŽ

Mehmeda Spahe bb
72290 Novi Travnik
tel/fax: 030 792 679
e-mail: ckzbksb@tel.net.ba
Sekretar: Refik Đaja

HERCEGOVAČKO NERETVANSKI KANTON CRVENI KRIŽ

Kraljice Katarine bb
88000 Mostar tel/fax: 036 323 456
Sekretar: Zoran Nikolić

ZAPADNO HERCEGOVAČKI KANTON CRVENI KRIŽ

H.V. Hrvatinića bb
88340 Grude
tel/fax: 039 662 181
e-mail: ckozupzh@tel.net.ba
Sekretar: Dinko Pezer

SARAJEVO KANTON CRVENI KRIŽ

Dženetića čikma 16
71000 Sarajevo
tel/fax: 033 664 426
e-mail: ckkantsa@bih.net.ba
Sekretar: Fikret Žunić

LIVANJSKI KANTON CRVENI KRIŽ

Stjepana II Kotromanića 5
80101 Livno
tel/fax: 034 200 325
e-mail: ckozuphb@tel.net.ba
Sekretar: Stjepan Vidović

CRVENI KRST REPUBLIKE SRPSKE

Dobrovoljnih davalaca krvi,
057/223-533, 223-534 www.crvenikrstrs.org
71 420 Pale, Bosnia and Herzegovina

U Bosni i Hercegovini takođe postoji veliki broj udruženja Roma¹¹⁵ kao najveće nacionalne manjine.

Udruženja koja pripadaju Centru za podršku, informiranje i zajedničko djelovanje - Kakanj:

Centar za podršku, informisanje i zajedničko djelovanje u Kakanju

Voditelj: Mirsad Sejdić
Tel/fax: 032/558 632
E-mail: sekis2003@yahoo.com
URL: www.roma.com.ba
Šehidska 5
BiH - 72240 Kakanj

---

¹¹⁵ Adresar Udruženja Roma u BiH, preuzeto sa <http://www.budimojprijatelj.co.ba> pristupljeno 28.6.2010. godine

EUR "Romalen" - Kakanj

Predsjednik: Mujo Fafulić
Mob: 061/801 759
E-mail: romalekakanj@yahoo.com
V divizija NOP-a br. 124,
BiH - 72240 Kakanj

"Romska omladinska asocijacija - ROMAS" - Sarajevo

Predsjednik: Dragiša Radić
Mob: 061/241 882
Tel/mob: 033/202 870
E-mail: romas_sa@yahoo.com
Salke Lagumdžije 1
BiH - 71 000 Sarajevo

"Udruženje žena Romkinja" - Zavidovići

Predsjednik: Nusreta Bajrić
Mob: 061/321 363
Tel: 032/866 337
E-mail: uzr.romkinja@gmail.com
Pinkasa Bandta b.b.
(zgrada stare općine)
BiH - 72220 Zavidovići

UG "Bahtale Roma" - Zavidovići

Predsjednik: Burdalić Zijad
Mob: 061/605 954
Malikovac 13;
BiH - 72 220 Zavidovići

UG "Nezavisna romska organizacija" - Kakanj

Predsjednik: Ramić Idriz
Mob: 061/763 482
V divizije NOP-a 162
BiH - 72 240 Kakanj

UG "Omladinska romska inicijativa" - Kakanj

Predsjednik: Mirsad Sejdić
Mob: 061/297 542
Tel/fax: 032/558 632
E-mail: sekis2003@yahoo.com
Šehidska 11
BiH - 72 240 Kakanj

UG "Omladinska romska inicijativa - Budi mi prijatelj" - Visoko

Predsjednik: Halilović Osman

Mob: 061/413 136
Tel/fax: 032/733 667
E-mail: ugorivbmp1@yahoo.com
Zanatski centar
Sebilj 26
BiH - 71300 Visoko

UG "Put Roma" - Vitez

Predsjednik: Osmanović Fehim
Mob: 063/910 945
Tel/fax: 030/710 534
E-mail: fehim.osmanovic@tel.net.ba
Sofa bb,
BiH - 72250 Vitez

UG "Romi i prijatelji" - Ilijaš

Predsjednik: Raif Alimanović
Mob: 061/246 124
E-mail: romi_2003ilijas@hotmail.com
raifalimanovic@hotmail.com
Ivana Frane Jukića 2
BiH - 71 380 Ilijaš

UGR "Bahtale Roma" - Turbe

Predsjednik: Seferović Rizvan
Mob: 061/758 865
Bešlije bb,
BiH - 72283 Turbe

UGR "Dobrodošli Romi" - Kakanj

Predsjednik: Nurija Fafulić
Mob: 061/448 665
V divizije NOP-a 16;
BiH - 72 240 Kakanj

UGR "Prosperitet Roma" - Sarajevo

Kontakt osoba: Ramiz Sejdić
Mob: 061/522 396
Tel/fax: 033/202 870
Dajanli Ibrahim bega 19
BiH - 71000 Sarajevo

UGR "Romano centro" - Zenica

Predsjednik: Salko Musić
Mob: 062/149 347
Tel/fax: 032/407353

E-mail: romskicentar@gmail.com
Obdanište kanarinac
Crkvice 28
BiH - 72 000 Zenica

Udruženja koja pripadaju Centru za podršku, informiranje i zajedničko djelovanje -
Tuzla:

Centar za podršku, informisanje i zajedničko djelovanje u Tuzli

Voditelj: Biberović Muradif
Mob: 061/943 400
E-mail: muradif.b@bih.net.ba
URL: www.romskicentar-tk.org/
Bosanski kulturni centar
Bosne Srebrene bb
BiH - 75000 Tuzla

NVO "Sa e Roma" - Tuzla

Predsjednik: Šaban Mujić
Mob: 061/735 605
Tel/fax: 035/278 563
E-mail: sae.roma@bih.net.ba
URL: www.saeroma.org
Ulica Džafer Mahala br. 4
BiH - 75000 Tuzla

"Udruženje građana Roma povratnika" - Tuzla

Predsjednik: Husein Biberović
Mob: 061/675 351
Tel: 035/211 775
E-mail: ugr.povratnika@bih.net.ba
Envera Šiljka 29
BiH - 75 000 Tuzla

"Udruženje Roma Gračanice" - Gračanica

Predsjednik: Muratović Mujo
Mob: 061/858 588
Donja Orahovica
BiH - 75 320 Orahovica

"Udruženje žena Romkinja Bolja budućnost" - Tuzla

Predsjednica: Indira Bajramović
Mob: 061/739 740
Tel/fax: 035/286 441
E-mail: uzbb@hotmail.com

Meše Selimovića 75
BiH - 75 000 Tuzla

UG "Bahtalo ilo" - Banovići

Predsjednik: Mehmed Mehić
Mob: 061/143 128
Tel/fax: 035/874 086 prostorije
E-mail: bahtaloilo@bih.net.ba
Branilaca Banovića 27,
BiH - 75290 Banovići

UG "Evropski put Roma" - Tuzla

Predsjednik: Mehmed Mujić
Mob: 061/651 613
Tel: 035/228 685
E-mail: mesa_saeroma@yahoo.com
ep.roma@bih.net.ba
Omladinskih radnih brigada 37
BiH - 75211, Kiseljak kod Tuzle

UG "Sretni Romi" - Tuzla

Predsjednik: Biberović Osman
Mob: 061/649 393
Tel: 035/228 248
E-mail: admirbiberovic@yahoo.com
Zlatana Mešića 108;
BiH - 75 000 Tuzla

UG "Rom" - Živinice

Predsjednik: Biberović Muradif
Mob: 061/943 400
Tel/fax: 035/772 186
E-mail: muradif.b@bih.net.ba
Stara pruga bb
BiH - 75270 Živinice

UG "Romi" - Kalesija

Predsjednik: Alimanović Alaga
Mob: 061/960 151
Kalesijska ulica bb
BiH - 75 260 Kalesija

UGR "Dželem-Dželem" - Tuzla

Predsjednica: Zineta Jusić
Mob: 061/638 374

Zlatana Mešića 120
BiH - 75 000 Tuzla

UGR "Nova romska nada" - Lukavac

Predsjednik: Mahić Enes
Mob: 061/964 541
Tel/fax: 035/556 636, 035/555 890
E-mail: obajric@bih.net.ba
Prva ulica 12
BiH - 75 300 Lukavac

UGR "Romski San" - Tuzla

Predsjednik: Mujić Ahmet
Mob: 061/380 814

UR "Euro Rom" - Tuzla

Predsjednik: Jusić Nedžad
Mob: 061/294 992
Tel: 035/228 884
E-mail: eurorom_bih@yahoo.com
Ulica Bosne Srebrene bb (SKPC Mejdan tribina A)
BiH - 75 000 Tuzla

UR "Poljice" - Poljice (Lukavac)

Predsjednik: Mujić Nazif
Mob: 061/429 853
Tel: 035/540 242
Svatovac bb, Poljice
BiH - 75303 Poljice (Lukavac)

UR "Romska braća" - Skočić

Predsjednik: Fadil Ferhatović
Mob: 061/411712
Orašje 21,
BiH - 75000 Tuzla

Udruženja iz RS-a, Bihaća, Mostara i Distrikta Brčko:

"Savez Roma Republike Srpske" - Gradiška

Predsjednik: Saša Mašić
Mob: 065/566 213
Tel/fax: 051/860 060
E-mail: norrs@blic.net
Brezik Laninci 155
BiH - 78418 Gradiška

"Udruženje Roma Gradiške" - Gradiška

Predsjednik: Saša Mašić
Mob: 065/566 213
Tel/fax: 051/860 060
E-mail: norrs@blic.net
Brezik Laninci 155
BiH - 78418 Gradiška

"Udruženje Roma Opštine Prnjavor" - Prnjavor

Predsjednik: Mirković Nenad
Mob: 065/773 615
E-mail: udruzenjeroma@hotmail.com
Cara Dušana 29
BiH - 78430 Prnjavor

"Udruženje Roma Republike Srpske" - Bijeljina

Predsjednik: Hamdija Husić
Tel: 055/205 219
Mob: 065/692 857
Ul. 27. marta 193
BiH - 76300 Bijeljina

UR "Romi Modriča" - Modriča

Predsjednik: Tahirović Ševko
Mob: 065/720 383
poštu slati na: n/r Tahirović Ševko
Opština Vukosavlje
BiH - 74470 Vukosavlje

UR "Romski san" - Distrikt Brčko

Predsjednik: Sabit Muratović
Mob: 061/288 584
Tel: 049/520 224
Prutače bb, Rahić kod Brčkog
BiH - 76000 Distrikt Brčko

UR "Veseli Brijeg" - Banja Luka

Podpredsjednik: Šaha Ahmetović
Mob: 065/432 645
Fax: 051/370 050
E-mail: saha.ahmetovic@yahoo.com
Novaka Pivaševića 16
BiH - 78000 Banja Luka

UR "Veseli Romi" - Prijedor

Predsjednik: Ramo Selešević

Mob: 061/589 617
Tel/fax: 052/215 577
E-mail: veseliromi@prijedor.com
Rudnička bb
BiH - 79200 Prijedor

UR "Neretva" - Mostar

Pedsjednik: Šemsi Supnaj
Mob: 062/228 330
E-mail: supnaj@hotmail.com
Put za Opine 8
BiH - 88000 Mostar

UR "Rom" - Bihać

Predsjednik: Sead Džemali
Mob: 061/809-096
Grabeška bb.
BiH - 77000 Bihać

U Republici Srpskoj postoji nekoliko aktivnih udruženja¹¹⁶ koje pružaju podršku ženama žrtvama nasilja. SOS telefon za žrtve nasilja u porodici je 1264.

Centar za žene – Trebinje
Novi Tržni Centar Lamela 17a i 16
Fax: +387-59-225 767
Trebinje

Želja, Skelani (Srebrenica)
Skelani – Srebrenica
Fax: +387-56-471 400

Udružene žene, Banja Luka
Kralja Petra I Karađorđevića 70/II
Fax: +387-51-206 894

Most, Višegrad
Vidovdanska br. 11
73 240 Višegrad

Lara, Bijeljina
Beogradska 38
Fax: +387-55-220-255; 220-251
76 300 Bijeljina

Helsinški parlament građana, Banja Luka (hcabl)

---

¹¹⁶ Centar za žene Republika Srpska, preuzeto sa <http://zenskiforum.com>, pristupljeno 21.7.2008. godine

Petra Radenovića 25
Fax: +387-51-301 526
78 000 Banja Luka

Forum žena Bratunac
Svetog Save bb
Fax: +387-56-882 143
75 420 Bratunac;

Budućnost Modriča
Vidovdanska br. 14
Fax: +387-53-810 200

Jedna od značajnijih međunarodnih organizacija u Bosni i Hercegovini je UNDP BiH.¹¹⁷

Maršala Tita 48
71000 Sarajevo
Bosnia and Herzegovina
Tel: +387 (33) 563 800, 801
Fax: +387 (33) 552 330 e-mail: info@undp.ba

UNDP Banja Luka
Gundulićeva 24
Banja Luka
Bosnia and Herzegovina
Tel: +387 (51) 303 318
Fax: +387 (51) 311 041

UNDP Srebrenica – Program oporavka regiona
Srebrenickog odreda bb
Building of the Srebrenica Municipality
75430 Srebrenica
Bosnia and Herzegovina
Tel: +387 (56) 441 000
Tel: +387 (56) 440 779
Fax: +387 (56) 440 337

U Bosni i Hercegovini takođe postoje vjerske organizacije:

Muslimansko dobrotvorno društvo "Merhamet" Bistrik 2
71000 Sarajevo
Bosnia and Herzegovina
Tel.033 534 609 Fax 033 236 527
E-mail: merhcent@bih.net.ba

---

¹¹⁷ UNDP Bosnia and Herzegovina, zvanična internet stranica: <http://www.undp.ba/>, pristupljeno 25.7.2008. godine

Sarajevo
Azize Šaćirbegović 112
Tel. 033/526-101

Zenica
Zmaja od Bosne 13
Tel. 032/402-510
Fax. 032/402-797
E-mail: merh.zdk@bih.net.ba

Travnik
Erika Brandisa zvijezda III
Tel. 030/512 169

Podrinje
Vase Jovanovića 12
Srebrenica
Tel. 056/386-711, 061/146-673

Tuzla
Patriotske lige 18
Tel. 035/252-149

Banja Luka
Skendera Kulenovića 81
Tel. 051/211-479, 212-206

Bihać
Bosanskih banova 2
Tel. 037/227-106

Livno
Kalajđinica bb
Tel. 034/200-634

Maglaj
Aleja ljljana bb
Tel. 032/603-202

Mostar
Doljanka 5
Jablanica
Tel. 061/542-379

Caritas Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine

Mehmed bega Kapetanovića Ljubušaka 6
71000 Sarajevo
tel.+38733 206441
+38733 206442 fax +38733 206668
E-mail: carbkbih@bih.net.ba
Web: www.carbkbih.com.ba

3.3.7 Korisne informacije o troškovima života (cijena goriva, hrane itd.)

Na državnom nivou nadležno tijelo za organizaciju i sprovedbu statističkih istraživanja u BiH je Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine¹¹⁸, a na nivou entiteta su Federalni zavod za statistiku¹¹⁹ i Republički zavod za statistiku Republike Srpske¹²⁰. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku prosječna plata u oktobru u Federaciji BiH bila je 679,14 BAM =347,24 EUR, dok je novembarska potrošačka korpa iznosila 538,05 BAM= 275,10 EUR. U Republici Srpskoj potrošačka korpa za novembar je iznosila 540,49 BAM= 276,35 EUR, a prosječna neto plaća je 607 BAM=310,35 EUR, što ostavlja samo 66,51 BAM =34 EUR za ostale potrebe četveročlane obitelji. Zbog kontinuiranog rasta cijena goriva i drugih potrepština mnogi ljudi u BiH ne mogu da zadovolje osnovne potrebe za život. Socijalnih programa skoro i da nema i oko 18% ljudi je siromašno¹²¹.

Naprimjer, cijena hljeba iznosi od 0,46 EUR do 1,53 EUR; povrće od 0,15 EUR do 2,55 EUR po kilogramu; voće od 0,76 EUR do 4 EUR po kilogramu. Cijene goriva često variraju i trenutno ne prelaze 1 EUR po litru.

3.4 Zdravstvo

3.4.1 Opća zdravstvena situacija po regionima (epidemije itd.)

Na nivou države Bosne i Hercegovine nema okvirnog zakona za zdravstvenu zaštitu, kao ni resornog ministarstva. Ministarstvo civilnih poslova BiH (Odjeljenje za zdravstvo), nadležno je za koordiniranje aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu za oblast zdravstva u BiH.

Federacija BiH

¹¹⁸ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine <http://www.bhas.ba/> pristupljeno 24.7.2008. godine

¹¹⁹ Federalni zavod za statistiku <http://www.fzs.ba/> pristupljeno 24.7.2008. godine

¹²⁰ Republički zavod za statistiku Republike Srpske <http://www.rzs.rs.ba/> pristupljeno 24.7.2008. godine

¹²¹ Članak pod nazivom „U BiH hrana skuplja nego u državama EU“, preuzeto sa internet stranice <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3372432,00.html> pristupljeno 28.6.2010. godine

Federalno ministarstvo zdravstva je nadležno ministarstvo za ovu oblast. Osobe osigurane na obavezno zdravstveno osiguranje su svi građani u pogledu svog zanimanja, statusa i drugih okolnosti¹²². Osnovnu zdravstvenu zaštitu povratnici ostvaruju na osnovu dokaza o svom statusu, koji izdaje nadležni općinski organ. Zdravstvena ustanova koja je obavila pregled, svoju uslugu putem računa naplaćuje od nadležnog organa za izbjegle i raseljene osobe.

Republika Srpska

Nadležno ministarstvo za ovu oblast je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS. Prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja ostvaruju samo one osobe (ovo uključuje i izbjeglice i povratnike) za koje Fond zdravstvenog osiguranja utvrdi status osigurane osobe, tj. osoba za koje njegov obveznik uplaćuje doprinose u skladu sa Zakonom.

Brčko Distrikt

Nadležni organ uprave za ovu oblast je Vlada Brčko Distrikta BiH – Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge. Povratnici ostvaruju zdravstveno osiguranje povratkom u prijeratne domove i potvrdom mjesta prebivališta.

U prezentaciji analize stanja u zdravstvu od strane Centra za Humanu politiku, koju je djelimično prenio „Start magazin“ polovinom 2008. godine, navode se i sljedeći statistički pokazatelji: 700.000 – građana BiH bez prava na zdravstvenu zaštitu, 33 % - neosiguranih lica u RS i 25 % - neosiguranih lica u FBiH. S druge strane, tada se otvara i potpuno novo polje „dodatnog osiguranja“, koje omogućava građanima izbor da zdravstvene usluge koje nisu dio Osnovnog paketa sami plaćaju ili da si „nabave“ dodatno, prošireno ili privatno osiguranje. U avgustu 2009. godine Vlada FBiH je usvojila Nacrt Zakona o zdravstvenoj zaštiti na osnovu kojeg će društvena skrb za zdravlje stanovništva biti ostvarivana na nivou FBiH, kantona, općina, poslodavaca i pojedinaca. Za više informacija pogledajte članak dostupan na:

http://www.upubih.org/new/index.php?option=com_content&view=article&id=120%3Askuptina-fbih-usvojila-nacrt-zakona-o-zdravstvenoj-zatiti&catid=47%3Ahealth-news&Itemid=37&lang=hr

3.4.2 Pitka voda i sanitarno stanje po regionima; sistemi grijanja (ako je relevantno)

Iako Bosna i Hercegovina raspolaže sa značajnim vodnim bogatstvom, kvalitet vode za piće u pojedinim dijelovima Federacije BiH nije zadovoljavajući. Moguće zagađenje i dalje ostaje prijetnja zdravlju ljudi zbog ostarjelih i oštećenih vodovodnih cijevi i neredovnog hlorisanja. Kontrola kvaliteta vode nije zadovoljavajuća, posebno u ruralnim područjima gdje se stanovništvo snabdijeva vodom iz individualnih bunara. Na području FBiH, prema preliminarnim podacima MICS3 istraživanja, 73,2% domaćinstava je priključeno na centralni sistem vodosnabdijevanja (vodovodi), gdje se voda uglavnom kontinuirano kontroliše na zdravstvenu ispravnost.

---

¹²² Zakon o zdravstvenom osiguranju, članovi 19-29, Službene novine FBiH, br. 30/97 i 7/02

Najveći dio stanovništva grada Sarajeva i Kantona Sarajevo snabdijeva se vodom za piće iz centralnog sistema „Sarajevskog vodovoda“. Analize su pokazale da je ova voda dobrog kvaliteta i higijenski ispravna, kako sa stanovišta fizičko-hemijskih, tako i mikrobioloških parametara. Manji broj građana Sarajeva snabdijeva se vodom za piće iz lokalnih vodovodnih sistema i individualnih objekata vodosnabdijevanja (kaptirani i nekaptirani izvori, bunari, cisterne itd.), koji često nisu adekvatno uređeni, nemaju potpuno definisane vodozaštitne zone, nemaju ugrađene hlorinatore itd.

Na području Unsko-sanskog, Hercegovačko-neretvanskog, Zeničko-dobojskog, Bosansko-podrinjskog kantona, Kantona Tuzla, te Zapadnohercegovačke, Hercegbosanske i Posavske županije, higijensko-sanitarno stanje vodnih objekata i sistem javno-zdravstvene kontrole vode za piće nisu zadovoljavajući.

Na području BiH ne postoji jedinstveni registar vodoopskrbnih objekata, što onemogućava potpuni uvid u sistem vodosnabdijevanja, kao i donošenje mjera u cilju poboljšanja vodosnabdijevanja. Javno -zdravstvena kontrola vode za piće nije u potpunosti zadovoljavajuća. U većini lokalnih objekata vodosnabdijevanja (bunari, izvori, cisterne, čatrnje), voda za piće se ne kontroliše na zdravstvenu ispravnost.

Opasnost od zagađenja zemljišta, podzemnih voda i površinskih vodotoka je stalno prisutna, jer se uklanjanje tečnih i čvrstih otpadnih materija ne vrši na higijenski prihvatljiv način. Postojeća mjesta za odlaganje otpada su nedovoljna u poređenju sa količinom proizvedenog otpada. Kao posljedica toga, značajne količine otpada su odložene na nedozvoljenim mjestima. Ova mjesta predstavljaju opasnost za podzemne vode koje obezbjeđuju pitku vodu za stanovništvo, a samim tim i rizik za ljudsko zdravlje usljed spiranja i curenja zagađujućih materija.

Na području FBiH još uvijek ne postoji jedinstven sistem detekcije i mjerenja osnovnih vazdušnih polutanata (SO₂, dim i azotni oksidi). Kontinuirana mjerenja vrše se u Sarajevu, Tuzli, Zenici i Mostaru, dok se u ostalim mjestima mjerenja ne vrše zbog nedostatka sofisticirane opreme. Mikrobiološka i hemijska onečišćenja hrane su čest uzrok infekcija i trovanja stanovništva. Alimentarne toksikoinfekcije se nalaze na listi deset vodećih zaraznih oboljenja i na području Federacije BiH

Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH, obavlja kontrolu radioaktivnosti životne sredine po principu monitoringa, na osnovu prethodno utvrđenog Programa za svaku godinu, a obuhvata uzorkovanja i mjerenja sadržaja radionuklida u zemlji, riječnoj vodi, vodi za piće, zraku, ljudskoj i stočnoj hrani. Sastavni dio godišnjeg monitoringa radioaktivnosti životne sredine je i monitoring područja Hadžići vezan za osiromašeni uran. Na početku svake godine, Zavod za javno zdravstvo dostavlja pisani godišnji izvještaj resornom ministarstvu i relevantnim institucijama na području FBiH.¹²³

Prema podacima Federalnog meteorološkog zavoda, praćenje koncentracija sumpor dioksida i dima ponovo je počelo 2002. godine. Uspoređujući rezultate mjerenja u periodu od 2002 – 2005. godine, sa mjerenjima 1990-1991. godine, uočava se da su koncentracije sumpor dioksida nešto niže i ne prelaze visoke granične vrijednosti (C98-240 mikrograma/m³), dok su koncentracije dima veće i prelaze visoke granične vrijednosti (C98-60 mikrograma/m³). U odnosu na Sarajevo, koncentracije SO₂ u Tuzli

---

¹²³ Informacija preuzeta iz Izvještaja o zdravstvenom stanju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti u FBiH, koji je sačinio Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, za 2006. god, a publikovao u julu, 2007. god

su više, dok su koncentracije dima niže. U 2006. godini, mjerenja u Tuzli nisu bila kontinuirana, tako da ne postoje validni podaci.¹²⁴

3.4.3 Sistem zdravstvene zaštite (uključujući psihološku pomoć)

U skladu sa provedbom zakona i ostalih nadležnosti utvrđenih Ustavom BiH zdravstvena zaštita, uključujući i njenu regulativu i realizaciju je u nadležnosti entiteta u BiH. Zbog takvog sistema postoje mnogobrojne razlike u zdravstvenom osiguranju i zbog toga, sa gledišta bh. građana, i različite poteškoće u ostvarivanju zdravstvene zaštite.

Osnovni pravni okvir u FBiH uključuje: Zakon o zdravstvenoj zaštiti¹²⁵ i Zakon o zdravstvenom osiguranju¹²⁶.

Osnovni pravni okvir u Republici Srpskoj uključuje: Zakon o zdravstvenoj zaštiti¹²⁷ i Zakon o zdravstvenom osiguranju.¹²⁸

Entitetske odredbe o zdravstvenoj zaštiti regulišu opće principe pružanja zdravstvene zaštite od strane različitih zdravstvenih ustanova, zdravstvenih organizacija i njihove provedbe. Pored ovih odredbi koje su relevantne za većinu stanovnika u BiH, entiteti imaju posebne odredbe ostvarivanja prava zdravstvene zaštite za specifične kategorije kao što su: ratni vojni invalidi, porodice poginulih boraca, raseljena lica i izbjeglice.

3.4.3.1 Infrastruktura zdravstvene zaštite po regionima (bolnice, oprema itd.)

Sarajevo, Tuzla, Banja Luka i Istočno Sarajevo imaju Kliničke centre kao krajnja odredišta gdje se liječe pacijenti koji ne mogu dobiti učinkovite tretmane u lokalnim zdravstvenim centrima. Udaljena sela su opremljena sa zdravstvenim punktovima (uredi gdje je moguće dobiti medicinski tretman jednom ili nekoliko puta sedmično zavisno od situacije).

Sistem zdravstvene zaštite u FBiH je decentraliziran, pri čemu kantoni imaju značajan stupanj neovisnosti pri donošenju odluka vezanih za zdravstvenu zaštitu na svom području, dok federalni nivo ima ulogu donošenja strateških smjernica, te koordinirajući ulogu. Sistem zdravstvene zaštite je u tranziciji, a reformsko opredjeljenje je povećanje

---

¹²⁴ Ibid

¹²⁵ Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj: 29/97, od 28.05 1997, stupio na snagu 5.06 1997).

¹²⁶ Zakon o zdravstvenom osiguranju Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj: 30/97 od 28.05 1997, stupio na snagu 5.06 1997; izmjene i dopune broj: 7/02 od 20.2 2002., stupio na snagu 21.02, 2002)

¹²⁷ Zakon o zdravstvenoj zaštiti Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 18/99 od 16.07. 1999, stupio na snagu 25.07. 1999; izmjene i dopune broj: 23/99 od 15.09.1999, stupio na snagu 23.09. 1999, broj: 58/01, 62/02 od 07.10. 2002, stupio na snagu 16.10. 2002)

¹²⁸ Zakon o zdravstvenom osiguranju Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 18/99 od 16.07. 1999, stupio na snagu 25.07. 1999; izmjene i dopune broj: 51/01 od 16.10.2001, stupio na snagu 25.10. 2001, broj: 70/01 od 31.12.. 2001, stupio na snagu 09.01. 2002, : 51/03 od 01.07. 2003, stupio na snagu 10.07. 2003; broj: 57/03- ispravke Zakona od 16.07. 2003 i broj: 17/08 od 26.02. 2008, stupio na snagu 06.03.2008)

efikasnosti i racionalizacija zdravstvene zaštite jačanjem primarne zdravstvene zaštite, što prati racionalizacija specijalističko-konsultativne i bolničke zaštite.

Zdravstvena zaštita se organizira i provodi na nivou primarne, specijalističko-konsultativne i bolničke zdravstvene zaštite, a Zakonom utvrđena prava građana se najvećim dijelom finansiraju sredstvima iz obaveznog zdravstvenog osiguranja.

Lista bolnica i centara¹²⁹ primarne zdravstvene zaštite po kantonima u Federaciji BiH:

KANTON	Bolnica
Bosansko-podrinjski	Kantonalna bolnica Goražde
Hercegovačko neretvanski	Regionalni medicinski centar "Dr.Safet Mujić", Mostar Opća bolnica, Konjic
Posavski	Opća bolnica, Orašje
Sarajevski	Klinički centar Univerziteta u Sarajevu Državna bolnica Sarajevo Psihijatrijska bolnica "Jagomir"
Srednjobosanski	Kantonalna bolnica, Travnik Hrvatska bolnica, Nova Bila
Tuzlansko podrinjski	Univerzitetski klinički centar, Tuzla Medicinski centar, Brčko Medicinski centar, Gradačac
Unsko sanski	Kantonalna bolnica "Dr.Irfan Ljubijankić", Bihać
Zapadno-hercegovački	Okružna bolnica, Livno
Zeničko - dobojski	Kantonalna bolnica, Zenica Opća bolnica, Tešanj

Kontakt informacije:

Ministarstvo zdravstva Federacije Bosne i Hercegovine
Titova 9
Sarajevo
Tel. + 387 33 664 245; 664 246
Fax + 387 33 664 245; 664 246
E-mail kab.moh@bih.net.ba

Ministarstvo zdravlja Republike Srpske
Vladike Platona bb
78000 Banja Luka
Tel: 051/348-348
Fax: 051/348-346
E-mail: ministarstvo-zdravlja@mzs.vladars.net

¹²⁹ Lista centara primarne zdravstvene zaštite po kantonima može se preuzeti sa <http://zdravstvo.com/informacije/dz.htm>, pristupljeno 16.02.2010. godine

Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije Bosne i Hercegovine
Trg Heroja 14
Sarajevo
Tel.: +387 33 651317
Fax: +387 33 655877
[Http://:www.for.com.ba](http://www.for.com.ba)
e-mail: fedzzo@bih.net.ba

Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske
Zdrave Korde br. 8
Tel.: +387 51 216377
78 000 Banja Luka

Brčko Distrikt BiH
Pododjeljenje – Primarna zaštita¹³⁰ pruža zdravstvenu zaštitu na primarnoj razini stanovništvu Brčko Distrikta, te stanovništvu susjednih općina. Pododjeljenje - Pododjel Primarne zdravstvene zaštite usluge primarnog nivoa pruža svim građanima Brčko Distrikta i onim koji to nisu a zateknu se na teritoriji Brčko Distrikta i potrebna im je zdravstvena usluga. Usluge Primarnog nivoa zdravstvene zaštite pruža 241 stručna osoba. Primarna zdravstvena zaštita se pruža putem tri zdravstvena centra: u Brčkom, Maoči i Bijeloj, Centru za mentalno zdravlje, Specijalističko konsultativnoj službi i Stomatološkoj službi.

Pregled situacije u oblasti zdravstva i sanitarno-higijenskih uslova u nekim gradovima BiH

Neum¹³¹
Pružanje zdravstvene zaštite nije zadovoljavajuće posebno ljeti. Zdravstvena zaštita se pruža u Domu zdravlja gdje građani mogu dobiti hitnu medicinsku pomoć, usluge opće medicine, porodične medicine, ginekologije, epidemiologije, stomatologije, te usluge medicine rada. U Domu zdravlja radi pet doktora i dva stomatologa. Ovi doktori jednom

---

¹³⁰ Preuzeto sa:
<http://www.bdcentral.net/Vlada/Members/zdravstvo/PrimarnaZastita/PrimarnaZastita.htm17> februar 2008
godine

¹³¹ Činjenice i podaci vezano za zdravstvenu zaštitu stanovništva/izbjeglica, kao i infrastrukture i sanitarnih uslova gradova koji se spominju, preuzeti su iz Aneksa Izvještaja o statusu ljudskih prava u BiH analiza za period januar-decembar 2007. godine. Aneks je nazvan: „Misija pronalaska činjenica o statusu ljudskih prava – izvještaji sa preporukama (januar-decembar 2007. godine) od Helsinškog komiteta za ljudska prava u BiH. Misija je zahtijevala da 3-4 predstavnika i člana Helsinškog komiteta idu na teren i intervjuišu predstavnike lokalnih institucija, nevladinih organizacija, različitih asocijacija, vjerskih zajednica i sl. Naznačeni datumi su datumi posjete određenom mjestu. Aneks pomenutog izvještaja je dobijen putem emaila 18.7.2008. godine izravno iz ureda Helsinškog komiteta za ljudska prava u BiH sa sjedištem u Sarajevu. Izvještaj se nalazi u arhivi Medice Zenica.

sedmično obilaze područne ambulante u Hutovu, Gradacu, Bristanici i Cerovici. U Dom zdravlja dva puta sedmično dolazi radiolog i radi dijagnostiku rentgenom i ultrazvukom. U Neumu imaju dvije apoteke. Za usluge specijalističke medicine građani odlaze u Mostar.

Bratunac¹³²

Građani Bratunca nemaju jednak pristup zdravstvenoj zaštiti. Podatak da 9000 građana Bratunca nema nikakvu vrstu osiguranja govori jasno o situaciji po pitanju prava na zdravstvenu zaštitu u ovom području. Bošnjaci povratnici, domicilno i raseljeno Srpsko stanovništvo ukazuju na nedosljednost zakona i rupe u sistemu. Bošnjaci naglašavaju da u Bratuncu nema doktora Bošnjačke nacionalnosti. Građani Bratunca sekundarnu zdravstvenu zaštitu primaju u Zvorniku, Banja Luci, Bijeljini, Tuzli i Sarajevu. Zbog neusklađenosti zdravstvene zaštite i ostvarivanja drugih prava, mnogi Bošnjaci u Bratuncu imaju samo privremeno boravište.

Modriča¹³³

U Modriči nema specijalista medicine, tako da mještani moraju ići u Doboj da bi dobili ovu vrstu usluge.

Odžak¹³⁴

Građani nisu zadovoljni mogućnostima ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu jer je najbliža bolnica u Orašju, udaljena 50 km, a nema redovne autobuske linije za ovaj pravac.

Zavidovići¹³⁵

Primarna zdravstvena zaštita se pruža u Domu zdravlja. Ipak, mještani Zavidovića se rađaju u Zenici i svi specijalistički pregledi, analize i liječenje se obavlja u Zenici i drugim kantonima i susjednim općinama u Republici Srpskoj. Sve ovo podrazumijeva napore procedure, puno vremena i novca.

Travnik¹³⁶

Na području Općine Travnik imaju sljedeće zdravstvene ustanove: Kantonalna bolnica Travnik, Klinika za plućne bolesti, Bolnica "Dr. Fra Mato Nikolić", jedan Dom zdravlja i pet područnih ambulanti. Dakle ima dovoljno kapaciteta ali problem je u tome što veliki broj građana nemaju adekvatno zdravstveno osiguranje ili ga nemaju uopće.

Livno, Glamoč, Drvar, Bosansko Grahovo

Branko Ivković, direktor Zavoda za zdravstveno osiguranje Livanjske Županije je izjavio da bi povratnici penzioneri u ovoj županiji mogli izgubiti pravo na besplatno zdravstveno osiguranje počev od 1.1.2007. godine ukoliko Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje

---

¹³² Ibid

¹³³ Ibid

¹³⁴ Ibid

¹³⁵ Ibid

¹³⁶ Ibid

Republike Srpske ne isplati dugovanja Zavodu. Ivković je dalje naglasio da Fond RS duguje 280.000 KM livanjskom Zavodu za zdravstvenu zaštitu za doprinose zdravstvenog osiguranja penzionisanih povratnika u sljedećim općinama: Drvar, Bosansko Grahovo, Glamoč i Livno. Objasnio je da će, ukoliko se dug ne izmiri, 2100 povratnika, koji svoja prava na penziju ostvaruju u RS-u, a zdravstvenu zaštitu u Hercegbosanskom kantonu, izgubiti pravo na zdravstvenu zaštitu. Ivković je istakao da dugovanja RS Fonda prema penzionerima koji ostvaruju svoja prava na zdravstvenu zaštitu u ovom kantonu, iznose 350.000 KM za 2005. godinu, i 120.000 KM za 2006. godinu. Prema riječima Ivkovića, Fond za penzijsko-invalidsko osiguranje Republike Srpske je dosad isplatio samo dio dugovanja, odnosno oko 190.000 KM.

Rogatica i Žepa¹³⁷

Alija Pavica, predsjednik Asocijacije za povratak u Rogaticu, kaže sljedeće o problemu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu: „Od 2000. godine, kada je počeo proces povratka u Općinu Rogatica, do sada oko 1000 prijeratnih stanovnika Općine Rogatica se vratilo na svoja imanja. Najveći problem je u tome što nisu svi povratnici prijavljeni, odnosno nemaju svi ličnu kartu koju izdaje CIPS (Citizens Identification Protection System). „(...) U ovom trenutku, zdravstvena zaštita je najvažnija jer svjesni smo da je većina povratnika starih i bolesnih. Neka od mjesta i sela na području Općine Rogatica su čak po 10 km udaljena od grada što dodatno otežava pristup. Tu je i činjenica da ne mogu primiti medicinsku pomoć u Rogatici, već u Federaciji. U ovom trenutku to je najveći problem (...)“.

Dnevni list¹³⁸ je sproveo istraživanje u svih deset kantona/županija u FBiH, Banja Luci i Brčko Distriktu u potrazi za odgovorom na pitanje: „Jeste li zadovoljni uslugama zdravstvene zaštite u BiH?“. Istraživanjem su obuhvaćeni gradovi Sarajevo, Mostar, Zenica, Tuzla, Goražde, Livno, Široki Brijeg, Travnik, Orašje, Bihać, Banja Luka i Brčko i rezultati su uglavnom bili slični u svim gradovima. Ustvari, većina ispitanika je odgovorilo da nisu zadovoljni zdravstvenim uslugama u BiH. Građani su uglavnom ukazivali na nedostatak opreme u bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama. U velikom broju gradova građani su rekli da u državi postoji dosta sposobnih i poštenih zdravstvenih radnika, ali ipak nivo korupcije u sistemu zdravstva je visok.

U Sarajevu, Tuzli, Bihaću i Brčkom većina ispitanika su zadovoljni radom zdravstvenih radnika i kažu da uzimajući u obzir cjelokupnu situaciju u zemlji, sistem zdravstva je na razumnom nivou. Ispitanici iz Sarajevskog kantona smatraju da njihov kanton ima najbolje organizovan sistem zdravstva ne samo u BiH nego i u čitavoj regiji. Oni kažu da je Klinički centar Univerziteta Sarajevo vodeći na Balkanu u pružanju medicinskih usluga. Većina ispitanika kažu da su se usluge poboljšale zahvaljujući investicijama i

¹³⁷ Radio Slobodna Evropa, emitovano 29.10.2007. godine

¹³⁸ Dnevni list su dnevne novine koje se objavljuju u Mostaru i distribuiraju u svim dijelovima BiH; Sekcija Događaji, 23.08.2010. godine; Članak: „Građani su ozlojađeni lošim zdravstvenim uslugama i nedostatkom opreme u BiH bolnicama“. Istraživanje D. Bradvica i M. Hodžić. Preuzeto sa http://www.dnevni-list.ba/?mdls=1&mdls_tip=2&nid=23192 25.08.2008. godine

modernoj opremi. Međutim, prema mišljenju ostalih situacija u sistemu zdravstva se još treba poboljšati...“

3.4.3.2 Kriterij podobnosti i pristup zdravstvenoj zaštiti

Svi građani, uključujući izbjeglice, raseljene osobe i povratnike imaju pravo na zdravstvenu zaštitu bez obzira na etničku i vjersku pripadnost, i socijalni status. Problem u pristupu zdravstvenoj zaštiti je ekonomske prirode. Prepreke postoje u oba entiteta. U FBiH cijene medicinskih usluga su drugi po redu razlog zbog kojeg stanovništvo ne traži te usluge, a neadekvatno zdravstveno osiguranje je spomenuto kao četvrti po redu razlog. Nezaposlenost i poteškoće u ostvarivanju prava na penziju je još uvijek jedna od prepreka u pristupu zdravstvenoj zaštiti kad je riječ o ovoj kategoriji stanovništva. Isparčano i neprenosivo zdravstveno osiguranje (između entiteta, kantona i općina) stvara probleme u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu. Naprimjer, u nekim mjestima najpristupačnija zdravstvena ustanova je pod nadležnošću drugog Zavoda za zdravstveno osiguranje i uzimajući u obzir neprenosivost osiguranja, neki pacijenti moraju plaćati pune troškove liječenja ili u najboljem slučaju troškove prevoza do nadležne zdravstvene ustanove koja će prihvatiti njihovo zdravstveno osiguranje. Dakle jedan od problema u pristupu zdravstvenoj zaštiti je nedostatak saradnje između entitetskih i kantonalnih sistema zdravstva.

Potpisani su sporazumi s ciljem rješavanja problema i regulisanja načina i procedura koje će olakšati osiguranicima pristup zdravstvenoj zaštiti izvan kantona i entiteta u kojima su prijavljeni.¹³⁹

Osnivanje Fonda Solidarnosti Federacije Bosne i Hercegovine sa Zavodom zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije Bosne i Hercegovine smatra se najznačajnijim postignućem u oblasti zdravstvenog osiguranja.

Fond trenutno služi za finansiranje prioriternih i najkompliciranijih vrsta zdravstvene zaštite u određenim poljima specijalističke medicine, kao i nekih direktnih programa zdravstvene zaštite od interesa Federacije. U drugoj fazi federalne solidarnosti, nakon određivanja osnovnih prava zdravstvene zaštite, namjera je da se osiguraju sredstva za jednako pokriće ovih osnovnih prava u svim kantonima. Samo 4% građana, korisnika obaveznog zdravstvenog osiguranja, je upotpunosti svjesno i informisano o pravima na zdravstvenu zaštitu. 50% građana, osiguranika, su nedovoljno ili nikako informisani o pravima na zdravstveno osiguranje. Pretpostavka je da bi ove brojke bile još veće kad bi se testiralo stvarno znanje osiguranika o njihovim pravima na zdravstveno osiguranje.¹⁴⁰

---

¹³⁹ Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite van područja kantonalnog zavoda zdravstvenog osiguranja kome osiguranik pripada („Službene novine FBiH“, br. 41/01 i 7/02) i Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih lica na teritoriji Bosne i Hercegovine, van područja entiteta odnosno Distrikta Brčko kome osigurane osobe pripadaju („Službene novine FBiH“, broj 8/02) potpisan 12.12.2001. godine sa početkom implementacije 1.1.2002. godine

¹⁴⁰ Preuzeto od magazina Start BiH, 22.7.2008. godine, br. 251; Članak: „Analiza: Ima li lijeka za BiH zdravstvo?“ (prvi dio), autor Samir Šestan

3.4.3.3 Troškovi zdravstvene zaštite (troškovi liječenja, lijekova, podmićivanje doktora)

Korisnici zdravstvenog osiguranja imaju pravo na besplatno liječenje i lijekove, ali ipak plaćaju 5-10% ukupnih troškova za potrebe Zavoda zdravstvenog osiguranja. Osobe koje nisu u sistemu zdravstva plaćaju cjelokupne troškove liječenja i lijekova. U praksi, participaciju, odnosno troškove liječenja, određuje Parlament Federacije BiH koji također određuje i maksimalan iznos troškova koje snosi osiguranik za određene vrste liječenja. Iz ovih razloga, iznos participacije nije isti na cijeloj teritoriji Federacije, već varira od kantona do kantona. Primjer troškova usluga sekundarne zdravstvene zaštite za osiguranike koje plaća nadležno Ministarstvo zdravstva je sljedeći: pregled interniste – 10,40 KM, EKG – 4 KM, pregled pedijatra – 16 KM, pregled ginekologa – 9,60 KM, vađenje krvi – 9,60 KM, dan na odjelu ginekologije - 99 KM, dan na odjelu neurohirurgije – 124 KM. Pacijenti plaćaju direktnu participaciju za: pregled specijaliste – 4 KM, kontrola specijaliste – 2 KM, rezultati laboratorijskih pretraga – 2-4 KM, ultrazvuk – 7-10 KM, dan boravka u bolnici 1-15 dana – 5 KM po danu, preko 15 dana - 2,5 KM.¹⁴¹ Troškovi liječenja za osobe bez osiguranja zavise od vrste specijalističkog pregleda i usluga. Naprimjer, gastroenterološki pregled – 153 KM i više, ginekološki pregled – 22 KM i pregled ultrazvukom – 52,20 KM.¹⁴²

3.4.3.4 Diskriminacija u zdravstvu (etnička, vjerska, socijalna itd.)

Analiza Centra za Humanu politiku (CHP) je pokazala da su građani koji imaju obavezno zdravstveno osiguranje prepoznali nekoliko problema u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu.¹⁴³

Problemi		
Rang	Naziv	Opis
1.	Lijekovi	Općenito skupi lijekovi, većina potrebnih lijekova se plaća punom cijenom, nedovoljan broj lijekova na Esencijalnim listama ¹⁴⁴ , izbjegavanje izdavanja lijekova sa Esencijalne liste, nedostupnost lijekova sa Esencijalnih lista u prodaji, poteškoće u ostvarivanju prava na nadoknadu za zamjenske lijekove itd.
2.	Čekanje	Čekanje na dijagnostičke usluge po

¹⁴¹ Informacije i brojke smo dobili kroz intervju sa šeficom odjela za finansije Zeničko-dobojskog kantona – Fatimom Bajramović. Intervju je održan 20.7.2008. godine i dostupan je u arhivi Medice Zenica.

Troškovi zdravstvenih usluga za osigurane osobe variraju od kantona do kantona i u entitetima.

¹⁴² Informacije smo dobili kroz intervju sa službenicom odjela za finansije Zeničko-dobojskog kantona – Mujičić Sejadam. . Intervju je održan 20.7.2008. godine i dostupan je u arhivi Medice Zenica. Troškovi zdravstvenih usluga za osigurane osobe variraju od kantona do kantona i u entitetima.

¹⁴³ Preuzeto iz Magazina „Start BiH” br 252, 5.8.2008. godine, Tekst pod naslovom: „Analiza: Ima li lijeka za bh zdravstvo?” (drugi dio), autor Samir Šestan.

¹⁴⁴ Lista lijekova koji se mogu propisati i izdavati u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja i nakon procedure javne nabavke. Liste se prave prema modelu Liste esencijalnih lijekova Svjetske zdravstvene organizacije (WHO). Ova lista varira od kantona do kantona.

		nekoliko mjeseci, gužve i redovi u čekaonicama za preglede doktora opće prakse i specijalističke preglede
3.	Neljubaznost	Neljubaznost osoblja u zdravstvenim ustanovama prilikom traženja ili davanja općih ili dodatnih informacija o zdravstvenom stanju
4.	Korupcija	Sveprisutna korumpiranost koja utiče na brzinu i kvalitet pružanja usluga
5.	Siromaštvo	Siromašni građani imaju otežan pristup zdravstvenoj zaštiti zbog nemogućnosti plaćanja dodatnih troškova
6.	Javno i privatno	Zdravstveni radnici u javnom zdravstvu često upućuju pacijente ili im predlažu usluge privatnih zdravstvenih ustanova; nemogućnost ili nepostojanje određenih medicinskih usluga u javnom sektoru; zahtijevanje istog tretmana i u javnom i u privatnom zdravstvu
7.	Ruralno i urbano	Stanovništvo ruralnih sredina ima otežan pristup zdravstvenim uslugama zbog prevoza, gubitka vremena, dodatnih troškova itd.
8.	Porodična medicina	Nezadovoljstvo zbog čestog mijenjanja osoblja, nemogućnosti pružanja adekvatne zdravstvene zaštite za djecu
9.	Participacija	Plaćanje participacije predstavlja problem naročito za siromašne; preporuka je da se ukine plaćanje participacije
10.	Nedostupnost opreme	Javne zdravstvene ustanove nemaju svu potrebnu modernu opremu

Za više informacija o sadržaju Esencijalne liste lijekova posjetite: <http://www.fBIHvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2002/odluke/111%20bos.htm>

Činjenica da pacijenti u različitim kantonima nemaju jednak pristup lijekovima očigledna je i zbog nedosljednosti u Esencijalnim listama od kantona do kantona. Nevladina organizacija u Tuzli je pokrenula inicijativu formiranja jedinstvene Liste lijekova za Federaciju BiH koja bi bila dostupna svim pacijentima i koja bi smanjila troškove lijekova. Za više informacija posjetite internet stranicu:

http://www.hrotuzla.org.ba/bh//index.php?option=com_content&task=view&id=72&Itemid=1

3.4.3.5 Zdravstvene usluge nevladinih subjekata (međunarodne i nevladine organizacije, vjerske zajednice)

Iako se povećava broj privatnih zdravstvenih ustanova različitih nivoa zdravstvene zaštite u cijeloj BiH, ne postoje tačni podaci o njihovom radu. Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti (Član 125) i Zakonu o evidencijama u oblasti zdravstva, sve zdravstvene ustanove, bilo javne ili privatne, obavezne su da redovno izvještavaju nadležne zdravstvene institucije o svom radu. Međutim, privatne zdravstvene ustanove, koje pružaju usluge sve većem broju ljudi, većinom ne podnose izvještaje o radu ili podnose djelimične izvještaje. Ovo je važan podatak uzimajući u obzir da je u 2006. godini bilo preko 700 registrovanih privatnih zdravstvenih ustanova koje pružaju sve nivoje zdravstvene zaštite u FBiH.¹⁴⁵

Lista nekih privatnih zdravstvenih ustanova u BiH:

- Radiološki dijagnostički centar Sarajevo
- Poliklinika "Medicus" Sarajevo
- Centar za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Praxis” Sarajevo
- Privatna zdravstvena ustanova „Karabeg” Zenica
- Privatna bolnica „Medicus” Tešanj
- „Plava poliklinika” Tuzla
- Poliklinika „Intermedik” Banja Luka
- Poliklinika „Dr.Akšamić” Brčko District

Lista nekih nevladinih organizacija koje pružaju zdravstvene usluge u BiH:

- "Medica" Zenica
- "Ruhama" Zenica
- Humanitarno-karitativna organizacija "*Kruh sv. Ante*" Sarajevo
- Poliklinika "Merhamet" Mostar
- Crveni Križ Federacije BiH
- Crveni Križ Republike Srpske
- Udruženje epileptičara Sarajevo

Mnoge nevladine organizacije koje su pružale zdravstvene usluge prestale su zbog nedostatka sredstava, što direktno utiče na korisnike kojima je potrebna medicinska njega a koju je teško dobiti u domovima zdravlja.

3.4.3.6 Oboljenja koja se ne mogu uspješno liječiti u zemlji

Ne postoji zvanična lista oboljenja koja se ne mogu liječiti u BiH ali prema dugogodišnjem iskustvu, oboljenja koja se liječe van zemlje su većinom maligna oboljenja kao što su leukemija (transplantacija koštane srži), rak nadbubrežne žlijezde, rak želudca, rak pluća itd.

Zdravstveno stanje stanovništva BiH je u konstantnoj opasnosti zbog posljedica rata, socio-ekonomske situacije, nezaposlenosti, migracija, nezdravog načina života i

---

¹⁴⁵ Ibid

dugoročnog post-traumatskog stresnog poremećaja.¹⁴⁶ Najčešći uzročnici smrti u BiH su oboljenja krvnih žila (53,7%). Drugi po redu najčešći uzročnik smrti su neoplazme (maligna oboljenja) (19,2 %) i skoro dvije trećine svih oboljenja spadaju u ove dvije kategorije. Endokrina i metabolička oboljenja su takođe značajni uzročnici smrti (4%). Poremećaji mentalnog zdravlja su u konstantnom porastu. Najčešća oboljenja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti su neurotički poremećaji, poremećaji stresa i somatički poremećaji (43%) i poremećaji raspoloženja (24%).

3.4.3.7 Opskrba osnovnim lijekovima

Samo 46% građana koji imaju zdravstveno osiguranje imaju pravo da dobiju lijekove besplatno ili uz participaciju, dok 54% građana osiguranika plaćaju punu cijenu. U posljednjih četiri godine očigledno je poboljšana prevencija nekih oboljenja uspješnoj realizaciji programa obavezne imunizacije.

---

¹⁴⁶ Informacija je preuzeta iz izvještaja o zdravstvenom stanju građana i zdravstvenoj zaštiti u FBiH kojeg je sačinio Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH za 2006. godinu, i objavljen u julu 2007. godine – kompletan izvještaj je dostupan u arhivi Medice Zenica

LISTA SKRAĆENICA

BD	Brčko Distrikt
BiH	Bosnia i Hercegovina
BIHAMK	Automobilski klub Bosne i Hercegovine
CIPS	Citizens Identification Protection System
CHP	Centar za humanu politiku
CPT	
ECDL	European Computer Driving License
ELL	Esencijalna lista lijekova
EUFOR	European Military Force
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
IDA	International Development Association
LOT	Liason Observation Team
MICS	Multiple Indicator Cluster Survey
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PDV	Porez na dodatnu vrijednost
RS	Republika Srpska
SESP	Second Employment Support Project
SIPA	State Investigation and Protection Agency
SWISS AVR	Swiss Assisted Vulnerable Return
TRQN	Temporary Return of High Qualified Nationals
UNDP Nacija	Unites Nations Development Programme – Razvojni program Ujedinjenih

Izjava o ograničenju odgovornosti

Ovaj dokument je isključivo informativnog karaktera i na osnovu njegovog sadržaja se ne mogu ostvariti prava.

Caritas International će nastojati da informacije u ovom dokumentu budu tačne, potkrijepljene, transparentne i ažurne, ali ne garantuje njihovu tačnost i potpunost. Stoga, Caritas International ne prihvaća odgovornost ni na koji način za informacije u ovom dokumentu i ne prihvaća nikakvu odgovornost za štete bilo koje vrste koje proizilaze iz korištenja podataka u ovom dokumentu.

Informacije u ovom dokumentu su preuzete u saradnji sa lokalnim partnerima.

Ovaj dokument sadrži linkove na internet stranice koje su napravile i održavaju druge organizacije. Caritas International ne preuzima nikakvu odgovornost za sadržaj ovih internet stranica.